

T.C.

MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ESTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

KANT FELSEFESİNDE İNSAN

Tuçe DOĞMUŞÖZ

MARDİN 2025

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

KANT FELSEFESİNDE İNSAN

Tuçe DOĞMUŞÖZ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet CEYLAN

MARDİN 2025

T.C.
MARDİN ARTUKLU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Felsefe Anabilim Dalı 21755013 numaralı öğrencisi Tuçe Doğmuşöz'ün hazırladığı “Kant Felsefesinde İnsan” başlıklı çalışma, 04/02/2025 tarihinde yapılan tez savunma sınavında oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri	Unvanı Adı, SOYADI	İmza
Başkan		
Üye		
Üye		
Üye		
Üye		

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun .../.../20.. tarih ve .../... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.../.../20..

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içindeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tez çalışmasının hazırlık, bilgi, belge, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarda bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun davrandığımı,
- Tez çalışmada kullanılan tüm eserlere eksiksiz atıf yaptığımı ve kullanılan tüm eserlere kaynaklar/kaynakçada yer verdiğimi,
- Tez çalışmasının özgün olduğunu,
- Tez çalışmasının Mardin Artuklu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabullendiğimi bildiririm.

İmza

Tuçe DOĞMUŞÖZ

04.02.2025

ÖZET

FELSEFE ANABİLİM DALI

KANT FELSEFESİNDE İNSAN

TUÇE DOĞMUŞÖZ

İnsan, sadece biyolojik bir tür olmanın ötesinde, anlam arayışının, toplumsal dinamiklerin ve kültürel dönüşümlerin merkezinde yer alarak, varlığını hep tartışmaya açık bir konu haline getirmiştir. İnsanın özünü anlamak, onun neden var olduğunu sorgulamak hem bireysel hem de toplumsal açıdan bir farkındalık ortaya koymaktadır. Bu bağlamda insanın varlık meselesi sadece bireysel sorgulamalarla sınırlandırılmadan, toplumlarla da ilişkilendirilmektedir. Bu tez, felsefi antropoloji ve Kant felsefesini birleştirerek insanın varoluşunu ve toplumsal ilişkilerini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. İnsan felsefesinin evrimi, farklı düşünürlerin bakış açılarıyla birlikte incelenmiş, Kant'ın insan anlayışının bu süreçte nasıl bir dönüm noktası oluşturduğu vurgulanmıştır. Bu çalışma, Kant'ın insanı birey ve toplum ilişkisi üzerinden nasıl tanımladığına odaklanır. Kant'a göre insan; bilme yeteneği, mantığı, düşünme kapasitesi ve ahlaki sorumluluklarıyla toplumsal bir varlık olarak şekillenir. İnsan sadece bireysel bir özne değil, aynı zamanda toplumun bir parçasıdır. Kant, insanın özgür iradesiyle, ahlaki sorumluluk taşıyan bir varlık olarak kendisini ve toplumu dönüştürebileceğine inanır. Böylelikle bu çalışma birey olarak insanı değerlendirmenin yanında; insanın toplumsal ilişkilerdeki yerini ve tarihsel bir varlık olarak toplumla olan etkileşimini de tartışmaktadır. Araştırma, Kant'ın insan felsefesinin temel unsurlarını tarihsel bir perspektifle ele alırken, aynı zamanda felsefi antropolojinin yöntemlerini kullanarak Kant'ın insan anlayışını açıklığa kavuşturur. Bu çalışma Kant'ın, insanın bilinçli bir varlık olarak toplumsal bağlarla şekillenen kimliğini ve ahlaki sorumluluklarını nasıl betimlediğini inceleyerek, insan felsefesine özgün bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu tez, Kant'ın insan anlayışının, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi nasıl derinlemesine ele aldığını, insanın varoluşsal sorumlulukları ve toplumsal bağlarıyla birlikte anlam kazandığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birey, İnsan Felsefesi, Kant, Toplum

ABSTRACT

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY

HUMAN IN KANT'S PHILOSOPHY

TUÇE DOĞMUŞÖZ

Beyond being just a biological species, humans have always been at the center of the search for meaning, social dynamics and cultural transformations, making their existence a subject open to debate. Understanding the essence of man and questioning why he exists reveals an awareness both individually and socially. In this context, the issue of man's existence is not limited to individual questions but is also associated with societies. This thesis aims to deeply examine human existence and social relations by combining philosophical anthropology and Kant's philosophy. The evolution of human philosophy is examined from the perspectives of different thinkers, and it is emphasized how Kant's understanding of man constitutes a turning point in this process. This study focuses on how Kant defines humans through the relationship between the individual and society. According to Kant, humans are shaped as social beings with their ability to know, their logic, their capacity to think, and their moral responsibilities. Man is not only an individual subject, but also a part of society. Kant believes that man can transform himself and society with his free will, as a being with moral responsibility. Thus, in addition to evaluating humans as individuals, this study also discusses the place of humans in social relations and their interaction with society as a historical entity. The research examines the basic elements of Kant's philosophy of man from a historical perspective, while at the same time clarifying Kant's understanding of man by using the methods of philosophical anthropology. This study aims to make an original contribution to the philosophy of man by examining how Kant describes the identity and moral responsibilities of man as a conscious being shaped by social ties. Therefore, this thesis reveals how Kant's understanding of man deeply addresses the relationship between the individual and society, and how man gains meaning together with his existential responsibilities and social ties.

Key Words: Individual, Human Philosophy, Kant, Society

TEŞEKKÜR

Bu tez, sadece akademik bir çalışmanın değil, aynı zamanda bir yolculuğun hikâyesidir. Düşüncelerimin şekillendiği, zorluklarla karşılaştığım, kimi zaman kararsızlıklarla boğuştuğum, ancak her seferinde bana inanan ve destek olan insanların varlığıyla ilerleyebildiğim bir sürecin ürünü... Bu çalışma, yalnızca kavramsal bir araştırmanın değil, aynı zamanda dostça bir yönlendirmenin, içten bir teşvikin ve paylaşılan emeğin yansımasıdır. Bu nedenle yalnız çıkmadığım bu yolda bana eşlik eden herkese teşekkür etmek isterim.

Öncelikle akademik gelişimimde katkısı büyük olan, akademiye olan inancımı tazeleyen, beni yüksek lisansa yönlendiren ve bu süreçte karşılaştığım birçok zorlukta yanımda olan Dr. Öğr. Üyesi Semra Özlem DİŞLİ hocama en içten teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans dönemim boyunca, sıkıştığım anlarda ve akademik hevesimin sarsıldığı noktalarda bana hem destek hem de bir rehber oldu. Ne zaman yönümü kaybetsem, onun teşvik edici sözleri bana yol gösterdi. Tezimin bir bölümünü onun gözleminde yazmış olmam da yalnızca akademik bir katkı değil; aynı zamanda onun bana aşıladığı düşünsel disiplini ve eleştirel bakışı yansıtmaktadır.

Ayrıca, bu çalışmanın kaynak araştırma sürecinde bana büyük bir kolaylık sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Necip UYANIK hocama da teşekkür etmek isterim. Kant üzerine çalışmanın zorluklarından biri, metinlere erişim ve uygun kaynakları bulma sürecidir. Kıymetli hocam, elindeki tüm kaynakları benimle paylaşarak bu zorlu sürecimi kolaylaştırıp, bana destek oldu. Tezime yönelik verdiği fikirler ve yönlendirmeler ile çalışmamın temelini sağlamlaştırmamı mümkün kıldı.

Beni her zaman sabırla dinleyen, akademik yolculuğumun zorluklarını benimle birlikte göğüsleyen ailem de bana bu süreçte yalnızca bir destek değil, aynı zamanda bir sığınak oldu. Her zaman bana güvenen, daha iyisini yapabileceğimi hissettirerek benimle gönülden yürüyen ve hayattaki en büyük şansım olan canım eşim Metin BULUT'a da teşekkürü borç bilirim.

Bu çalışmanın her bir satırında, tek tek emeği olan, çok kıymetli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ahmet CEYLAN hocama teşekkür etmek isterim. Onun akademik rehberliği, eleştirel bakış açımı keskinleştirmemde ve çalışmamı sistematik bir

bütünlüğe kavuşturmamda belirleyici oldu. Yol göstericiliği, titiz değerlendirmeleri ve sabrı sayesinde bu tez, yalnızca bir araştırma metni olmaktan çıkıp, disiplinli bir akademik sürecin ürünü haline geldi. Yönlendirmeleriyle düşüncelerimi berraklaştırdı, sorularıyla daha derine inmeye teşvik etti. Tez süresince akademik ciddiyet ve titizlik konusunda gösterdiği hassasiyet, yalnızca bu çalışmanın şekillenmesini değil, benim de akademik anlamda gelişmeme fayda sağladı.

Bu çalışma, tek başına tamamlanmış bir metin olmaktan ziyade bana katkı sunan herkesin izini taşıyan, birlikte şekillenen bir emeğin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Burada adı geçen veya geçmeyen pek çok insanın dokunuşları, fikirleri ve desteği, bu tezin her satırında hissediliyor. Eksikleri bana ait olsa da sahip olduğu değerler onlarla anlam kazandı. Teşekkür, çoğu zaman bir cümleye sığmaz; bu yüzden burada yazılanlardan çok daha fazlasını hissettiğimi bilmenizi isterim.

MARDİN 2025

Tuçe DOĞMUŞÖZ

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	iv
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1
KANT FELSEFESİNDE İNSAN	11
1. İNSAN FELSEFESİNİN TARİHSEL ARKA PLANI	11
1.1. Antik Dönemden Kant’a İnsan Felsefesi.....	11
1.2. İnsanın Antropolojik İncelemesi	22
1.3. İnsanı Anlama Bağlamında Felsefe ve Antropolojik Karşılaşmalar	29
1.4. Kant’ın Perspektifinden İnsan.....	35
2. KANT FELSEFESİNDE AKIL SAHİBİ BİR VARLIK OLARAK İNSAN.....	41
2.1. Bilen Bir Varlık Olarak İnsan	51
2.2. Düşünen bir Varlık Olarak İnsan.....	56
2.3. Tarihsel Bir Varlık Olarak İnsan	58
3. KANT FELSEFESİNDE TOPLUMSAL BİR VARLIK OLARAK İNSAN	68
3.1. Birey Olarak İnsan	73
3.2. Özgür Bir Varlık Olarak İnsan	78
3.3. Ahlaki Bir Varlık Olarak İnsan	83
SONUÇ	91
KAYNAKÇA.....	95
ÖZGEÇMİŞ	98

GİRİŞ

İnsan için kendisini anlamak ve anlamlandırmaya çalışmak birincil problemidir çünkü insanın sahip olduğu bütün yetiler ve bu yetilerle elde ettiği bütün birikimler, başta insanın kendisi olmak üzere, varlığa ilişkin sahip olduğu birikimlerdir. İnsan, doğası gereği merak eden bir varlıktır. Bu özellik, onun hem kendisini hem de çevresindeki dünyayı sorgulama yeteneği kazanmasına olanak tanır. Bu sorgulama arzusu, insanın varoluşunun sınırlarını keşfetmesine imkân yaratır. Bu sayede insan kendi varlığını anlamlandırmaya başlar. Öyle ki insan, kendini devamlı tanımlama eğilimindedir. Dolayısıyla kendi varoluşunu sürekli olarak değişim ve dönüşüm süreci olarak algılar. İnsanın eşsiz varlığı üzerine konuşurken diyebiliriz ki insan, biyolojik bir varlık olmanın ötesinde; düşünen, sorgulayan, araştıran, karar veren, empati kuran, eleştiren, yargılayan, irade ve akıl sahibi olan bir varlık olarak dünyaya gelmiştir. Bu bağlamda insan; bilinçli düşünme kapasitesine sahip olarak, hayatın akışına ve varoluşuna karşı bir anlam arayışı içerisinde bulunan akıllı bir varlıktır diyebiliriz.

İnsanlık tarihi boyunca, insanın doğası ve varoluşu üzerine sayısız farklı farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. İnsan, dünyada en belirgin ve etkili varlık olduğundan, onun varoluşunu sorgulamadan ve anlamlandırmadan geçen bir dönem neredeyse yok gibidir. Her çağ, insanı ve onun kimliğini anlamaya yönelik yeni sorular ve cevaplar üretmiş, bu durum da insanın ne olduğu sorusunu sürekli olarak yeniden şekillendirmiştir. İnsanın varlık meselesi üzerine yapılan felsefi tartışmalar da bu duruma önemli bir boyut kazandırmıştır. Felsefe, insanın varlığına ilişkin soruları ele alarak, ontolojik yapısını anlamaya yönelik yeni yaklaşımlar geliştirmiştir. Bu sorgulamaların yapılmaya başlamasından itibaren, her dönemin düşünsel iklimi, insanı farklı açılardan incelemeyi mümkün kılmıştır. Her düşünür kendi zamanının koşulları ve kültürel birikimiyle insanı anlamlandırmaya çalışmış ve farklı perspektiflerden insana dair yeni düşünceler üretmiştir. Bu çeşitlilik insanın varlık amacını anlamadaki arayışını sürekli olarak beslemiş ve derinleştirmiştir.

İnsanın varoluşu araştırıldığı zaman bu konuda ilk akla gelen felsefi birikim olduğu bir realitedir. Felsefenin uğraştığı sorunlar sırasıyla şöyledir: Birincisi, neyi

bilebilirim? İkincisi, ne yapmalıyım? Üçüncüsü, neyi umut edebilirim? Dördüncüsü, insan nedir? İlk soru metafiziği, ikincisi ahlakı, üçüncüsü dini ilgilendirirken, dördüncüsü antropoloji ile ilgilidir (Kant, 2023b, s. 28). İnsan felsefesi; bu dört temel sorunun kesişim noktasında yer alarak; insanın kendisini, dünyayı ve evrendeki yerini anlama çabasının bir parçasını oluşturur. Bu nedenle insan felsefesi, hem bireyin kendi varoluşunu hem de toplum içindeki rolünü sorgulamasına olanak tanıyarak, felsefi düşüncenin merkezinde durur. Dolayısıyla bu tez çalışması da insan felsefesinin temel dinamikleriyle birlikte, Kant'ın insanla ilgili düşüncelerini daha anlaşılır biçimde açıklamayı amaçlamaktadır.

İnsanın varoluşu üzerine düşündüğümüz zaman bu konuyu felsefeden hele ki *felsefi antropolojiden* ayrı bir biçimde ele almak neredeyse imkânsız olur. İnsan, çok yönlü bir varlık olarak, sadece onu konu alan bir bilim dalı olan antropolojiyi gerektirecek kadar kapsamlıdır. Antropoloji, insanı biyolojik ve fiziksel özellikleri; kültürel yapıları ve etnik kökenleri gibi çeşitli açılardan inceleyerek değerli bilgiler sunar. Bu disiplin, insanı anlamak için felsefeyle ortak noktalar taşır. Bu iki alanın birlikte kullanımı, insan doğası ve varoluşu hakkında bütünsel bir perspektif sağlar. İnsanı yakından anlamak, bireyin kendi varlığını ve toplumsal bağlamını daha derinlemesine kavramasına olanak tanır. Antropoloji ve felsefe, insanın karmaşık doğasını anlamada birbirini tamamlayan iki alandır. Dolayısıyla bu tez, bu disiplinlerin birleşiminden doğan yeni ve özgün bir tartışma zemini oluşturmayı amaçlamaktadır. İnsan; hem felsefenin hem antropolojinin ortak bir problemidir. Zira her iki disiplin de insanın var oluşunu, anlam arayışını ve toplumsal yapılarını derinlemesine inceleyerek, insanın kendisiyle ve dünyayla olan ilişkisini anlamaya çalışır. Literatürde bu iki alanın ortak noktalarını ve farklılıklarını ele alan kapsamlı çalışmalara pek rastlanılmadığından; bu çalışma, antropoloji ve felsefenin kesiştiği noktaları ele alarak bu boşluğun bir kısmını doldurmayı ve her iki disiplini bir arada ele alarak yeni bir anlayış gelişmesine mütevazı bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım ile felsefi antropolojinin amaçlarını da ortaya koyarak insanın varlığına dair bir incelemeyi hedeflemektedir.

Felsefi antropoloji sayesinde var olan insanın, özüne inip onu daha iyi tanıyabilme ve insan varlığına ilişkin nitelikleri üzerinde daha derin bir biçimde düşünme fırsatı buluruz. Bu nitelikler insanın özünü oluşturduğu gibi, onun özgün varlık biçimini, bireysel ve toplumsal yönlerini, düşünsel kapasitesini, etik ve estetik

anlayışını da şekillendirir. İnsan felsefesi, bireyi biyolojik bir varlık olmanın yanında; düşünen, sorgulayan, anlam arayışı içinde olan, etik sorunlarla yüzleşen ve kendi varoluşunu sorgulayan bir varlık olarak nitelendirir. Bu bağlamda insan, sadece doğa yasalarıyla değil; sahip olduğu inancı, kültürü ve dili ile şekillenen bir varlık olarak ortaya çıkar. Bu çalışma kapsamında insan; felsefi antropolojinin genel anlayışı doğrultusunda ele alınmıştır. Ancak felsefi antropolojiyi tüm boyutları ile kapsamlı bir şekilde incelemek yerine, yalnızca Kant'ın düşünceleri üzerinden sınırlı bir analiz yapılacaktır. Bu yaklaşım, felsefi antropolojinin temel sorularına dair Kant merkezli bir perspektifi araştırmayı hedeflemektedir.

İnsanın bireysel kimliğinin oluşmasının temelinde toplumun izleri bulunmaktadır. Çünkü insan, başka insanlarla kurduğu ilişkilerde kendini daha iyi tanıma fırsatı bularak; bu ilişkiler aracılığıyla kendi kimliğini inşa eder. Toplum, insanın yalnızca bireysel varlığını değil, aynı zamanda ortak bir bilincin parçası olarak kendini tanıdığı bir zemindir. Bu bağlamda insan, varlığını hem içsel bir dünyada hem de toplumsal bir düzlemde anlamlandırmaktadır. Her iki düzlemdeki dinamikler de insanın kimliğini sürekli olarak şekillendirir ve ona hem bireysel hem de kolektif bir anlam sunar. Bu anlamda insan felsefesi de bireyin hem kendisiyle hem çevresiyle kurduğu etkileşimi ele alarak, onun anlam arayışının daha açık bir şekilde ortaya çıkmasına fayda sağlar. Bu sayede insanın varoluşu sadece biyolojik olarak değil, geniş bir perspektif ile ahlaki ve metafizik açılardan da değerlendirilmesine imkân yaratır.

İnsan felsefesi, varoluşun başlangıcından bu yana filozofların en temel sorularını barındırmıştır. Bu anlamda, insana dair düşüncelerin derinlemesine tartışıldığı bir alan olmuştur. Immanuel Kant, bu felsefi bağlamda önemli bir noktayı temsil eder. Kant, felsefe tarihinde önemli düşünceler ortaya koymuş ve ondan sonra gelecek olan dönemleri de kendi etkisinde bırakmayı başarmıştır. Kant'ın ortaya koyduğu çalışmaların temelinde insan, önemli bir yere sahiptir. Kant'ın felsefesinde varlık alanı iki kategoride incelenir: görünen (fenomen), görünmeyen (numen). Bu iki tür varlık alanı, birbirinden farklıdır. Görünen varlık alanı, deneyim ve bilgiyle kavranabilirken, görünmeyen varlık alanı ise bilinemeyip yalnızca var olduğu varsayılabilir bir boyuttur. İnsan da bu varlık alanlarının bir yansımasıdır. Bir tarafıyla görünür ve anlaşılabilirken, diğer tarafıyla anlaşılmaz ve bilinmezdir; sadece var olduğu kabul edilir (Kant, 2008a, s. 16-17). Varlık sadece fenomenlerin dünyasında mı yoksa numenlerin de içinde mi var olur sorusu, insanın algı ve anlayışının sınırlarını zorlar. İnsan varoluşu, bu iki dünyanın

etkileşiminde ve aklın kavrayışında şekillenir, böylece varlık ve bilginin derinlikli anlamını araştırmamıza olanak tanır. Bu durumda insanın kendini anlamlandırma çalışması sayesinde her şey bir numen iken, insan tarafından değerlendirildikten sonra bir fenomen olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla varlık, bütünüyle bize görüldüğü ve bizim algıladığımız kadarıyla bilinir olmaktadır. Bu durumda varlık, ancak insan ile anlam bulmaktadır.

Kant, insanı çeşitli yönleriyle ele alarak, bireyin yapıp etmelerine dair kullanılan kavramları çoğu zaman insanın ontolojik yapısı ile ilişkilendirerek ortaya koymuştur. Bu açıdan bakıldığında zaman Kant'ın felsefesinde insana atfedilen değerin ne denli büyük olduğunu görebilmek mümkündür. Onun felsefesinde insan, sadece dış dünyayı algılayan bir varlık olarak değil; içinde yaşadığı dünyayı anlayan ve kategorilerle şekillendirebilen bir özne olarak yer alır. Kant'a göre insanın bilgiyi elde etme biçimi, öncelikle zihinsel becerilerine dayanır. Bu becerisi, onun özgürlüğü ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda Kant'ın bu düşünceleri, insan felsefesinin hem ontolojik hem de epistemolojik yönlerini derinlemesine ele alarak, bireyin hem dünyayı hem de kendisini anlaması için bir temel oluşturur. Felsefe, bir insan bilimi olarak; insanı ve onun düşüncelerini, temsillerini ve hareketlerini inceleyen bir bilim dalıdır. İnsan, hem doğal işlevleri hem de ahlaki ve özgürlük ilişkileri açısından olduğu gibi, olması gereken şekilde ele alınan bir varlık olarak tanımlanır. Antik dönemin filozofları, insanın dünyadaki rolü konusunda yanılmaktaydılar; çünkü onu dünyaya ve dışsal koşullara tamamen bağlı, bir makine olarak tasavvur ettiler. Bu bakış açısı, insanı dünyanın pasif bir parçası haline getiriyordu. Ancak zamanla, akıl eleştirisi ortaya çıkmış ve insana, dünyada aktif bir varoluş alanı sağlamıştır (Kant, 2021b, s. 121). Dolayısıyla Kant için insanın varlık hâli, ontolojik bir soru olmaktan ziyade, bilginin, ahlakın ve özgürlüğün temellerini anlamlandıran bir alanı kapsamaktadır. Bu bakımdan ele alındığında zaman; insanın ne olduğu sorusu, Kant felsefesi bağlamında en önemli problem olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada bu problem etrafında şekil alarak; dünyada önemli bir konuma sahip olan insanın, varlığını açıklığa kavuşturmayı hedeflemektedir. Literatür taramaları, Kant felsefesinde insan probleminin, geçmişte çeşitli açılardan ele alındığını ortaya koymaktadır. Ancak bu çalışmada Kant'ın düşüncelerini felsefi antropoloji bağlamında incelemek hedeflenmiştir. Felsefe ve antropolojinin kesişim noktasında yapılan bu analiz, daha önceki çalışmalardan farklı olarak; iki disiplini bir arada ele alarak insanın varoluşunu ve anlam arayışını

derinlemesine irdelemektedir. Bu yönüyle çalışma, Kant'ın insan doğasına dair görüşlerinin, felsefi antropolojinin temel kavramlarıyla nasıl iç içe geçtiğini ve her iki alanın perspektifinden nasıl yeni bir bakış açısı sunduğunu ortaya koyma noktasında akademik dünyaya katkı sağlayacağı beklenmektedir. Bu çalışma, Kant felsefesinin antropolojik bir okumasını yaparak; insanın özünü, toplumla ilişkisini ve ahlaki sorumluluklarını daha derinlemesine anlamaya yönelik bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece, felsefi antropolojiyi yalnızca bir kuramsal çerçeve olarak değil, aynı zamanda Kant felsefesinin ışığında insana dair daha bütünsel bir yaklaşım geliştiren bir disiplin olarak ortaya koymayı hedeflemektedir.

Kant için insan sıradan bir varlık değil, bilgi üreticisi ve etik bir özne olarak görülmektedir. Bu bağlamda insanın zihinsel yapısının sınırları, ahlaki sorumlulukları ve özgür iradesi Kant felsefesinde birbiri içine geçerek önemli bir boyut taşımaktadır. Bu çalışma da Kant'ın insan anlayışını, onun bilgi teorisi ve etik düşünceleriyle harmanlayarak, insanın dünyaya ve kendisine dair daha geniş bir kavrayış geliştirmesini amaçlamaktadır. Böylece Kant'ın insanı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde nasıl tanımladığını anlamak, hem felsefi hem de pratik açılardan önemli bir katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla Antik Dönemden Kant'a kadar geçen zamanda, felsefi bağlamda insanın nasıl ele alındığını anlama açısından bir tarihsel perspektif sunulacaktır. Öyle ki bu tarihsel perspektif; insanın düşünsel serüvenini ve bu serüvenin Kant'ın felsefi görüşlerine nasıl evrildiğini anlama açısından önemli görülmektedir.

Antik Yunan'dan Kant'a uzanan süreçte insan felsefesi; insanın doğası, aklı ve ruhu üzerine yapılan düşüncelerle başlamıştır. Orta Çağ ve Rönesans Dönemi'nde bu çalışmalar derinleşmiş ve Aydınlanma Dönemi'nde insan aklı ve özgürlüğü vurgulanmıştır. Kant'ın felsefesi ise bu süreçte insanın doğası üzerine derinlemesine analizler sunarak önemli bir noktayı temsil etmiştir. Kant'ın felsefesi, özellikle Orta Çağ Hristiyan insan anlayışını eleştirerek modern döneme geçişi sağlamış ve insanın anlamını yeni bir antropolojik perspektifle yeniden tanımlamıştır. Bu yaklaşım; modern, seküler ve rasyonel düşünceleri etkileyerek insan felsefesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Kant'ın insanı imkânlar varlığı olarak görmesi, felsefi antropolojiye yeni bir bakış açısı getirmiştir, insanın doğası ve varoluşsal sorunları üzerine derinlemesine incelemeler sunmuştur. Kant'ın felsefesi, insanın ahlaki ve akıl sahibi bir varlık olarak değerlendirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Onun eleştirel felsefesi, insanın sadece duyuşal dünyada değil, aynı zamanda ahlaki yasaların öznesi olarak da ele alınmasını

sağlamıştır. Kant'ın bilgi ve ahlak anlayışına yönelik geliştirdiği yenilikçi yaklaşım, felsefi antropolojinin temellerini atmıştır. Bu bağlamda Kant'ın, insanın doğası ve varoluşuna dair düşüncelerini incelemek, insan felsefesi alanında önemli bir araştırma konusu olacaktır.

Kant'a göre, tüm canlılar, en mükemmel planın bir parçası olarak seçilmiştir. Kendini bu bütünün en önemli, en değerli ve en özel parçası olarak kabul eden Kant; varlığının önemini vurgulayan cümlelerini şöyle devam ettiriyor: Tüm canlıların en mükemmel parçası olarak seçildiği bu düzende, varlığımın önemini bütünü temsil eden küçük ama değerli bir parça olarak görüyorum. Yaratılmış tüm varlıklara; *bizi yüceltin! Yaratıcı bizden hoşnut olsun!* diye sesleniyorum. Sınırsız mekânlar ve sonsuzluklar, tüm güzellikleriyle evrenin zenginlikleri sadece her şeyi bilen gözleri önünde açılacak. Ancak ben dünyadaki yerimden ve bakış açımdan, zayıf aklıma ödünç verilen algılayışla çevreme bakarken; *bütünün en iyisi olduğumu ve her şeyin bu bütünün iyiliği için var olduğunu* daha derinden kavrayacağım (Kant, 2023b, s. 24). Kant'ın bu düşünceleri ışığında, insanın eşsiz niteliklerle donatıldığını ve bu nitelikler sayesinde olağanüstü başarılar elde ettiğini anlamak mümkün hâle geliyor. İnsanın sahip olduğu bu eşsiz özelliklerin başında ilk olarak akıl gelmektedir. Nitekim insan bu özelliği sayesinde gerekli düzeni kurabilmiş ve ancak bu şekilde değişimleri ve devrimleri kendi başına yapabilmiştir. Kant'ın felsefesi, insanın akıl sahibi bir varlık olarak değerlendirilmesinde merkezi bir rol oynar. Kant, insanı sadece duyuşsal algılarla sınırlı olmayan aynı zamanda akıl ve irade sahibi bir varlık olarak görür. Bu bağlamda insanın bilme ve anlama yetenekleri Kant'ın felsefi sisteminde önemli bir yer tutar. Bu bölümün sınırları içerisinde; insanın, Kant felsefesinde akıl sahibi bir varlık olarak, nasıl konumlandığını ve bu konumun yaşamını nasıl şekillendirdiğinin tartışılması planlanmıştır.

Kant'a göre insan, deneyim ve bilgiye ulaşma çabasında olan bir varlıktır. Duyusal algılar aracılığıyla dünyayı tanıyan insan; aklını kullanarak ulaştığı bilgileri analiz eder ve bilme yolundaki bu çabayı, öğrenme ve eğitim süreçleriyle destekler. Kant'a göre insan sürekli kendini geliştirmeli, eğitmeli ve gerekli ahlaki rehberliği edinmelidir. Bu durumu düşündüğümüzde, anlamak zor gelebilir. Bu nedenle eğitim ve öğretim insanlara biçilmiş en zor ve ağır görevlerden biri olmuştur çünkü anlama ve eğitim birbirinden ayrı düşünülemez. Bu bağlamda eğitim, bir bina işler gibi tuğlaları üst üste koyarak mükemmelleştirilebilecek bir olgudur. Ancak bu, bir neslin

kendisinden önceki bilgiyi alıp, ona kendi katkılarını ekleyerek sonraki nesillere aktarmasıyla mümkün olacaktır (Kant, 2023a, s. 15). Dolayısıyla bu tez, insanın bilgiye ulaşma yolları ve bilme arzusunu ele alarak; insanın, neden akıllı bir varlık olarak değerlendirildiğini daha iyi anlamamıza da yardımcı olacaktır.

Kant, insanın niteliklerini ortaya çıkaracak vurgulamalarda bulunarak, insanı her zaman ön planda tutmayı başarmıştır. Onun felsefesinde, insanın özel bir yer tutmasının sebeplerinden bir diğeri de insanın düşünce yeteneğine sahip olmasıdır. Düşünme, insanı diğer varlıklardan ayıran, en temel özelliklerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda insanın düşünsel yetenekleri ve zihinsel kapasitesi, düşünen bir varlık olarak ortaya çıkmasında önemli bir yer tutmaktadır. İnsanın düşünsel kapasitesini nasıl geliştirdiği ve bu kapasitenin yaşamını nasıl şekillendirdiği bu çerçevede üzerinde durmamız gereken problemlerden biridir.

İnsanın kendini anlamada ve dünyayı kavramasındaki temel nokta, onun düşünme kapasitesine sahip olmasıdır. İnsan bu sayede geçmişi ve geleceği şekillendirir. Bu bağlamda geçmişin ve geleceğin insanın yaşamına nasıl etki ettiği önemli tartışma alanlarından birini oluşturacaktır. Bu anlamda insanın nesiller arası bilgi aktarımının önemi de vurgulanarak insanın tarihsel bir varlık olarak nasıl ortaya çıktığı tartışılacaktır. İnsanın bilgiye ulaşma serüveni tarih boyunca gelişmiştir. Böylece insanın bilgi birikiminin tarihsel süreç içindeki gelişimi bu çerçevede tartışılması gereken önemli bir alandır. Öyle ki tarihsel bağlam, başta insanın kendini anlamasında sonrasında, geleceğe yönelik beklentilerinin belirlenmesinde merkezi bir rol oynar. Böylelikle Kant'ın felsefi perspektifinde, insanın tarihsel açıdan nasıl ele alındığını tartışmak insanı geçmiş ve bugünden değerlendirmeye yönelik önemli bir alan yaratacaktır. Böylelikle insanın, Kant bağlamında akıllı bir varlık olarak nasıl değerlendirildiği ve bu değerlendirmenin insanın bilgiye ulaşma, düşünme ve tarihsel varlık olarak konumlanmasını nasıl şekillendirdiğini kapsamlı bir şekilde ele alınması planlanmıştır.

Kant'ın felsefesi, insanın rasyonel yeteneklerini ve tarihsel bağlamını vurgulayarak, etik bir varlık olarak ortaya çıkmasında da etkili olmuştur. Bu anlamda Kant felsefesi kapsamında insanın varlık yapısını ortaya çıkaran etkenlerden bir diğeri; insanın etik alanın incelenmesidir. Öyle ki düşünen insanın yapıp etmeleriyle ilgili sorumluluğunu bilmesi, neyi neden yaptığının bilincinde olması bir ödeve göre hareket

ettiğini göstermektedir. Bu anlamda bilen bir varlığı bu iki kategori ile ele almak, insanı anlamlandırmada önemli bir bakış açısı sunacaktır.

Kant felsefesinde insan, yalnızca akıl sahibi ve bilge bir varlık değil, aynı zamanda; toplumsal ve kültürel bağlamda şekillenen bir özne olarak da değerlendirilir. Kant, insanın toplumsal kurallar ve etik normlar çerçevesinde varoluşunu sürdürdüğünü ve bu normların insanın ahlaki gelişiminde temel bir rol oynadığını savunur. Bu bağlamda Kant'ın, insanı toplumsal değerler ve kurallar aracılığıyla nasıl tanımladığını ve bu tanımın insanın etik ve ahlaki gelişimine olan etkileri tartışılacaktır.

Kant'a göre insanın, bireysel varoluşu, toplumsal yapıların temelini oluşturur ve bireysellik ile toplumsallık birbirinden ayıramaz kavramlardır. Dolayısıyla bu tez, bireyin toplumdaki yerini ve toplumsal sorumluluklarını sorgulayarak toplumun, bireylerin biraya gelmesiyle nasıl şekillendiğini ve bu süreçte bireylerin topluma karşı taşıdığı sorumlulukları inceleyecektir. Kant'ın felsefesinde önemli bir yere sahip olan bireyin topluma katkıları ve toplumsal yapılar içindeki rolü ele alınacaktır.

Kant'a göre, insan özgür iradesi ile kendi ahlaki yasalarını belirleyebilen bir varlıktır ve bu özgürlük Kant'ın ahlak felsefesinin merkezinde yer alır. Bu tezde, insanın özgür iradesi ile hareket edebilme yeteneğini ve bunun ahlaki sorumluluklarını nasıl şekillendirdiğini tartışacağız. Bu bağlamda Kant'ın insan özgürlüğüne bakışı, etik kuralları ve ahlaki yasaları içselleştirmenin önemini vurgular. Özgürlük, insanın kendi ahlaki değerlerini oluşturabilme kapasitesini ifade eder ve bu, insan varoluşunun anlamlandırılmasında temel bir unsurdur.

Kant'ın felsefesinde ahlak, insanın bireysel ve toplumsal yaşamını şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. İnsanın ahlaki yapısı; erdem, ahlak yasası ve ödev bilinci gibi değerlerle derinleştirilmiştir. Kant'a göre ahlaki eylemler, ödev bilincine dayalı gerçekleştirilir. Dolayısıyla bu ödev bilinci, insanın ahlaki gelişiminin temelini oluşturur. Kant'ın bakış açısına göre insanın ahlaki sorumluluğu, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde büyük bir rol oynar ve etik ilkeler, bireyin bilgi edinme ve düşünme yetenekleriyle derinlemesine bağlantılıdır. Böylelikle bu çalışma; insanın ahlaki değerlerini ve bu değerlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkisini ortaya çıkarmayı hedeflediği gibi toplumsal barışın sağlanmasında insan sevgisi ve iyi niyetin önemini vurgulayarak, Kant'ın perspektifinden ahlakın merkezi rolünü anlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın önemi, insanın akıl, özgürlük ve ahlak

kavramları etrafında nasıl bir varlık olarak ele alındığını ve bu tanımın bireysel ve toplumsal düzeydeki etkilerini detaylandırmasında yatar. Kant'ın insan anlayışı, bireyin kendini gerçekleştirme ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirme kapasitesini vurgularken, aynı zamanda insanın etik ve ahlaki gelişimini de ön plana çıkarır. Bu doğrultuda yapılacak olan çalışmanın; insan varoluşunun çok boyutlu yapısını anlama ve bu anlayışın modern dünyadaki yansımalarını değerlendirme açısından literatüre değerli bir katkı sunacağı beklenmektedir.

Bu çalışma, Kant'ın düşüncelerinden hareketle analitik ve rasyonel bir yöntemle temellendirilecektir. Çalışmanın ana materyalleri ise ağırlıklı olarak Kant'ın kendi eserleri olacaktır. Bu süreçte zaman zaman Kant'ın etkilendiği, kendinden önceki filozofların görüşlerine de yer verilerek onların eserlerinden faydalanılacaktır. Bu çalışmanın amacı Kant'ın felsefi perspektifinden insanın mahiyeti, evren ve dünya içindeki yerini, önemini ve rolünün ne olduğunu felsefi bir metotla ortaya koymak olacaktır.

Kant'ın insan felsefesine dair literatürde birçok çalışma bulunmakla birlikte, bu çalışmalar genellikle onun etik, hukuk veya bilgi teorisiyle ilişkili yönlerine odaklanmaktadır. Ancak insanın doğası, ahlaki özerkliği ve kültürel gelişimi gibi konular hem Kant'ın antropoloji anlayışı hem de felsefi sistemi açısından önemli bir bağlam sunmaktadır. Bu çalışma, Kant'ın insan anlayışını yalnızca bir ahlak öznesi olarak değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bir varlık olarak ele alarak, antropoloji ve felsefenin kesişim noktasında konumlanmaktadır. Bu doğrultuda, mevcut literatürde Kant'ın insan felsefesi üzerine yapılan yorumlar incelenmiş ancak bu yorumların genellikle felsefi sistem içinde değerlendirildiği görülmüştür. Bu çalışma ise hem felsefi hem de antropolojik yaklaşımı bir araya getirerek Kant'ın insan anlayışını bütüncül bir perspektifle ele almayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın önemi ise Kant'ın insan felsefesini sadece teorik bir çerçevede bırakmayıp, pratik yaşama dair çıkarımlarla zenginleştirmesinde yatmaktadır. İnsan aklının ve iradesinin nasıl şekillendiğini, toplumsal ve ahlaki değerlerin insan yaşamındaki yerini ve önemini anlamaya çalışır. Ayrıca, bireyin toplumsal yapı içerisindeki yerini ve sorumluluklarını irdeleyerek, Kant'ın felsefesinin modern, sosyolojik ve etik tartışmalara nasıl ışık tuttuğunu gösterir. Bu bağlamda çalışma, hem Kant felsefesine dair literatüre, hem de çağdaş felsefi ve sosyolojik araştırmalara küçük

de olsa bir katkı sağlamayı hedeflemektedir. Böylece Kant'ın felsefesinin günümüzdeki geçerliliğini ve uygulama alanlarını daha iyi anlamamıza olanak tanıyarak, insanın varoluşsal sorularına dair farklı bakış açıları geliştirmesine katkıda bulunacağı umulmaktadır.

KANT FELSEFESİNDE İNSAN

1. İNSAN FELSEFESİNİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Antik Dönemden Kant'a İnsan Felsefesi

İnsan, var olduğu süreç boyunca devamlı olarak kendi varlığına ilişkin sorgulamalarda bulunmuştur. Bu anlamda felsefe, insanın kendini anlayabilmesi ve anlamlandırabilmesi bakımından önemli bir disiplin olarak bilinir. Düşünce tarihi boyunca insanı farklı açılardan konu edinen pek çok bilim dalı olmasına rağmen, insana dair en kapsamlı ve derin sorgulamayı yapan felsefe olmuştur. Böylece felsefe, insanın varlığına ilişkin tikel araştırmalarda bulunan diğer disiplinlerden bu güçlü yönleri ile ayrılmaktadır. Felsefe sayesinde insan, metafizik, ontolojik, epistemolojik, etik, estetik... gibi pek çok yönden kendini anlama ve anlamlandırmaya çalışmakta ve bu konuda yeni fikirler ve teoriler ortaya koymaktadır. Bu durumda felsefe, insan varlığına dair yapılacak sorgulamalarda, temel görüşler ortaya koyabilme açısından oldukça önemli bir rol oynamakta, adeta diğer bilimlere ışık tutmaktadır. Felsefenin bu işlevi sayesinde insana ilişkin çok ciddi birikim ve literatür oluşmuştur. Böylece insanın varlığı ve evrendeki konumu üzerine yapılan sorgulamalar ile insan yaşamı daha anlamlı ve anlaşılır kılınmaktadır. İnsana dair oluşan geniş felsefi birikim, pek çok aşamadan geçerek günümüze kadar gelebilmiştir. İnsana dair ciddi sorgulamaların ilkçağ felsefesine hatta daha öncesine kadar izlerini sürmek mümkündür.

Bu manada doğa felsefesi filozofları *ilk neden* anlamına da gelen *arke* kavramı üzerinde durarak doğanın temelini araştırmaya çalışmışlardır. Doğa filozoflarına göre doğada var olan her şeyin açıklanabilmesi için geçerli olan bir ilkenin varlığı şarttır. Şayet varlığın bu ilkesine/arkesine ulaşılabilirse, insanın varlığına dair gerçeklikler de net bir şekilde ortaya konabilecektir.

Sofistlerin tavrı ise evrende geçerliliği olan kesin bir ilkeye ulaşmanın boş bir çaba olduğunun altını çizerek, asıl üzerinde durulması gereken noktanın sadece evrenin içinde var olan insanın kendisinin mahiyetinin araştırılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Sofistler her şeyin odak noktasının insanda başlayıp yine insanda son bulduğunu iddia ettiler. Onlara göre varlığın kendisi, insanın duyuları ile kendini gösterir. Dolayısıyla hakikat dediğimiz şey zaten var olanların bize görünürlüğünden başka bir şey değildir. Bu durumda tek bir hakikatten söz etmek de mantıksız olur. Öyle ki şeylerin bize duyumsattığı her şey rölatif olduğu için, elde edilen sonuçlar da farklı olacaktır. Bu durumda sofistlere göre tek bir gerçeği bilebilmek imkânsızsa ve bu yüzden bizler mutlak bir gerçekliğe ulaşamıyorsak en azından faydalı olana ulaşmayı amaç edinebiliriz. Sofistlerin ortaya koyduğu bu bakış açısıyla insan merkezli bir sorgulama başlatılmıştır. Dolayısıyla doğa felsefesi filozoflarının varlık tanımı ateş, hava, su, gibi tabiata yönelik iken sofistlerle birlikte varlığa dair bu düşünce insanın duyularına yönelik bir temel üzerinden ele alınmaya başlanmıştır. Böylece insanın neliğinin araştırılması konusu doğa filozoflarının başlattığı bir gelenekle günümüze kadar tartışılmaya devam etmiştir. İnsanın varlığı üzerine tartışmalar süregelirken tek bir fikre bağlı kalmadan dönemin filozoflarıyla zaman zaman ortaya yeni fikirler ve bakış açıları sunulmaktadır.

Sokrates kendinden önceki geleneğin kabul ettiği birçok düşünceyi, özellikle de insanın varlığına ilişkin ortaya koyulan tüm algıları temelden sorgulayıp yeni bir anlayışla kendi felsefi sistemini oluşturma çabası içerisinde olmuştur. Sokrates'in insanın varlığına ilişkin görüşleri felsefe tarihi için önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü insanı, kendinden önceki filozoflardan daha açık ve sistemli bir şekilde ele almaktadır. İnsana dair düşüncelerini ortaya koyarken, Sokrates'in amacı, şüphe duyulamaz bir doğruya ulaşabilmektir. Böylece Sokrates, sofistlerin ortaya koyduğu, insanın mutlak hakikate ulaşamayacağına dair fikirlerine karşı çıkmış ve hakikati insanın kendisinde bulabileceğini ifade etmiştir. Öyle ki Sokrates'e göre insanın kendisini araştırmanın nesnesi haline getirerek özünü açığa çıkarabilmesi mümkündür. Bu refleksif tavır ile insan hakikate kendi içinde ulaşabilecektir. İnsanın kendi içinde hakikati bulması, *ben bilincinin* farkına varmasını da sağlamaktadır. Bu durumda insan, ben bilincinin merkezi yönünün akıl olduğunu bilerek, kendini tüm var olanlardan daha özel bir yere konumlayabilecektir.

Sokrates kendinden önceki düşüncelere her ne kadar karşı çıkmış olsa da insanın varoluşunu ele alırken onu tamamen doğadan kopararak ele aldığını söyleyemeyiz. Aksine insanın varlığı ele alınacaksa onu doğadan bir adım önde olacak şekilde, olağan hayatın akışı içerisinde değerlendirmenin daha iyi olabileceğine dair yaklaşımları mevcuttur. Şöyle ki; insan, doğal hayatın akışı içerisinde nasıl bir yaşam sürdürür? Yaşam alışkanlıklarını gerçekleştirmede insanı yönlendiren bir ölçütü var mıdır? İnsan, yaşamındaki doğru ve yanlışları neye göre belirler? Sokrat bu tarz sorgulamalarla insanın varlığına dair incelemeler yapmanın yanında, insan-insan; insan-doğa ilişkisini de sorgulayarak felsefenin önemli disiplinleri haline gelmesini sağlamıştır.

Bu sorgulamalarla beraber ahlakın ne olduğu sorusu da insana dair bir tartışma kapısını aralar hale gelmiştir. Bu anlamda insanın varlığını ve yaşamını sorgularken insanı ahlaka, erdeme ve doğru olana götürecek olan iyinin ne olduğunu açığa çıkarmak için ciddi bir çaba sarf etmiştir. Sokrates'in insanın varlığına dair bu yaklaşımı felsefeye yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Sokrates'e dair hiçbir yazılı kaynak bulunamadığından onun insanı ele alış biçimine ancak ikincil kaynaklar aracılığıyla, özellikle Platon ve Aristoteles üzerinden ulaşabilmek mümkündür. Onu en iyi bilen ve anlatan kişi öğrencisi Platon'dur.

Platon da tıpkı hocası gibi insanın varoluşu ile ilgili sorgulamalarda bulunmuştur. Ona göre insanın özünü oluşturan kendi ruhudur. Dolayısıyla insanı ve onun özünü oluşturan ruhunu ele alırken; erdem, akıl ve kötülük kavramları ile beraber incelemek gerekir. Eğer insan kendi akli sayesinde iyi olana erişebilirse, erdeme de ulaşmış mutlu bir insan sayılır. Akıl sahibi olan insan, eylemde bulunmadan önce eylemini sorgulayarak gerçekleştirir. Böylece aklını kullanan insan içindeki isteklere tutarlı davranır ve duygularının onu etkilemesine izin vermez. Ancak insan, aklını bu şekilde kullanmazsa mutluluğa ulaşamaz. Platon'a göre bu durumda insanın ruhu bedbaht olarak kalır. Çünkü insan hazlarına, duygularına, isteklerine yenik düşmüş halde olur. Dolayısıyla Platon'un düşünce anlayışına bakarak diyebiliriz ki insanı mutluluğa, erdeme ulaştıran akıl iken onu mutsuz kılan yalnızca bedensel arzularıdır.

Platon insanı eksiklikler varlığı olarak görür. Böylece insanın tek başına kendini gerçekleştiremeyeceğini, başka insanlara muhtaç olan sosyal bir varlık olduğunu vurgular. Başka insanlara duyulan bu gereksinimler ise toplumu meydana getirir. Böylece herkesin kendini bir diğeri ile gerçekleştirmesiyle bir toplum düzeni ortaya

çıkar; bu sayede insanlar arasında bir iş bölümü gerçekleşir. Platon'un felsefesini değerli kılan ve onu, kendinden önce ortaya konulan düşüncelerden ayıran en önemli nokta, iş bölümü kavramını ortaya çıkarmasıdır. Bu iş bölümü ile beraber herkes kendi alanına dair bir sanat icra etmektedir. İşlerin aksamaması, geçerli bir düzenin kurulması ve bu düzenin devamının gerekliliğinin sonucunda ortaya devlet çıkar.

Devlet, belli bir düzen içerisinde insanların hangi işi yapacağından sorumlu olur. Toplum içinde insanların hangi işi yapacakları onların yeteneklerine bağlı olarak kararlaştırılır. Her insanın fitratında farklı farklı eyleme arzuları vardır. İnsanın yatkınlığı olduğu eyleme göre yapacağı işlerin belirlenmesi sonucu da adalet kavramını ortaya koyar. Adaletle kurulan bu devlet içerisinde hiçbir iş bölümünün diğer iş bölümüne karşı bir üstünlüğü bulunmamaktadır. Platon'un kurduğu bu devlet içerisinde önemli olan ne iş yaptığın değil, o işi hangi amaçla gerçekleştirdiğindir. Öyle ki Platon'a göre insan, yaptığı işleri aklını kullanarak erdeme uygun bir şekilde gerçekleştirmelidir. Böylece insan ancak bu şekilde mutluluğa ulaşabilecektir. Bu mutluluğa ulaşma işi ise bireyin mutluluğunun yanı sıra toplumun refahını amaç edinmektedir. Böylece Platon, devlet kavramıyla, insanın politik yönünü bir bütün içinde ele alarak, felsefenin sınırlarını genişletir.

Platon, toplumun daha iyi bir yaşam sürebilmesi için, insanların iyiye yönlendirilmeleri gerektiğini düşünür. Böylece insanın tam anlamıyla kendini gerçekleştirebilmesi için aklın sürekli olarak erdeme yönelmesi, bilgi ile kendini geliştirmesi gerekir. Platon'a göre bu durumu olanaklı hale getirecek tek yol devlet kurmak ve devletin gözetiminde eğitim ile mümkün olur. Her ruhta bir öğrenme gücü saklıdır. Eğitim de ruhun bu gücünü en iyi ve kolay yoldan inkişaf ettirme sanatıdır (Platon, 1999, s. 519). Dolayısıyla Platon, daha iyi bir toplum düzeninin oluşabilmesi için en önemli noktanın, ilk olarak devletin varlığı, ardından devlet aygıtı ile insanın eğitimi olduğunu ifade ederek, felsefeye yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Platondan sonra gelen, aynı zamanda öğrencisi de olan Aristoteles de bu duruma bağlı kalmış, toplumu ve bu toplumu oluşturan insanın eğitim ile iyiye ulaşabileceğini destekleyerek bu düzeni esas almıştır.

Aristoteles'in çalışmaları incelendiğinde, felsefesinin temelini oluşturan kavramların doğa, insan, hayvan ve gök cisimlerinden oluştuğunu görürüz. Aristoteles, insan varlığı üzerine düşüncelerini ortaya koyarken, onun doğal bir varlık olduğunu

varsayar. Ruhun varlığa canlılık kazandırdığını kabul eder. Tıpkı bitkilerde ve hayvanlarda var olan ruhun, insan bedeninde de var olduğunu belirtir. Canlılarda benzer olarak var olan ruh, aslında kendi aralarında farklı tarafları da içinde barındırır. Öyle ki bitkilerde büyüme, hayvanlarda arzulama duyumları varken insan ruhu, hem beslenme-büyüme hem haz-arzu duyumlarını bir arada besler. Ancak bunlardan üstün olarak insan ruhu bünyesinde akli ve düşünciyi de taşır. Aristoteles'e göre tür bakımından değişik olanların hazları, biçim bakımından farklı olur. Ancak aynı türden olanların farklı olmamasının sebebi akıldır (Aristoteles, 1997, s. 210). İşte bu yönüyle insan ruhu, diğer canlılarda bulunan ruhlardan farklı olarak yerini özelleştirmektedir. İnsan sahip olduğu bu özel yer sayesinde, aklını kullanabilmekte ve nesnelerin görünüşleri hakkında bilgi üretebilmektedir. Bu anlamda Aristoteles'in felsefesinde insan, sahip olduğu akli sayesinde nesneleri yorumlayarak, onların bilgisine ulaşabilen bir varlık olarak ortaya çıkmaktadır. Aristoteles'e göre insan, aklını kullanarak eylemlerini yerine getirirken amacı daima iyiye ulaşmak olmalıdır. Erdeme uygun eylemlerin kendileri de hoştur. Ayrıca bu eylemler en üst derecede iyi ve güzel olur. Öyleyse mutluluk; en iyi, en güzel ve en hoş olandır ve bunlar birbirinden ayrılamazlar (Aristoteles, 1997, s. 14).

Antik Çağ'ın önemli düşünürleri arasında yer alan Aristoteles'in amacı, Sokrates ve Platon gibi, insanı akıllı ve erdemli bir varlık olarak mutluluğa ulaştırmayı başarmaktır. Bu şekilde oluşacak bir toplum, başta ahlakı önemli bir yere koyarak; erdemli, mutlu ve uyumlu bir hayat sürecektir. Ancak Orta Çağ düşünürleri, Antik Çağ'da ileri sürülen mutluluğa ulaşma çabasının bu dünya için boş bir çaba olduğunu iddia ettiler. Öyle ki aranan mutluluk ebedi saadet olmalıdır. Dolayısıyla Antik Yunan'da bağımsız bir disiplin olan etik ve estetik daha çok teolojiye tabi olur (Cevizci, 2017, s. 22). Onlara göre insan, öldükten sonraki yaşamı için çabalamalıdır. Bu açıdan bakıldığı zaman insan, başlangıcı ve bitimi olan zaman içinde Tanrı tarafından belli bir erkle yaratılmıştı ve insanların bu ereğe ulaşabilmesi için geçmişini ve geleceğini bir arada düşünerek hareket etmesi gerekiyordu (Özlem, 2012, s. 17). Böylece o dönemde insanın, doğaüstü varlık alanıyla meşgul olmasına önem verilerek ancak bu şekilde sonsuz bir mutluluğa ulaşabileceğine inanılan bir görüş benimsenmiştir. Bu durumda insanın doğuştan gelen özellikleri sayesinde iyi ve güzel olan her şeye kendi çabasıyla ulaşarak mutlu olabileceği düşüncesi yerini sadece yaratıcının şartlarına uyarak mutlu olabileceği görüşüne bırakmıştır. Bu düşüncenin ortaya çıkışı ile birlikte, etiğe yönelik düşünce değer kaybederek, teolojik düşüncelere önem verilmiştir. Dolayısıyla insanlar

daha çok dini toplumların etkisinde kalmıştır. Bu durumun sonucunda Orta Çağ ile birlikte felsefede yeni düşünceler ortaya çıkmıştır.

Orta Çağ düşüncesine göre insanlar öldükten sonra ulaşacağı yeni yaşamda yaratıcının önüne en saf haliyle çıkmalıdır. Bu nedenle gündelik yaşamdaki tüm eylemlerde gösterilen tavırlar ve davranışlar ahlaka uygun olacak şekilde doğru olmalıdır. Bu anlamda insanların ahlaka yatkınlığı, iyilik-kötülük kavramları üzerine yüklenmiştir diyebiliriz. Şöyle ki insanların saf halde kalma çabalarının sebebi, yapılacak herhangi bir yanlışta bedelini ödeyecek olmalarını bilmeleridir. İnsan ahlakına uygun olmayan her şey için yaratıcının bir cezası olacağı düşüncesi, insanları günah işlemekten uzak tutmaktadır. Bu durum gösteriyor ki Orta Çağ'a geçişle beraber birçok düşüncede farklılar da ortaya çıkmıştır. Ancak bakıldığı zaman burada bir yanlış anlaşılmadan kaçınmak gerekir. Orta Çağ'ın ortaya çıkışı tam anlamıyla Antik Çağ'dan kopuşu ifade etmez. Öyle ki felsefenin temel taşını oluşturan en önemli kavram ve görüşler Antik Çağ'a dayanmaktadır. Dolayısıyla Antik Çağ'ın, felsefenin gelişimindeki rolü asla küçümsenemez. Orta Çağ felsefesi dini temel alırken ve ilahi hareketleri anlamlı kılma çabasında problemlere çözüm ararken çoğu zaman Antik felsefenin birikiminden faydalanmıştır (Cevizci, 2017, s. 25).

Düşünce anlayışındaki farklılıklara bakıldığı zaman ise antik dönemde doğanın ve insanın varlığına ilişkin sorgulamalar yapılırken; akıl, insanı erdemli yaşama götürecek bir yetenek olarak ele alınmaktaydı. Öyle ki bu dönemde insanın doğası, önemi, yeri ve neliği üzerine tartışmalar sürdürülürken, insanın temel niteliğini, aklın oluşturduğu ve insanın ancak bu şekilde mutluluğa ve erdeme ulaşabileceği düşüncesi hâkimdi. O dönemde var olan Stoacı akımın da bu görüşü benimsediği görülür. Stoacılar erdemli yaşamın önemini savunurken, Sokrates'in erdemle mutluluk arasında kurduğu ilişkiyi temel alırlar. Bu anlamda Sokrat bir düşünce tarzı olan insan özünü oluşturan şeyin akıl olduğu görüşünü de benimsemiş olurlar. Bunun sonucunda erdemin esasında bilgi olduğu görüşü Stoacılar tarafından tümüyle kabul edilmiş olur (Arslan, 2008, s. 180).

Ancak Orta Çağ ile erdeme yönelik görüş tamamen teolojik düşünce üzerinden inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu süreç ile birlikte artık akıl ile iman yer değiştirerek, insanın duyular dünyasından ve empirik bilgidan uzaklaştığı görülmüştür. Sonuç olarak bu durum büyük bir krize yol açmıştır. Öyle ki insanlar epistemolojiden çok, ontolojik

bilgilere önem vermekte ve Tanrı merkezli bir yaşam sürmektedir. Böylece iman, akıldan daha öncesel bir şekilde ele alınmıştır. Bu durumda insanın erdemli oluşundan çok fiziki ve öteki dünyanın mutluluğu daha fazla önemsenmiştir. Böylece Orta Çağ kültürünün en önemli özelliği Tanrı bilimsel olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla akıl-iman vahiy-bilgi arasındaki ilişkinin nasıl temellendirileceği Orta Çağ felsefesinin en önemli problemi olarak ortaya çıkmıştır. (Çotuksöken & Babür, 1993, s. 14). İnsan aklı, etik değerleri, bu dünyaya ilişkin duyularının bilgisi, doğal olarak insanın var oluşunun zemini bütünüyle öteki dünya üzerine kurulmuştur. Böylece insan, doğadan ve var olan fiziki alemden kopuk bir hayat anlayışına sahip olmuştur. Bu krize çözüm bulma yolunda modern felsefe düşünürleri ciddi çaba sarf etmişlerdir.

Tanrı, iman ve öte dünya merkezli skolastik felsefi anlayışın doğurduğu düşünsel ve yaşamsal krizlere çözüm aranmaya başlanmış, Rönesans ile birlikte alternatif bilgi, bilim ve felsefi anlayışlar yavaş da olsa canlanmaya başlamıştır. Bu süreçte insana ilişkin felsefi anlayış değişime uğramıştır. İnsan ontolojik, rasyonel, etik, estetik, politik ve diğer özellikleri bakımından pek çok açıdan ele alınmaya başlanmış, özellikle de onun özgürlük yönü ön plana çıkarılmıştır. Bu anlamda Orta Çağ'da hâkim olan teolojik anlayışın temelleri sarsılmış zamanla modern felsefeye doğru evrilmeye başlanmıştır. Bu evrilme sürecinde Kant öncesi Bacon, Hobbes, Descartes, Spinoza, Leibniz, Locke, Hume ve Voltaire gibi filozoflar önemli rol oynamışlardır. Kant'ın felsefi antropolojisinin oluşumunda bu filozofların ciddi etkileri olmuştur.

Hobbes, Descartes, Bacon... gibi modern felsefenin önemli düşünürlerinin çalışmalarına bakıldığında zaman teolojik düşüncelerden kopuş bariz bir şekilde gözlemlenmektedir. Modern felsefenin ortaya çıkışı ile birlikte teolojik algı yıkılarak yerine hümanist bakış açısı gelmiştir. Bu dönemde insanın varlığına ilişkin sorgulamalar yapan ve insanın niteliğini araştıran çalışmaların tümüne hümanizm adı verilmiştir. Hümanizm; insanın, modern bir tanımla *özgür birey* olma çabasını ele almakla beraber, temelinde insan sorununu tartışan, bağımsız araştırma isteğinin ürünüdür. Bu araştırmanın başlama noktası model olarak Orta Çağ'ı değil, Antik Çağ'ı almaktadır. Öyle ki hümanizm, insanın dogmalarla değil kendi aklına yönelerek bir *kişilik* oluşturma amacını taşır. Burada *daha çok insan, daha az Tanrı* anlayışı ön plana çıkmıştır. Bu sayede insanın birey olabilmesi için, kendi aklından başka bir şeye başvurmaması açık hale gelir (Özlem, 2012, s. 28). Böylece daha fazla insan odaklı düşünölmeye geçilerek, ahlaka ulaşmanın yolu sadece Tanrıya bağılı kalarak değil, insan

ve onun akli, bilgisi, sanat, estetik, politik ve siyasi yönü ile mümkün olacağını savunan bir düşünce tarzı gelişmiştir. Bu durumun sonucunda da insanın özüne yönelik araştırmalar önem kazanmıştır.

Felsefede meydana gelen düşünsel değişim yeni bir bilimsel anlayışın da doğmasına kapı aralamıştır. Geleneksel skolastik felsefenin teorik, spekülatif ve metafizik karakterinden uzaklaşarak, felsefi düşüncede önemli bir paradigma dönüşümü gerçekleştirmiştir. Bu değişim, bilgiyi Tanrı'dan kaynaklanan ve kilise tarafından üretilen mutlak gerçeklik anlayışından; deneyimlenebilir, ölçülebilir ve rasyonel bir objektiflik üzerine odaklanan modern bilim anlayışına doğru bir gelişimi ifade eder.

Yeni felsefi anlayış, bilimin gelişmesine zemin hazırlamış ve modern bilimin doğuşunu daha elverişli hale getirmiştir. Bu süreçle beraber skolastik felsefeden bağımsızlaşan ve pozitivist bir temele dayanan yeni bir felsefi düşünce doğmuştur. Bu şekilde modern bilim anlayışı ile paralel olarak gelişen bu yeni felsefi perspektif, bilim ve felsefenin birbirini besleyen ve birbirinden kaynaklanan bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymaktadır. Felsefenin bu gelişimi ile bilimin metodolojik ve epistemolojik temelleri yeniden tanımlanmıştır. Bu anlamda, bilimsel bilgi üretiminde objektiflik, deneyim ve ölçülebilirlik gibi kavramların önemi vurgulanmıştır. Böylece skolastik felsefeden modern bilim anlayışına geçiş, düşünce tarihinde önemli bir dönüm noktasını işaret ederek bilimin gelişmesine büyük bir ivme kazandırmıştır.

Bu oluşum sürecinde gelişen modern bilim ile birlikte bilgi anlayışı da değişmiştir. Bu süreçte bilgi bir iktidar nesnesi olarak öne çıkmıştır. Böylece insan bilgi sayesinde doğayı kontrol edebilmiş ve daha rahat bir yaşam sürdürmenin imkanlarını geliştirmiştir. Bu dönemde bilgi iki farklı yöntemle ele alınmaktaydı. Birincisi, bilginin deneye dayanmasını gerektiğini savunan yöntem iken; ikincisi, bilginin mantık ilkelerine dayanması gerektiğini savunan yöntemi ifade etmekteydi. Bu bilgi yöntemlerinin ortaya çıkışı, önemli tartışmalara yol açmıştır. Hobbes, Locke, Berkeley bilginin deney ve gözleme dayanması gerektiğini savunan kesimini oluştururken; Descartes, Spinoza, Leibniz gibi düşünürler ise bilginin mantıksal yönüne önem verdiler. Kant'a kadar bu tartışmaların harareti artarak devam etti. Kant geliştirdiği yeni felsefe ile bu tartışmaların hararetini önemli ölçüde dindirmeyi başardı.

Modern felsefe düşünürleri; felsefeye, insanın varlığına, maddi dünyaya ve bununla ilgili sayabileceğimiz pek çok alana dair değerli görüşler ortaya koymuşlardır.

Kant'ın insan felsefesinin oluşmasında, her birinin az çok bir katkısı vardır. Bu duruma örnek olarak Leibniz ve Hume'dan bahsedebiliriz. Her iki filozofun da felsefesinde, Kant'ı etkileyecek bazı benzer noktalar vardır. Bu filozoflar farklı bakış açıları ile birlikte bilgiye dair derin sorgulamalarda bulunmuşlardır. Leibniz, bilgi teorisini akıl üzerinden inşa ederken, Hume epistemolojisini deney üzerinden temellendirmiştir. Kant ise Leibniz'in ve Hume'un bilgiye dair görüşlerini sentezleyerek kendine özgü bir epistemoloji geliştirmiştir. Bu bakımdan Kant'ın *a priori* bilgi anlayışını temellendirmesinde Leibniz'in; *a posteriori* bilgiyi temellendirmesinde ise Hume'un esin kaynağı olduğunu düşünüyoruz.

Kant, bir şeyin kendi içinde neleri taşıdığını bilmemizin mümkün olamayacağını ileri sürerek bir tartışma başlatmıştır. Bu tartışma ile beraber noumena ve phenomena kavramlarına ulaşan Kant, deneyimi ve onun bilgisini, sadece saf aklın kendisine dayandırmıştır. Deneyim; algıladığımız duysal izlenimlerin, temel materyalini işlemede ortaya çıkan ilk temel üründür. Bu nedenle, ilk öğrenme kavrayışında ve sürekli olarak öğrenme alanında ilerleyebilme için önemli bir kaynak sunar. Bu anlamda gelecek nesiller için de bu alanda toplanabilecek bilgilerde sürekli olarak yeni keşiflerin ve anlayışın gelişmesini sağlar. Dolayısıyla, deneyimlerimiz bize var olanın ne olduğunu anlamamıza ve bu bilgiyi daha derinlemesine kavramamıza yönelik bir yol olur (Kant, 2008, s. 51).

Deneyim, bilgi ve akıl arasında önemli bir ilişkiyi ifade eder. Deneyim ile birlikte insanın, doğaya karşı aklını kullanabileceği gerçeği açık hale gelir. Kant'ın felsefesinde, duysal deneyimlerimizin, aklın kategorileri ve yapılarıyla birleşerek bilgiyi oluşturmaya vurgu yapılır. Bu durum bilginin, deneyim ile nasıl gerçekleşeceğini ve düşüncenin akla nasıl geldiğini sorgulamaya neden olmuştur. Kant'a göre bilgi, deneyim ile akıl tarafından yorumlanarak elde edilir. Kant, bu konuyu diğer düşünürlerden farklı bir bakış açısı içerisinde ele almıştır. Öyle ki Kant'a göre (2008), bilgilerimiz deneyimler ile başlamaktadır. Ancak burada belirtmek gerekir ki Kant'ın bu iddiası, var olan bütün bilgilerin deneyimden doğduğu düşüncesini akla getirmeden, sadece birbiri ile ilişkili olduğunu esas almalıdır. Esasında deneyimlerimiz, dünyadan edindiğimiz izlenimlerle ve bilgi kabiliyetimiz ile birleşerek elde edilir. Bu anlamda bilgi gücümüz, duysal izlenimlerimize araç olur. Dolayısıyla bilgi edinme sürecinin, bu izlenimleri anlamlandırmak için gereken dikkat ve beceriyle kazanıldığını ifade eder (s. 52).

İnsanın bilgisinin ve varlık yapısının sorgulandığı felsefi tartışmalarda, Kant'ın etkisi oldukça büyük görülmektedir. Kant, Leibniz'in rasyonalizmi ve Hume'un empirizmi gibi önceki düşünce akımlarından etkilenmiş ve kendi felsefi sistemi üzerine bu etkileri yansıtmıştır. Leibniz'e göre bilgi, akıldan kaynaklanan a priori ilkelerle erişilebilirken, Hume'a göre bilgi, deneyimler yoluyla elde edilir ve bunlar duyuşsal algılarla şekillenir. Kant da bu iki yaklaşımın kısıtlılıklarını fark ederek, insan bilgisinin ve varlık yapısının nasıl anlaşılması gerektiği konularında yeni bir perspektif geliştirmiştir. Bu anlamda insan bilgisinin sınırları ve olanakları üzerine derin sorgulamalarda bulunarak felsefe tarihinde önemli bir değişimi başlatmıştır. Bu anlamda Kant'ın oluşturduğu felsefesi rasyonalizm ile empirizmin aşırılıklarının dengelenmesi ile insan bilgisinin ve varlığın yapısını eleştirel bir şekilde inceleme üzerine yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

Bu durumda Kant'ın maksadı, Hume'dan farklı olarak, sentetik apriori bilginin olanaklı olup olamayacağını ortaya koymaktır. Kant, bu çalışmaları ile birlikte kendi felsefesini oluştururken, Hume'un doğru bilgiye dair şüphecî yaklaşımının izinden giderek eleştirel felsefesinin temellerini oluşturmuştur. Ancak kuşkuculuktan ve dogmatizmden sakınmak isteyen Kant, hem Hume'un kuşkuculuğunu reddederek hem de metafizikçilerin dogmatizmine, varlıkla ilgili temelsiz spekülasyonlarına karşı çıkarak işe başlamıştır. Böylece Kant, bilginin incelenmesi ve eleştirilmesi ile felsefe yapmaya başlamıştır. Bundan dolayı Kant'ın felsefesi eleştirel bir felsefe olarak görülmüştür. Eleştirel felsefe, insan aklının güçlerine ve bilgiye ilişkin analizi ile insanın neyi bilip neyi bilemeyeceğinin belirlenmesi ile kendini gerçekleştirmektedir (Cevizci, 2005, s. 593).

Eleştirel felsefe, sistemler kurma ya da kurulan sistemleri yıkma amacı gütmeyiz. Tam anlamıyla eleştirel felsefe demek, insanın akıl gücünün araştırılmasından buluşlar yapmaya başlamak ve anlamsız akıl yürütmelerden kaçınmaktır. Eleştirel düşünce; dogmacılık ve kuşkuculuk düşünceleri arasında, tek meşru düşünce biçimidir. Bu ilke, prensiplerin eksiksiz incelenmesinden sonra geriye kalan hiçbir şeyin gerçek olarak kabul edilmemesi ilkesidir. Eleştiri ile birlikte; bilimin, sözde bilimle, kesin bir çizgiyle birbirinden tamamen ayrılabilceği bir ölçüt verilir (Kant, 2023b, s. 27-28).

Böylece Kant'ın eleştirel felsefesi, Leibniz'in rasyonalist düşünceleri ile Hume'un savunduğu empirist düşüncelerin sentezlenerek, bilgiye ulaşmada yeni bir

bakış açısını hedef almaktadır. Aklın bilgi ile ilişkisini ve sınırlarını incelemesiyle eleştirel felsefeyi geliştiren Kant, hem eleştirel felsefenin öncüsü hem de modern felsefenin önemli bir düşünürü olmayı başarmıştır. O, felsefede ortaya çıkan problemlere Leibniz'in ve Hume'un düşüncelerinden de etkilenecek aynı zamanda onların, insana dair bilginin ve varlık yapısının ele alış şekillerini çözümlemeye çalışarak, kendi felsefesini geliştirmiştir.

En nihayetinde Kant'ın bilgi teorisi üzerine yaptığı sorgulamalar sentetik apriori kavramının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu bağlamda bilginin deneyim ile nasıl gerçekleşeceği düşüncesi derinlemesine tartışılmıştır. Böylelikle deneyimi şekillendiren unsurları ifade etmek için sentetik apriori kavramı kullanılmıştır. Bu durumda Kant, hedeflediği ahlaki metafiziğe sentetik apriori kavramı ile yaklaşmıştır. Dolayısıyla Kant'ın ortaya çıkarmak istediği amacı, evrensel bir zorunluluğa işaret eden ve aynı zamanda deneyimsel sentetik olanı açığa çıkaran bir evrensel ahlaki metafizik kurma çabasıdır. Bu çerçevede Kant'ın felsefi çabaları, bilgi ve ahlak arasındaki temel ilişkiyi anlamak ve evrensel prensiplere dayalı bir ahlaki sistemi sağlamlaştırmak üzere odaklanmıştır.

Kant bu düşünceleri ile modern felsefeye derin ve kalıcı bir etki bırakmayı başarmıştır. Kant'ın düşünceleri, özellikle de bilginin kaynağı ve sınırlarıyla ilişkili konularda farklı bir perspektif sunması sebebiyle bu alanlardaki tartışmalara önemli katkılarda bulunmuştur. Onun metafizik idealizmi ve apriori bilginin rolüne dair savları, bilim ve felsefe arasındaki ilişkiyi şekillendirmiştir. Günümüzde hâlâ yoğun akademik ilgi gören Kant'ın bu düşünceleri, modern felsefe bağlamında temel bir referans noktası olmaya devam etmektedir.

Kant'ın felsefesi, insanın bilgi ve ahlak anlayışını ele alır. Ancak bunun yanında Kant, insanın varoluşunu daha geniş bir açıdan daha incelemek ister. Dolayısıyla insanı akıl ve ahlak yönlerinden değerlendirirken aynı zamanda toplumsal, kültürel ve tarihsel açılardan da ele alır. Bu bağlamda insanın antropolojik açıdan değerlendirilmesine bir geçiş yapmak, Kant'ın düşüncelerinin yalnızca soyut kavramlarla sınırlı kalmadığını, bilakis insanın varoluşunun karmaşık ve çok boyutlu doğasını anlamak için bir temel sunduğunu ortaya koyar. Böylece insanın antropolojik açıdan incelenmesi, Kant'ın evrensel ahlaki ilkelerinin günlük yaşam ve sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerinin anlaşılması açısından önemli bir değer sunar.

1.2. İnsanın Antropolojik İncelemesi

Kökenleri daha eskiye dayandığı bilinse de özellikle on dokuzuncu yüzyılda bağımsız bir disiplin haline gelen antropoloji; insanı fiziksel, toplumsal ve kültürel yönleriyle beraber kendine özgü bir yöntem ve perspektifle ele alır. Antropoloji en geniş anlamıyla, insan fenomenini incelemeye adanmış bir bilim dalıdır. Elbette insan fenomeni, doğal olaylar bütünüünün bir parçasıdır. Ancak hayvan yaşamının diğer biçimlerinden farklı olarak, bağımsız bir şekilde incelenmeyi hak eden belirgin ve kendine özgü niteliklere sahiptir. Bu açıdan bakıldığı zaman, antropolojinin insanlık kadar eski olduğunu söylemek mümkündür (Levi-Strauss, 2012, s. 16). Antropolojinin gelişimine dair kısa bir giriş yapacak olursak ilk olarak Antik Dönem düşünürler akla gelmektedir. Herodot, Thales, Anaximandros, Empedocles ve Democritos gibi pek çok filozof kozmosun ve insanın oluşumuna ilişkin sorgulamalarda bulunmuşlardır (Özbudun vd., 2016, s. 13). Tarihçi Herodot Yunan Yarımadası'nın kuzeyinde ve doğusunda yaşayan insanlara dair, onların geleneklerini ve inançlarını Atinalarınki ile ve belki de ilk felsefi rölativistler denilebilecek olan sofistlerle karşılaştırarak, tıpkı yirminci yüzyıl antropologları gibi, mutlak bir gerçeğin olamayacağını ve gerçeğin bir bağlam sınırının olduğunu ileri sürmüştür (Eriksen, 2015, s. 28). Herodot'un bu değerli düşüncelerini antropolojiye katması, antropolojinin gelişiminde önemli bir rol oynamış ve bu alanda büyük değer görmüştür.

Antik Yunan filozofları, içinde yaşadıkları dünyayı anlamak için çabalarırken insanın varlığını önemseyerek; insana dair iyinin, doğrunun ve güzelin ne olduğunu da araştırmaya çalışmışlardır. Sokrates, Platon ve Aristoteles'in insan ve antropolojiye dair yaklaşımları incelendiği zaman; onların, insanın özüne ve bilgisine yönelik çalışmalarının yanı sıra toplumsal yapıları da anlamaya yönelik incelemeler yaptıklarını görürüz. Bu dönemde insanların kendilerine olan ilgileri artmış, merak duyguları gelişmiştir. Böylece başta kendileri olmak üzere sonrasında çevrelerinde var olan şeyler ile ilgilenmeye başlamışlardır. Bu süreçle birlikte antropolojik düşüncenin ilk tohumları atılmıştır.

Orta Çağda ise teolojik algı ile birlikte insanın özüne dair sorgulamalar önemle artmıştır. Dönemin önemli figürlerinden biri olan Aziz Augustinus, kozmos ile insan ayrımı üzerinde durmuştur. Ona göre doğası gereği günahkâr olan insanın, kozmosu ya da yaratıcısını, salt akıl üzerinden incelemesi nafil bir çabadır. Öyle ki ona göre insan,

ancak Kutsal Kitap ile bilmesi ve yapması gereken her şeye ulaşabilecek nitelikte bir varlıktır (Özbudun vd., 2016, s. 16). Augustinus, insanın özgür iradesinin varlığını savunurken, bu durumu Tanrının bilgeliği ve iradesiyle ilişkilendirmiştir. Bu tutumuna bağlı kalarak, ahlak kurallarına yönelik birçok tartışma başlatmıştır. Orta Çağ felsefesi boyunca insanın özgürlük alanına, ideolojik ve ahlaki yönüne ilişkin sorgulamalar yapılmaya devam edilmiştir. Bu dönemin düşünsel çeşitliliği sadece Hristiyan filozoflarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda İslam dünyasından gelen önemli katkılarla da zenginleşmiştir. İbn Fadlan ve İbn Batuta gibi İslam gezginlerinin seyahatnameleri, farklı kültürlerin sosyal ve ahlaki yapılarının ayrıntılı tasvirlerini sunarak, bu sorgulamalara yeni boyutlar kazandırmıştır. İbn Haldun'un gözlemleri ise; kültürel farklılıkları, coğrafi koşullar ve geçim faaliyetleri ile ilişkilendirerek, insan davranışları ve toplumsal yapıları anlama çabalarına derinlik katmıştır. Bu çeşitlilik, Orta Çağın felsefi ve antropolojik zenginliğini, insanın özgürlük ve ahlaki sorumluluk arayışlarını daha geniş bir perspektif ile ele almamızı sağlamıştır (Özbudun ve Uysal, 2015, s. 25-26). Bu dönemde İslam gezginlerinin seyahatleri, kendi kültürlerinden tamamen farklı olan toplumlarla karşılaşmalarına ve o kültürleri görmelerine imkân sağlamıştır. Ancak bu farklılıklar onları hayrete düşürmüştür. Diğer kültürlerin, kendilerine benzememesi karşısında duydukları merak, onları bu toplumların yaşam biçimlerini, inanç sistemlerini ve toplumsal yapılarını daha yakından incelemeye yöneltmiştir. Bu süreç, ötekini anlama ve araştırma çalışmalarını tetikleyerek, insanlığın ortak bir bilgi birikimi oluşturmaya katkıda bulunmuştur.

Avrupa'da ise insanın doğasına yönelik bilimsel çalışmalar, Rönesans'ın getirdiği entelektüel özgürlüğün yanı sıra, yapılan keşiflerin de bir sonucu olarak yeni bir ivme kazanmıştır. Rönesans, Antik Yunan ve Roma'nın felsefi mirasının yeniden canlanmasıyla, insanın evrendeki yerini sorgulama arayışlarını derinleştirmiştir. Dolayısıyla bu dönemin keşifleri, Avrupa'daki düşünürlerin insan potansiyelini ve doğasının daha kapsamlı bir şekilde incelenmesine olanak tanımıştır. Kültürel değişkenliği ve küresel kültür tarihini açıklamaya çalışan ilk Avrupalı düşünürler arasında 16. yüzyılda Michel de Montaigne, 17. yüzyılda Thomas Hobbes, 18. yüzyılda Giambattista Vico, Jean-Jacques Rousseau, Baron de Montesquieu gibi ünlü filozoflar yer almaktadır. 18. yüzyılın pek çok düşünürü, kültürler üzerinde; sistematik bir şekilde ve karşılaştırmalı bir tarzda önemli çalışmalar yapmıştır. Bu yüzyılda kültürel farklılıklar temelinde gelişen insan doğasına dair teoriler; ahlak felsefeleri ve sosyal

teoriler ile ilerlemiştir. Bu anlamda David Hume'un felsefesinin özünde gerçek bilgiye dair en güvenilir kaynağın tecrübe olduğu ifadesi, sosyal dünyanın içine girmek isteyen erken dönem sosyal bilimcileri için ilham kaynağı olmuştur. Böylece insan doğasını araştırmada, bilgiye ulaşma aşamasının gözlem ve deneyim yollarıyla birlikte gerçekleştiği referans alınarak, incelenen toplumun yapısına dair yeni görüş alanları belirlenmiştir. (Eriksen, 2015, s. 29).

Antropolojinin temel sorunlarına ilişkin görüşler çok eskiye dayanmakla birlikte bilimsel bir disiplin olarak şekillenmesine zemin hazırlayan evrim teorileri ve kültürel farklılıkların tartışılması daha çok 19. yüzyıl ile başlamıştır. Bu dönemin evrimci antropolojisi, insanın biyolojik yapısının evrimle olan bağlantısını sorgulamıştır. Bu süreç ile birlikte Batılı olmayan toplumlar ele alınarak onların kültürüne dair incelemeler yapılmıştır. Ötekinin sadece kültürel yapısını incelemekle kalmayıp, etnik kökene dair araştırmalar yapılarak, insanı incelemek antropolojinin önemli bir problemi haline gelmiştir. Bu asırda yeni yerlerin keşfiyle ortaya çıkan, farklı kıtalarda yaşayan insanların kökenleri sınıflandırılmıştır. Darwin'in evrim teorisine kaynaklık eden bu yaklaşım tarzında; insanın en belirgin özelliği, yaşamı boyunca hayatta kalma gücüne sahip olmasına atfedilmiştir. Darwin, var olan canlılar dünyasındaki düzenin sistematüğini ortaya koymuştur. Türler arasındaki farklılığın mümkün oluşuna, canlıların yaşamaya devam edebilmesi için farklı üreme yollarının olduğuna ve yaşamlarını sürdürürken, hayatta kalmalarını sağlayacak mücadele gücüne sahip olduklarına dair düşünceler ileri sürmüştür. Bu bağlamda Charles Darwin *On the Origin of Species (Türlerin Kökeni)* kitabını yayınlaması ile insana ve kültüre yönelik düşüncelere yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu bakış açısı; insana ait kültürlerin farklılığına, çeşitliliğine ve yapısına yönelik geçmişten farklı, yeni bir yöntemle araştırma yapmayı olanaklı hale getirmiştir. Bu teori sayesinde insanlığın kökenlerine inilerek, yeni bakış açıları ile inceleme konusu yapmanın imkânları ortaya çıkmıştır.

Bilim dünyasında Darwin'in ortaya koyduğu yeni düşünce anlayışı, toplumun yapısının incelenmesine yönelik çalışmalarda önemli bir yer tutmuş olsa da doğal seçilimin ve evrimin oluşumuyla ilgili ortaya koyduğu görüşler kimi zaman bilim ile din arasında bir tezatlık oluşturduğu düşünüldükçe; Franz Boas, Lewis Henry Morgan, Emile Durkheim... gibi birtakım antropologlarca eleştirilip, makul bir zemine oturtulamamıştır. Ancak Darwin, sistematüğünü kurduğu bu düzene bağlı kalarak, ilerlemeye devam etmiştir. Buna bağlı olarak; Herbert Spencer, Thomas Huxley gibi

düşünürler Darwin'in görüşlerinden etkilenecek; insanın doğası, var oluşu, evrimsel süreci ve kültürel yapıları üzerine bilimsel incelemeler yapmışlardır. Bu süreçte birçok düşünür ve antropologlar, yeni antropolojik sorunları ortaya çıkarmakla birlikte, kültürel farklılıkların araştırılması hususunda yeni bilimsel çalışma metotları önermiştir. Bu sayede günümüze kadar insan kültürüne dair yapılan sorgulamaları etkileyebilmiş ve bugünkü antropolojinin şekillenmesine yarayacak düşünme biçimlerini geliştirmişlerdir.

Tylor'un kültür tanımı, Morgan'ın sosyal evrim incelemesi, Durkheim'in toplum bilimi, Boas'ın kültürleri kendi özel tarihsel bağlamları içerisinde ele alma çabası gibi bütün bu pozisyonlar, gelişen antropoloji alanını şekillendirmeye yönelik örnekler arasında yer alırlar (Moore, 2015, s. 3). Bu anlamda 20. yüzyıl antropolojisi, kültürel antropolojinin etkin hale geldiği döneme denk gelmektedir. Bu süreçte antropologlar, bir toplum içerisinde yaşayan insanların birbirlerine karşı davranış biçimlerini, sahip oldukları ahlaki değerleri, inançları ve devam ettirdikleri ritüelleri anlamaya çalışmışlardır. Bu anlamda 20. yüzyıl antropolojisi; özünde felsefi problemler olan, mevcut toplumlar içerisinde yaşayan insanların, geleneklerinin ve inançlarının detaylı bir şekilde incelenmesi ve belirlenmiş metotların ayrıntılı bir şekilde uygulanmasıyla, toplumun soruşturulabilmesinin mümkün olduğu bir dönemi ifade etmektedir (Eriksen, 2015, s. 30).

Kültürel antropolojinin iki önemli yönü bulunmaktadır. Bunlardan biri alan araştırmalarına dayanan *etnografidir*. Etnografi tikel bir grup, toplum veya kültürün etno resmini oluşturmaktadır. Etnografların inceledikleri toplumlar, genellikle küçük topluluklar olmakla beraber bu toplulukların; yerel adet, inanç, toplumsal yaşam, siyasi görüş, dini ve iktisadi faaliyetlerini araştırmak birincil problemlerini oluşturmaktadır. Kültürel antropolojinin diğer önemli yönü, kültür aşırı üzerine temellenen *etnolojidir*. Etnoloji, etnografinin sonuçlarını ve farklı toplumlardan ve kültürlerden elde edilen verileri karşılaştırarak incelenmesini sağlar. Böylece etnoloji ile birlikte etnologlar kültürel farklılıkları tanımlayıp, açıklamaya, benzerlik ve farklılıklarını ortaya koymaya çalışırlar (Kottak, 2002, s. 10-11).

Kültürel antropolojinin odak noktası, kültür kavramı üzerinde şekillendir. Kültür; insanların toplum içinde bir arada yaşarken sergiledikleri davranış biçimleri, iletişim tarzları, yeme içme alışkanlıkları, giyinme şekilleri ve ritüelleri kapsayarak, onların yaşam tarzlarını simgeler. Kültür, her toplumda vardır ancak hiçbir toplumda

aynı biçimde değildir. Toplumlar arasında benzerlikler olsa da her toplumun kendine özgür bir yaşam biçimi ve kültürel özellikleri vardır. Bu özgün yaşam biçimleri; her toplumun kendi tarihsel, coğrafi ve sosyal dinamikleri ile şekillenir ve kendi benzersiz kültürünü oluşturur.

Antropologlar, inceledikleri toplumlara duydukları derin saygıdan ötürü, herhangi bir kültürün diğerlerine kıyasla değerini yargılamaktan kaçınmayı ilke edinmişlerdir. Onlara göre toplumlar, başka bir topluma ait olan kültürü objektif ve tarafsız bir şekilde değerlendirebilme kapasitesinden yoksun olurlar. Bunun temel sebebi; hiçbir kültürün kendi bakış açısının tamamen dışına çıkmaması ve bu yüzden her değerlendirme sürecinin kaçınılmaz olarak göreceli bir nitelik taşımasıdır. Bu perspektife göre, bir kültürün diğerine üstün olduğunu iddia etmek, kültürel ön yargılar ve sınırlamalar nedeniyle yanıltıcı ve yanlış sonuçlara yol açar. Bu bağlamda antropologlar tüm kültürlerin, kendi iç dinamikleri ve değer sistemleri içinde anlamlı olduğunu savunur ve bu yüzden her bir kültürü kendi bağlamında anlamaya çalışır. Bu yaklaşım, farklı toplumların ve yaşam biçimlerinin daha derinlemesine ve adil bir şekilde anlaşılmasını sağlar (Levi-Strauss, 2012, s. 97).

Antropologların, farklı kültürleri değerlendirirken sergiledikleri objektif yaklaşım tarzı, kültürel gelişim süreçlerini de anlamamız için büyük bir önem taşır. Her kültür, tarihin derinliklerinden günümüze kadar uzanan bir yolculuk yaparken, kendi içinde pek çok değişim ve dönüşüm geçirir. Bu süreç, bir yandan toplumun kendi içindeki sosyal, ekonomik ve politik değişimlerle şekillenirken; diğer yandan, çevresel koşullar, doğal kaynaklar ve diğer kültürlerle olan etkileşimlerle beslenir. Kültürler, bu etkileşimler sonucunda devamlı olarak kendini yeniler. Bu süreç zaman zaman durağan olabilirken bazen de ani değişimler yaşayarak kültürel gelişimleri ortaya çıkarabilir.

Bu bağlamda kültürün gelişimi, toplumların birbirleri ile etkileşimde bulunarak, sahip oldukları kültürel yapılarını, diğer toplumlara aktarmaları sonucunda meydana gelir. 20. yüzyıl antropologları da ortaya çıkan ve günden güne gelişen bu kültürleri, daha yakından araştırmaya başlamakla birlikte kültürler arası farklılıkları ve çeşitlilikleri de anlamaya çalışmışlardır. Bu dönemde antropologlarca yapılan sorgulamalarda, antropolojinin öncelikli çalışma yöntemleri ön plana çıkmıştır.

Antropoloji, kendine özgü standartlar ve yöntemler geliştirerek insana ve kültürüne dair konuları ele alır. Geleneksel olarak *etnografya* olarak adlandırılan ve

günümüzde daha yaygın olarak *saha çalışması yöntem ve teknikleri* olarak bilinen bu ilkeler ve bunlarla ilgili bazı kurallar, antropoloji tarihinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir (Güvenç, 1979, s. 138). Antropoloji disiplinin gelişimine önemli katkıları olan ve o dönemde etkileri yankı uyandıran antropologlardan Franz Boas ve Bronislaw K. Malinowski, alan araştırmalarının gerekliliğini antropolojik çalışmaların merkezine koymayı başarmışlardır. Alan araştırmalarının yapılmasının antropolojiye kattığı en önemli değeri, ulaşılmak istenen bilgilerin direkt olarak, yetkin kişiler aracılığıyla, sistemli bir şekilde elde edilmesi ve bu bilgilerin emniyetinin sağlanmasıdır.

Bu konuya Malinowski'nin 1922-1935 yılları arasında Trobriand Adalarında yaptığı çalışma örnek verilebilir. Malinowski; saha çalışması yaparak, yerlilerle birebir iletişim kurup, onların bakış açısını ve onlara ait var olan tüm kültürel yapılarını yakından inceleyebildiği bir çalışma ortaya koymuştur. Bununla ilgili yayımladığı yedi monografisinin her birinde, tek bir kurumsal odak üzerinde yoğunlaşmıştır. Üreme, aile yaşamı, mitos, normların dayatılması, ticaret, bahçecilik... vs. Dolayısıyla Malinowski'nin yaptığı bu saha çalışmasında bir bütün olarak, Trobriand kültürünü ele alan yaklaşımı yoktur (Özbudun vd., 2016, s. 116). Bu şekilde her monografisinde farklı bir kültür grubunu ele alması; toplumları etnik merkezlikten uzaklaştırma yolunda önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Saha çalışmalarına Malinowski'den başka; Boas'ın Kuzey Amerika'nın Batı sahillerindeki yerlileri çalışması, Bateson'un Yeni Gine'deki Latmul'u ziyaret etmesi, Evans Pritchard'ın Azandeler arasında yaşaması ve buna benzer birçok antropoloğa dair yapılan alan çalışmaları örnek olarak gösterilebilir (Eriksen, 2015, s. 60). Dolayısıyla antropolojide 20. yüzyıl denildiği zaman; antropolojik çalışmaların merkezinde saha araştırmalarının olduğu, kültürlerin belirli yapısal özelliklere göre sınıflandırıldığı ve kültürel çeşitliliğin genişliğine rağmen, etnik merkezci bakış açısından uzak şekilde çalışmalar yapıldığı akla gelmektedir. 20. Yüzyıl antropolojisi elbette ki bu konularla sınırlı değildir. Bu dönemde toplumsal ve kültürel alana yönelik yaklaşımlar, etnik köken ayrımcılığına karşı çalışmalar, göçlerle ve keşiflerle birlikte ortaya çıkan kültürel çeşitlilik, siyaset ile meydana gelen güç savaşları veya topluma dayalı cinsiyet rolleri gibi problemler de bu dönemde antropolojinin çalışma alanına dâhil olmuştur. Ancak çalışmanın amacını aşmamak için bu konulara detaylı bir şekilde yer verilemeyecektir.

Antropoloji biliminin ve ona ilişkin dalları olan; sosyo-kültürel antropoloji, biyo-fiziksel antropoloji, linguistik antropoloji, etnoloji ve etnografyanın da amaçları en

temelde ötekinin incelenmesi, anlaşılması, yorumlanması, temsil edilmesi vb. üzerine sorgulamalar yapmaktır. Ötekinin incelenmesi ile beraber insanın kendi doğasını anlaması daha elverişli hale gelmektedir. Öyle ki yabancılar kendileri için tanınmayı hak eden kişiler değil; bizim kendimizi tanımamız, anlamamız ve adetlerimizin, inançlarımızın, değerlerimizin ne ölçüde insani olduğunu ölçmemiz için var olan aynalardır (Özbudun vd., 2016, s. 12-15). Böylece antropoloji öteki ile etkileşimde kalarak, insanın kendi doğasına yönelik düşünceleri saptamasında bir köprü görevi üstlenmektedir. Bir disiplin olarak antropolojinin; insanın gelişimine, doğasına, kültürüne, biyolojisine ve daha sayılabilecek birçok yönüne ilişkin bilimsel çalışmaları mevcuttur.

Günümüzde antropoloji; akademik bir disiplin şekli olarak, bilim dünyasındaki gelişmelere katkı sağlamaktadır. 21. yüzyıl antropolojisi, toplumları oluşturan insanların; kültürel ve biyolojik yapılarını, sosyal yaşamdaki davranışlarını, sahip oldukları değerleri ve sürdürdükleri yaşam tarzlarını ortaya çıkarabilecek çalışmalar oluşturmaya hâlâ devam etmektedir. Son zamanlarda antropologlar, inceledikleri alanları daha geniş tutarak çalışmalarını güçlendirmişlerdir. Böylece çalışma yöntemlerine daha fazla seçenekler ekleyerek araştırmalarının önemini artırıp, çalışmalarını zenginleştirebilmektedirler. 21. yüzyılda antropolojik araştırmaları geliştiren birkaç çalışma alanlarından bahsedebiliriz:

1-İnsanın doğasını anlamaya çalışan antropologlar; bu dönemde daha çok sosyal, kültürel, ekonomik ve politik açıdan etkileşim alanlarını dikkate alarak, insanların küresel bağlantıları üzerinden incelemeler yapmaya çalışmışlardır.

2- Global dijitalleşme de hesaba katılarak; teknoloji, ticaret, iletişim gibi ağların kültürel değişimler üzerindeki etkisi de bu dönemde araştırılmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda, antropologların çalışmalarını zenginleştiren çalışma yöntemlerinden biri de dijital etnografiler olmuştur. Öyle ki sosyal medyada insanların uyguladıkları kültürel pratikler de incelenerek, antropolojik araştırmaların bir parçası olmuştur.

3- Gelişen ve büyüyen dünyada çeşitli faaliyetler sonucu artan çevre sorunları da bu alana dâhil edilerek, insan-çevre ilişkisi bağlamında; hava, su, biyolojik ve atık kirliliği gibi doğal çevreyi olumsuz etkileyen sorunların ortaya çıkmasına karşı gerçekleşen antropolojik çalışmalar yapılmaktadır.

4- 21. yüzyıl antropolojisinin odak çalışma noktalarından biri de cinsiyet ve toplumsal cinsiyet çalışmaları olmuştur. Bu dönemde cinsiyetin sosyo-kültürel boyutlarının incelenmesi ön plana çıkarılarak; cinsiyet normları, cinsiyet temelli eşitsizlikler ve iş bölümü ile birlikte kadınların toplumdaki rolleri, kadın-erkek ilişkileri, evlilikler, soy grupları ve akrabalık sistemleri araştırılmıştır.

Böylelikle antropoloji kısıtlı çalışma alanının dışına çıkarak, çeşitli alanlara yönelmiştir. Artık konusu sadece küçük toplumların yaşam tarzı, kültürü veya gelenekleri ile sınırlandırılmamaktadır. Bu durumda farklı alanlara yönelerek, kendi disiplinin kapsamlarını genişletmeyi başarmıştır. Bu yaklaşımlar; insanlığa yönelik anlayışımızı, bilgimizi ve düşüncelerimizi etkilemiştir. Dolayısıyla, insanlığın çeşitli ve karmaşık yapısının daha iyi anlaşılabilmesinin fırsatlarını sunmuştur.

1.3. İnsanı Anlama Bağlamında Felsefe ve Antropolojik Karşılaşmalar

İnsanı anlamaya yönelik bir disiplin olarak ortaya çıkan antropoloji, insana ilişkin pek çok sorunu kendine konu edinerek, incelemeler başlatmaktadır. Antropolojinin insana yönelik araştırmaları, diğer birçok disiplin ile ortak çalışma alanları sunmaktadır. Öyle ki antropoloji bir disiplin olarak kendini geliştirmeye adarken diğer bilimlerle güçlü bağlantılar kurarak birbirlerinden etkilenmişlerdir. Antropolojinin gelişerek, bugünkü halini almasında, sosyal ve beşeri bilimlerin araştırmalarının etkisi oldukça fazladır. Sosyoloji, tarih, coğrafya, biyoloji, psikoloji, siyaset, felsefe vb. birçok bilim dalı antropoloji ile ilişki kurmaktadır. Antropoloji, edebiyat, sanat, müzik gibi birçok alanlarla arasında bir bağ oluşturup; bunlar içinde, etnoloji, arkeoloji ve dilbilim gibi bilim dallarıyla insanların kültürlerini anlamaya çalışır (Beals ve Hoijer, 1971, s. 27).

Görüldüğü üzere antropolojinin diğer disiplinlerle örtüşen ortak araştırma alanları mevcuttur. Ancak diğer disiplinlerle mukayese edildiğinde antropoloji, dünyadaki kültürel çeşitliliği anlamaya, ayrıca kültür ve topluma ilişkin teorik bir perspektif geliştirmeye çalışması yönüyle entelektüel bir disiplin olarak ayırt edici bir yere sahiptir. Dolayısıyla antropoloji diğer disiplinlerle her ne kadar benzer çalışma alanları yürütüyor olsa da farklılaştığı noktalar da vardır. Örneğin; antropoloji, felsefeden farklı olarak deneyimsel araştırmanın önemine vurgu yapar. Sosyolojiden farklı olarak dikkatini sanayileşmiş, ekonomik olarak güçlü toplumlar ile sınırlamaz

aynı zamanda ötekileştirilmiş ve pek tanınmayan toplumları da incelemeyi önemser. Geçmiş toplumları incelediği gibi, tarihten farklı olarak yaşamakta olan toplumları da araştırır. Linguistikten farklı olarak, dile eğilirken konuşmanın sosyal ve kültürel bağlamları üzerinde de durur. Bu örnekler antropolojinin diğer disiplinlerden ayrılan farklılıklarından bir kaçıdır (Eriksen, 2015, s. 21).

Bu tez bağlamında; antropoloji disiplinin, felsefeyle olan ilişkisini ele aldığımızda ortak bir zemini paylaştıklarını görürüz. Felsefenin insanı sorgulaması ile antropolojinin insanı inceleme biçimleri arasında zaman zaman ortak noktalar bulunmaktadır. Bu şekilde bu disiplinler birbirlerini tamamlayabilmektedirler. Kimi zaman farklı perspektiflerden hareket etseler de her iki disiplin de insana yönelik düşüncelerde ortak ilgi alanlarına sahiptir. İnsanı anlamaya yönelik olan bu disiplinler ile araştırma yapılacağı zaman, toplumların kurduğu yapıları incelemek daha elverişli bir hale gelmektedir. İnsanın varlığını, özünü en temelde ne olduğunu sorgulamada ve toplumsal, kültürel yapılarını incelemeye bu disiplinler ortak bir çalışma alanı sunmaktadırlar.

Böylece antropolojinin, felsefe ile bazı ortak problemlere sahip olduğunu ifade edebiliriz. Her iki disiplininin araştırma yöntemleri ve yaklaşımları birbirinden farklı olsa bile; felsefe de antropoloji de insanın doğasını, neliğini ve bilgisini araştırmaktadır. Epistemoloji, ontoloji, toplum, etik, ahlak vb. gibi konular bu iki disiplinin üzerinde incelemeler yaptıkları ortak problem alanlarıdır. Bu anlamda diyebiliriz ki felsefe; antropoloji ile bazı ortak sorunlar üzerinde durarak, antropolojik bakış açısı ile birlikte insanı ele almayı ve onu daha yakın bir mercekten incelemeyi amaç edinir.

Felsefe başta insanın kendisini, sonrasında evreni daha iyi anlama noktasında birçok problemi ele almaktadır. Felsefe insanı, varoluş, bilinç, bilgi, metafizik, etik vb. üzerine derin sorgulamalarda bulunurken; antropoloji, toplumsal ve kültürel aidiyetlere yönelik davranışlar, ritüeller, inanç ve değer sistemleri üzerinden incelemeler yapmayı amaçlamaktadır. Felsefe insanın neliğini ele alarak, varlık, bilgi, etik gibi alanlarıyla ilgili sorgulamalarda bulunurken, antropoloji ise biyolojik ve kültürel bakımdan insanın varlığına dair incelemeler yapmaktadır.

İnsanı anlamaya yönelik yapılacak olan çalışmalarda felsefe ve antropoloji disiplinlerinin temel anlayışlarından hareket edilerek, insan hakkında farklı perspektiflerden derinlemesine kavrayışlara ve çeşitli bakış açılara sahip olmak

mümkündür. Bu disiplinlerin ortak bir zeminde birleşmesi ile yapılacak olan çalışmalar; insanları, toplumları ve oluşan kültürel yapıları daha derinlemesine araştırmayı olanaklı hale getirmektedir. Bu şekilde yapılacak olan çalışmaların getireceği sonuçlar; zengin ve kapsamlı bir bakış açısı sunarak, bu alanlarda daha derin anlayışlara ulaşmayı mümkün hale getirmektedir. Felsefi yaklaşımlarla yapılan sorgulamalar, antropolojik araştırmaların kavramsal zeminini güçlendirmekte, daha geniş ve bütüncül bakış açılarını kazandırmaktadır. Bu anlamda felsefenin metodolojisi, antropolojik çalışmalara önemli ölçüde destek sağlamaktadır. Böylece felsefi düşüncenin özgün yaklaşımları, antropolojinin insana ve topluma yönelik sorularını daha derin ve anlamlı bir şekilde ele almasına yardımcı olmaktadır.

Felsefe, insanın varlığına yönelik düşünceleri ele alırken, derinlemesine bir sorgulama yapabilmek için metafiziksel yaklaşım biçimini kullanır. Metafizik, varlık hakkında en genel ve kapsamlı disiplin olmakla beraber; dünyaya ve varlığa ilişkin genel bir perspektif sunan alan olarak da tanımlanabilmektedir (Adjukiewicz, 1994, s. 84). Bu yaklaşım biçimi ile insanın varlığına, özüne, bilincine, beden-ruh ilişkine, ölüm ve öldükten sonraki yaşamı üzerine dair birçok sorgulamalar yapılabilmektedir. Bu sorgulamalar, antropolojik çalışmalarda bir takım destekleyici özelliklere sahiptir. Antropologlar, yaptıkları incelemelerde, metafiziksel sorgulama yöntemi ile insan doğasının temel özelliklerini ortaya çıkaran birçok düşüncüyü ele alarak, bir toplumu oluşturan bireylerin, yaşamı algılayış tarzları ve değerleri üzerine incelemelerde bulunabilir. Zaman zaman araştırma yaptığı toplumların öncüleriyle ya da bizzat topluluk üyeleri ile etkileşimde bulunarak; toplumun inanç sistemi, efsaneleri, mitleri, ritüelleri, ruhsal dünyaya dair düşünceleri, kültürel unsurları, manevi patikleri ve bunlara benzer birçok çeşitli bilgileri elde edebilirler. Bu bilgelerin metafiziksel bağlamda ele alınıp sorgulanması antropolojik çalışmaların derinliğini artırarak insanı anlamaya yönelik araştırmalara fayda sağlayabilmektedir.

Felsefi sorgulamada bulunurken, zaman zaman etik anlayışa bağlı çalışmalar gerçekleştirilebilir. Etik, en temelde ahlakla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla insanların ahlaki yönlerini ele alacak çalışmalarda etikten hareket edilmelidir. İnsanların birbirleri ile olan ilişkileri, davranışları, tavır ve tutumlarının felsefi anlamda çözümlenmesi etik ile mümkündür. Ahlakı felsefi açıdan konu edinen etik, insan varlığının pratik boyutu üzerine yükselen bir disiplin olarak gelişmektedir. Bu olguyu insanın varlık yapısı üzerinden ve insana ait temel özelliklerden hareketle ifade

etmektedir (Cevizci, 2014, s. 11). Antropologlar, insan davranışlarını derinlemesine anlamaya yönelik çalışmalarda ya da bir toplumun veya kültürün incelenmesinde felsefenin sunmuş olduğu etik yaklaşımlardan referans alarak, çalışmalarını güçlendirebilirler. Böylece araştırılacak toplumun; davranışlarının ahlaka uygunluğu, o toplumun ahlaki problemleri, ahlaki normları, ahlaki değerleri ve daha birçok ahlaki yönünün değerlendirilmesine yönelik çalışmaları ortaya koyabilecek kaynağa, ahlak felsefesi aracılığıyla ulaşarak incelemelerini gerçekleştirebilirler.

Ahlak kavramının ortaya çıkışı çok eskilere dayanmaktadır. Ahlak ile toplumların oluşumundan itibaren, insan davranışlarını düzenleyen normların ve kuralların varlığı kaçınılmazdır. Antropologlar, ahlakın çok eski çağlardan veya toplumların başlangıç zamanlarından bu yana var olduğunu savunmaktadırlar. Bu normlar ve kurallar, ilk zamanlardan beri, idealize edilmiş davranış biçimleri ve değerler üzerinden iş görmüştür. Dolayısıyla ahlaki kurallar ve normlar olmadan bir ahlak sistemi oluşamaz. Bu durumda ahlak, bir toplumun manevi dünyasını şekillendiren ve insanların değer dünyalarını belirleyen kurallar, normlar ve değerler sistemidir (Cevizci, 2014, s. 13-14). Ahlak felsefesi ile bir toplumun normatif yapısını, ahlaki dinamiklerini, tarihsel değerlerini, siyasi ilişkilerini ve manevi/dinsel aidiyetlerin ölçümünü yapabilmenin imkânları gelişir. Bu tür çalışmalar, antropologların toplumda meydana gelen çeşitli kültürel farklılıkların oluşmasına zemin hazırlayan nedenlerin anlaşılması ve toplumsal yapıların daha kapsamlı bir perspektif ile değerlendirilmesine olanak sağlar.

Antropolojik çalışmaların yürütülmesine fayda sağlayan bir diğer örnek de felsefenin varoluşsal problemleri konu edinmesidir. Felsefenin, insanın varoluşuna yönelik sorgulamaları, antropolojik çalışmalarda araştırmayı güdüleyecek ve antropoloğu incelemeye yönelik harekete geçirebilecek nitelikte sorulardır. Bu bağlamda, antropolojide insanın varlığını, özünü sorgulamaya yönelik araştırmalarda destekleyici bir rol oynamaktadır. Antropoloji de bir toplumun varoluşsal boyutunu ele alırken, benzer şekilde felsefedeki varoluşsal problemlere yönelik düşünme biçimlerinden ve sorgulama yöntemlerinden hareket edebilir. Bu anlamda toplumun kendi varoluşsal süreçlerine ilişkin düşünceleri ele alarak bir çalışma ortaya koyabilir.

İnsanın varoluşsal problemlerinden biri de ölümden sonraki yaşamında onu nelerin bekleyeceği gibi deneyimlenemeyen sorular üzerine şekillenmektedir. Bu

anlamda felsefe düşünürleri insanın var oluşundan başlayarak, yok oluşundan sonraki sürece kadar olabilecek serüvenler üzerine sorgulamalar yapmaktadırlar. Antropologlar ise felsefecilerin üzerine düşündükleri varoluşsal problemlerin incelemesini yapabilmenin imkanlarına sahip olarak; insanların, ölümden sonraki yaşantılarına dair inançları ve bu duruma yönelik gerçekleştirdikleri ritüelleri gibi problemler üzerine derinlemesine incelemeler yaparlar.

Böylece felsefenin, insanın varoluşu, özü, yaşamın anlamı ve kişinin yaşam özgürlüğü, ölümü veya ölümsüzlüğü üzerine sorgulamalar yaptığı pek çok düşünceyi; antropologlar, antropolojik bir çalışma olarak sunabilmektedir. Çünkü antropologlar, felsefenin insana dair sorguladığı çeşitli düşünceleri derinlemesine inceleme yeteneği ile donatılmışlardır. Bu anlamda felsefenin varoluşsal sorgulama alanı için diyebiliriz ki; antropoloji ile felsefe bir araya gelebilir, ortak bazı varoluşsal problemler üzerine çalışmalar yapabilir, bir toplumu varoluşsal sorunlarını üzerinden ele alarak analiz edebilir. Bu durumun sonucunda da insanların toplumsal yaşamlarındaki sosyal veya kültürel olarak kurdukları dizgelerini anlamaya yönelik bir perspektif sağlayabilir.

Felsefe ve antropoloji bir araya gelerek insanın varoluşuna yönelik anlam avına çıkar. İnsanın doğasına, varoluşuna, toplumsal ve kültürel boyutlarına yönelik ortak çalışmalar sunarak, toplumun çeşitli yönlerini anlamaya yönelik oldukça zengin bakış açıları ortaya koyarlar. İnsana yönelik çeşitli deneyimlerin incelenmesi antropoloji ile olanaklı hale gelirken; insanın eylemde bulunmadan önceki bilincinin temelleri felsefi analizler ile ortaya konulmaktadır. Bu disiplinlerin birlikte çalışmalar üretmesi sonucunda insanın varoluşuna yönelik farklı bakış açıları, etik normların gelişimi, inanç sistemlerinin dinamikleri, insanın bireysel ve toplumsal kimliğini anlama çabaları gibi konularda daha derin ve kapsamlı bilgiler elde edilmiştir. Bu sayede toplumların birbiri ile olan ilişkileri ile insanın varoluşsal deneyimlerinin daha sistemik ve anlaşılır bir şekilde ele alınıp, araştırılması mümkün hâle gelmiştir.

Temelde antropoloji ve felsefe disiplinlerinin insana dair incelemelerine bakılırsa her iki disiplin için de insanın var oluşunu ve bilgi arayışını anlamlandırmaya çalıştıklarını görürüz. Her iki disiplin de insanın doğası, bilinci ve toplumsal ilişkilerini araştırarak, insan deneyimini açıklamaya yönelik çalışmalar yaparlar. Tam da bu iki disiplinin kesiştiği noktada felsefi antropoloji/insan felsefesi ortaya çıkar.

Antropolojik açıdan incelendiği zaman, insanın biyolojik ve kültürel bir varlık olarak ortaya çıktığını görürüz. İnsanın bugünkü fiziki yapısına nasıl ulaşabildiği biyolojik antropoloji ile incelenirken, insanın kültürel yapısı ve bir arada ortak bir kültür ve gelenek altında nasıl yaşadıkları sosyal antropoloji ile incelemektedir. Antropolojinin temel araştırma mekanizması insan üzerinedir. Böylece insana, topluma ve kültüre dair sorunsallaştırdığı her şeye yanıt aramak üzere harekete geçer. İnsanın varlığını ele alan ve bunun için araştırmalarda bulunan bir disiplin olarak felsefe de zaman zaman antropoloji ile ortak noktalarda buluşur. Felsefe, insan aklına gelebilecek hemen hemen her probleme ilişkin çözüm arama etkinliğidir. Bu bağlamda insanın kendisi ile ilgili problemleri de felsefenin önemli bir sorunu olarak ortaya çıkar ve araştırma haline gelir. Bu anlamda bilen, inanan, değer üreten, sanat icra eden, devlet kuran, sistem kuran vb. pek çok açıdan insanın neliğine ilişkin sorunlar ön plana çıkmaktadır. Bütün bu sorunlara ilişkin arayışlar felsefi antropolojinin alanını oluşturmaktadır. Felsefi antropoloji, insan fenomen ve başarılarını tespit ve tahlil ederek insana dair problemleri araştırır. Gayesi; insana, onun başarılar ve fenomenler bütününe yeni bir ışık getirmektir (Mengüşoğlu, 2012). Felsefi antropoloji, insanın sadece sosyo-biyolojik yönlerini ele almaktan ziyade; ruhsal, duygusal, zihinsel vb. açılardan araştırılmasına da olanak tanır. Bu anlamda insan üzerine felsefi düşüncelerin ve insana dair merak edilen soruların sonuçlarının belirlenmesinde, felsefi antropolojinin kaynaklık ettiği açık hale gelir.

Felsefi antropolojinin başlıca ödevi; insanları gruplara ayırarak grupsal özelliklerini ön plana çıkarmak değil, insanın varlık yapısını ortaya çıkaran fenomenleri ele almaktır (Mengüşoğlu, 2015, s. 45). Felsefi antropoloji insan başarılarını temel alarak bu başarıları bir fenomenler dizisi haline getirir. Böylece insanın varlık yapısı üzerine konuştuğumuzda bu fenomenleri ele alırız. Felsefi antropoloji; insanın özgürlüğünü, toplumla olan ilişkisini, var oluşunu ve kendi doğasını tanıması açısından önemli bir yerde durmuştur. Felsefi antropolojinin ilerleme sürecinden bugüne geldiği noktada Immanuel Kant'ın oldukça büyük bir etkisi vardır. Öyle ki Mengüşoğlu (2015) şöyle der:

Kant gerçekten antropolojiye esaslı görüşler getirmiştir. Bu görüşler, problemlerin bugünkü durumuna bile yön verebilecek bir niteliktedir. Kant'ın antropolojiye getirdiği, kattığı fikirleri hiç kimse görmezlikten gelemmez. Çünkü felsefi bir bilgi olan antropolojinin çabası, insanı tanımaktır; insanı varlık-yapısı bakımından öteki canlı varlıklardan ayırt eden yanını görmektir. Baştan beri Kant'ın felsefi düşüncesini ilgilendiren bu olmuştur (s. 63).

Kant'ın felsefesinde insanı ele alış şeklini daha iyi anlayabilmek için onun da gelişiminde öncüsü olduğu felsefi antropolojinin sistemini anlamak gerekir. İnsanı bir bütün olarak ele alan antropolojinin genel özelliklerinden bahsederek, Kant ile birlikte gerçekleşen felsefi antropoloji daha yakından incelenecektir.

1.4. Kant'ın Perspektifinden İnsan

Derin düşünceleri ile bilinen Kant'ı tanımak ve onun felsefesini anlayabilmek ciddi bir çaba gerektirir. Kant, düşüncelerini sistemli bir düşünce gücüyle ortaya koymuştur ki eserlerini okumaya başlarken, aktardıklarını anlayabilmek için onun dünyasına girip, olayları onun bakış açısı ile ele almak gerekir. Dolayısıyla onu derin bir şekilde düşünmeden anlamaya çalıştığımızda, bu anlama çabası hep yarım kalacaktır. Kant'ın oluşturduğu felsefesinin temellerini anlayabilmemiz için öncelikle onun ortaya çıkışı ile yaşanan kırılma döneminin hangi bağlamlara dayandığını açıklamak gerekmektedir. Bu sayede Kant felsefesinin ortaya koymaya amaçladığı farklılıklar daha anlaşılır bir hâl alacaktır.

Kant'ın kırılma döneminin oluşmasına kaynaklık eden sebeplerden biri Antik Çağ düşünürlerinin *kozmos* anlayışı ile Orta Çağ klasik Hristiyan felsefesinin *ahlaka* dair savunduğu düşünce anlayışlarıdır. Klasik dönemde var olan Antik Yunan filozoflarının kozmos anlayışının temelinde evrenin son derece düzenli, uyum içerisinde süren bir sistem olduğuna dair bir ön kabul yer almaktadır. Bu bakış açısına göre de tüm varlıklar doğal bir biçimde hiyerarşiye ulaşmaktadır. Antik Yunan filozofları, Klasik Dönemde kozmosun anlayışını benimseyerek insanın doğasını merkeze alan düşünceler geliştirmişlerdir. Böylece, insanın doğuştan sahip olduğu hiyerarşik yapının, ahlaki değerlerimizin temelini oluşturduğu görüşü öne sürülmüştür. Bu durumda filozoflar, evrensel düzenin yansıması olarak görülen insanın doğasının, ahlaki değerlerin belirlenmesinde ve anlaşılmasında anlamlı bir rol oynadığını savunmuşlardır. Bu perspektif, evrenin düzenini kavrayarak, insanın yerini ve sorumluluklarını anlama çabasıyla bağlantılıdır. Bu durum karşısında Kant, insanı bir olanaklar varlığı bağlamında ele alarak, ahlakın doğuştan gelen bir nitelik olmadığını savunmuştur. Bu sayede kozmosun yapısına yönelik şüpheler uyandırmayı başarmıştır. Kant'a göre ahlaki eylemler; insanın özgür iradesi ve ahlaki yasaların evrensel geçerliliği tarafından belirlenir. İnsanın ahlaki değerleri ve sorumlulukları, rasyonel düşünce ve özgür irade ile şekillenir. Kant'ın ahlak anlayışı, evrensel ahlaki prensiplere dayanır. Ayrıca Kant,

insanın ahlaki eylemlerinin evrensel olarak geçerli olabileceğini savunur. Kant'ın bu düşünceleri savunması sonucunda büyük kırılmanın ilk sarsıntısı yaşanmıştır.

Klasik Hristiyanlıkta, bireyin ahlaklı oluşu Tanrı'nın buyrukları ile sıkı bir şekilde ilişkilendirilmiştir. Bu anlayışa göre, ahlaki eylemler Tanrı'nın emirlerine uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Böylece ahlaki değerler de sadece Tanrı'nın iradesine dayanır. Bu noktada Kant'ın düşünceleri, bu geleneksel anlayışı sorgulamaya yönelmiştir. Kant'a göre bireyin ahlaklılığı dışsal otoritelere ya da Tanrı'nın buyruklarına dayandırılmamalıdır. Ona göre tüm ahlaki eylemler, bireyin kendi özgür iradesi ve rasyonel düşüncesi ile uyumlu olmalıdır. Bu durumda Kant, evrensel ahlaki yasaları vurgulamasıyla, ahlakın insanın içsel yasalarından kaynaklandığını ve dışsal hiçbir güce bağlı kalmadığını öne sürmüştür. Kant'a göre ahlaki davranışların temelini niyet oluşturur. Böylece insan, bir eylemde bulunurken iyi niyete yönelik hareket etmelidir. “Öyle eyle ki, senin istemenin maksimi, hep aynı zamanda genel bir yasamanın ilkesi olarak da geçerli olabilsin” (Kant, 1994, s. 35). Böylece Kant, eylemlerimizin evrensel ilkelere dayanması gerektiği görüşünü öne sürer ve bu ilkeleri kategorik imperatif olarak nitelendirir. İnsanların bu ilkelere göre hareket etmeleri, toplum arasında belirli bir eşitliği sağlayarak, insanların eylemlerinde hep iyi niyetin ön plana çıkmasını amaçlamaktadır. Böylece insan kendi özgürlüğünü ahlaki sorumluluklarını yerine getirebilmek için kullanmalıdır. Böylece insanın iyi niyetle, doğru davranışlarda bulunması onu ahlaki eylemlere yönlendirmektedir. Bu durumda Kant için diyebiliriz ki; insanın özgür bir biçimde, ahlaki açıdan iyi niyeti hesaba katarak ve evrensel ilkelere yakışır bir nitelikte eyleme geçmesi, onun ahlak anlayışının temellerini ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda Kant'ın savunduğu bu düşüncesi, klasik Hristiyan ahlak anlayışını temelden sarsmış ve ahlaki otoriteyi insanın içsel kaynaklarına dayandıracak düşünce anlayışını geliştirmiştir. Böylece bireyin ahlaki sorumluluğunun ve özgürlüğünün ön plana çıktığı modern etik felsefesinin temelleri atılmıştır.

Antik Yunan düşünce felsefesi ve klasik Hristiyan düşünce felsefesi, tarihsel olarak ahlaki normların ve buyrukların doğasını anlamaya odaklanmıştır. Bu felsefi akımların hareket noktasını şekillendiren soru, insanların ahlaklı olma biçimleri ve davranışlarının neyin temelinde şekillendiği üzerinedir. Antik Yunan filozofları, etik değerler üzerinde yoğunlaşarak, insanın iyi ve doğru olanı nasıl belirlediğini anlamaya

yönelik sorgulamalar yapmışlardır. Klasik Hristiyan düşünce felsefesi ise ahlaki normları Tanrı'nın buyrukları ile ilişkilendirerek, insanların ahlaklı olma biçimleri ve tüm ahlaki değerlerini Tanrı'nın iradesine dayandırılmıştır. Ancak, bu felsefi akımların tartışmaları, Kant'ın etik düşünceleri ile yeni bir yöne doğru evrilmiştir. Kant'ın etik felsefesi; ahlaki değerlerin kaynağını, insanın özgür iradesi ve rasyonel düşüncesi ile ilişkilendirerek, ahlaki otoriteleri insanın kendi içsel yeteneklerine dayandırır. Böylece Kant'a göre evrensel ahlaki yasalar, bireyin özgür iradesiyle uygun ve ahlaki eylemlerimiz de kendi içsel düşüncelerimizle uyumlu olmalıdır.

Kant felsefesinin ön plana çıkmadan önceki dönemlerde ahlakla ilgili tartışmalar belirsizlik içerisindeydi. Bu süreç ahlaki doğruların kesin bir kaynağına ulaşılmasını engelleyecek nedenleri beraberinde getirmekteydi. Birçok düşünür ahlaki otoritenin kaynağını sorgulayarak, geçerliliği konusunda çeşitli yaklaşımlar ve görüşler ortaya atmışlardır. Kant'ın düşünceleri bu tartışmaları derinleştirerek ve ortaya atılan görüşleri geliştirerek ahlaka dair yeni bakış açıları kazandırmıştır. Bu sayede Kant, modern etik felsefesinin temellerini atarak, ahlaki sorumluluğun insanın kendi içsel kaynaklarına dayandığını vurgulamıştır. Kant'ın etik felsefesi ile birlikte ahlaki değer ve normların rasyonel bir temele bağlanması sağlanarak, etik düşünceye dair evrensel prensiplerin kurulması sağlanmıştır.

Kant'ın düşüncelerinin etkisi bağlamında ortaya çıkan bu süreçte, insanın kendi çabaları ile ahlaki değerlerini oluşturabilme yeteneği vurgulanmıştır. Öyle ki aklını kullanan varlıklar olarak insanlar, yasalarda genel geçer olarak ilkeler oluşturmaya çalışırken, aynı zamanda iradeleri açısından da özerklik temelinde bir bütün oluştururlar (Doğrucan ve Karabulut, 2018, s. 731). Kant'ın felsefesinden anlaşıldığı üzere, insanlık özgür irade ve rasyonel düşünceler ile donanmıştır. Bu yetenekler sayesinde insanlar kendi ahlaki yönelimlerini belirleyebilir niteliktedir. İnsan, temel özellikleri ile diğer canlı türlerinden ayrılmaktadır. Kant, bu farklılıkları detaylı bir şekilde ele almıştır. İnsanın var oluşunda düşünme, sorgulama, araştırma, karar verme, empati kurma, eleştiri yapma, yargılamada bulunma, irade ve akıl sahibi olma gibi birçok özellik bulunmaktadır.

Kant için felsefede olması gereken hamleleri zamanında yapmış olduğunu söylemek yerinde olacaktır. O, evrensel anlayışın sorgulanması ve doğru bilgiye nasıl ulaşacağı konusu ile çalışmalarına başlamıştır. Bu sorgulamayla, felsefenin temel

sorunlarına doğrudan odaklanmış ve bilgi kuramı üzerinde durarak, eleştirel felsefenin merkezini belirlemiştir. Onun özgün yaklaşımı, önceden var olan bakış açısının değişebileceğini ve insanın var oluşuna dair soruların yeni bir perspektif ile ele alınması gerektiğini öngörmüştür. Böylece Kant, felsefi antropolojinin temellerini atmış ve insanı çeşitli açılardan incelemiştir.

İnsanlık tarihi boyunca, ortaya çıkmış ve biriktirilmiş olan her türlü kültürel, bilimsel ve felsefi olgunun şimdi transendental eleştiri perspektifi ile incelenmesi gerekmektedir. Bu insanların kolektif deneyimlerinin derinliklerine inerek, ortaya konan her türlü kavramın ve yapılan her türlü eylemin temelini anlamamızı sağlar. Benzer şekilde; uzaydaki nesnelerin genel yasalara tabi olması gibi, insanın da ürettiği her şey kendi içerisinde belli bir düzen ve anlam taşır. Bu sebeple insanın yaratıcı gücü ve düşünsel kapasitesi ortaya koyduğu her şeyin esasını oluşturur. Dolayısıyla insanlık tarafından ortaya konulan her türlü eser, düşünce ya da eylem; insan aklının ve subjektif yeteneklerin bir ürünü olmaktadır. Bu bağlamda; insanın bilinç çerçevesinde bulunduğu eylemlerin merkezine inilerek, insanlığın kolektif deneyiminin hangi yollarla şekillendiğini anlamamızı sağlar (Cassier, 1996, 167).

Felsefi antropolojinin odaklandığı konulardan biri, insanda evrensel olarak bulunan varlık ve eylem unsurlarını ortaya koymaktır. Akıl, ahlak, bilgi, eylemde bulunma, değer duygusu, inanç, özgürlük, tarihsellik, mitos, sanat, dil gibi unsurlar insanlığın ortak özelliklerini oluşturur ve bunlar bütün insanlık üzerinde mevcut bulunurlar. Bu bağlamda felsefi antropoloji için önemli olan nokta; insan hangi kültürel çevrede bulunursa bulunsun, insanın bilgi sahibi bir varlık olduğunu, onun bilen bir varlık olarak nitelendirilebileceğini göstermektir. Bu anlamda insanın eylemde bulunabilen bir varlık olması, neye inanırsa inansın bir inanç sahibi olması, mitoslar oluşturabilmesi, tarihsel bir varlık olabilmesi, sanat üretebilmesi, bir dil kullanabilmesi ve konuşabilen bir varlık olması felsefi antropoloji için oldukça önem taşıyan unsurlardır (Mengüşoğlu, 2015, s. 46-47).

Kant'ın temellerini attığı felsefi antropolojisi, salt bir felsefe çalışmasından ziyade; insanların kültürel rollerini, ahlaki yönlerini ve özgürlük sınırlarını baz alarak, felsefi düşüncenin toplumsal alanlarını genişletmektedir. Kant, felsefi antropoloji yapmanın imkanlarını fizyolojik ve pragmatik olarak iki ayrı görüşe indirgemektedir. Fizyolojiye dayanan antropoloji insanı doğa bilimlerinin ele alış şekliyle

incelemektedir. İnsan bedeninde gerçekleşen olaylar, insan bedeninin morfolojisi ve anatomisi bu alanın sınırları içerisinde yer alır. Pragmatik bakımdan ele alan insan bilgisi ise insanın var olan dünyadaki özel problemleriyle ilişkilidir.

Bu problemler, insanın kendisini nasıl gerçekleştirdiği, ne olarak gerçekleştirdiği ve daha ne yapması gerektiği şeklinde üç noktada toplamak mümkündür. Bu anlamda Kant'ın insanın varlığını açıklamak için ortaya koyduğu görüşleri temel alınacak olursa, teorisi beş açıdan incelenebilir:

1- Homo-naturel olarak insan: Kant, insanı bir tabiat varlığı olarak ele almıştır. Burada ruh ve beden ayrımını kabul etmediğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla insan, akıl sahibi bir varlık olarak ben bilgisine sahiptir ve yaşamını buna göre sürdürmelidir.

2- Homo-faber olarak insan: Burada insanın dünyada var olduğu zaman; ihtiyaçlarını hazırlaması, aletler kullanması veya bir nevi kendini idame edebilmesi ile ilgili bir çıkarsama yapma üzerinedir.

3- Homo- politicus olarak insan: Burada insanların diğer insanlar üzerinde tahakküm kurması üzerine bir tartışma gerçekleşmektedir. Bu otoriteyi sağlayacak güç devleti işaret etmektedir.

4- Homo- aestheticus olarak insan: Burada insanı, estetik kavrayışı ile ele almaktadır. Böylece insan da estetik objeler ortaya koyabilmektedir. Dolayısıyla insan bir objeye estetik değer verebilen varlık olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama işi Kant'a göre insanın en ayırt edici özelliği olarak ön plana çıkmaktadır.

5- Homo ethicus olarak insan: Burada ahlaki bağlılığın ben ve sen ilişkisi üzerinden ilerlediği vurgulanmaktadır. En önemli noktası ise çıkara yer vermemesi olarak belirlenmiştir. Yani çıkarsız bir iyiyi isteme söz konusudur diye biliriz (Heistermann, 2014, s. 51-56)

Kant'ın felsefi antropoloji çerçevesinde insanı beş farklı açıdan incelemesi, insanın diğer varlıklardan farklı bir varlık yapısına ve niteliksel özelliklere sahip olduğunu ortaya koymak suretiyle insanı özelleştirmeyi hedefler. Mengüşoğlu da (2015), felsefi antropolojinin, insan fenomen ve başarılarını hayvanlaştırmadan, herhangi bir benzetmeye başvurmadan sadece fenomenlere bakılması gerektiğini tavsiye etmektedir. Dolayısıyla felsefi antropoloji ile insanın somut varlık bütününde var olan ve insanın özünde temelini bulan; bilgi, sanat, teknik, eğitim, çalışma, devlet

kurma, inanma ve benzerleri gibi insan eylemlerine dayanan, insan ürünleri kastedilmektedir. Bunlar var olan şeyler olduğu gibi, öteki var olan şeyler arasında da yerlerini almaktadırlar (s. 82-83).

Bu bağlamda diyebiliriz ki Kant'ın benzersiz yaklaşımları ile gelişen felsefesi, tam anlamıyla bir eleştiri çağını başlatmıştır. Bu durum, felsefede daha derin ve eleştirel bakış açısının benimsenmesinin önünü açmıştır. Kant'ın düşünceleri bilgi, ahlak, özgürlük, insanın doğası vb. gibi temel insani konular üzerine yapılan çalışmalara büyük katkı sağlamaktadır. Onun felsefeye kattıkları, modern felsefe tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Öyle ki eleştirel felsefe Kant'ın felsefi çalışmalarının önemli bir noktasını ortaya koymaktadır. Kant'ın eleştirel felsefesi insanın bilgi edinme sürecini temel alarak, bilgi kaynakları ve sınırlılıklarını ortaya çıkarma maksadı taşımaktadır. Böylece onun eleştirel felsefesi, ifade edilen bu kavrayışların derinlemesine sorgulanmasını amaçlamaktadır. Böylece bu metodoloji, insan zihninin ve deneyimlerinin sınırları üzerine odaklanarak, bilginin sınırlarını belirleme ve bu sınırları aşma potansiyellerini araştırmayı hedefleyerek, insan bilgisinin ve deneyimlerinin kapsamlarını genişletmek için kuramsal bir çerçeve sunmaktadır.

2. KANT FELSEFESİNDE AKIL SAHİBİ BİR VARLIK OLARAK İNSAN

Kant'ın, insanın varlık yapısı üzerine gerçekleştirdiği çalışmalar ele alındığı zaman, daha çok insanın akıl yönüne vurgu yaptığı gözlemlenir. O, insanı daha çok akıllı bir varlık olarak ele alır. Bu bakımdan insanı, evrenin merkezine koyarak yerini özelleştirir. İnsan, evrende var olan tüm canlılardan birçok niteliği ile ayrılmaktadır. Bunların en başına akıl sahibi olma özelliğini ekleyebiliriz. İnsan, akli sayesinde sorgulamalar yapabilir, yeni kararlar alabilir, düşünme yetisini harekete geçirebilir, problemlere çözüm üretebilir, empati kurabilir, ahlaki davranışlar sergileyebilir, kültürler oluşturabilir, bilim üretebilir, sanata veya güzel olana değer atfedebilir. İnsanın akli ile birlikte sahip olduğu yetenekler hakkında, bunlara benzer olarak daha birçok örnek verilebilir çünkü insan, üreten bir varlıktır ve sürekli olarak kendini geliştirmeye ve gerçekleştirmeye yönelik yaşamaktadır.

Kant'a göre insanın akıl sahibi olması ona ayrıcalık katar. Bu durum onu diğer canlılardan farklı kılan önemli bir özelliktir. Bu özelliğin sadece insana özgü olması, onu benzersiz bir açıdan ele almamızı sağlamaktadır. İnsan, akıl yoluyla sorgulama yapabilme ve karar verebilme gibi yeteneklere sahiptir. Bu özellikler sadece insan türüne özgü olduğundan, insanı özel bir konuma yerleştirir. Öyle ki akıl, düşünce yetimiz ile harekete geçerek pek çok durumu değerlendirmemize olanak tanır. Böylece insanın, karar verme sürecinde ona rehberlik eder. Bu durum da kişinin karar verme konusunda, daha dikkatli ve bilinçli adımlarla hareket etmesini sağlar.

İnsan akıl sahibi bir varlık olarak kendi varlığını ve çevresini sorgulamaktadır. Bu sorgulama yeteneği ile birey; sorgulayabilen, bilgi sahibi olan, bilen bir varlık olarak nitelendirilmiştir. Kant'a göre insanın bilen bir varlık olarak tanımlanması akli ile ilişkilendirilmektedir. Akıl, düşünme yetimizi harekete geçirerek, bilgiye ulaşma ve ulaşılan bilgiyi anlamlandırma sürecimizi başlatır. Akıl, olayları analiz ederek sonuçları saptar. Bu sayede bireyin ihtiyacı olan seçeneği ona gösterir. Ancak, aklın bu teorik rehberliğini pratiğe dönüştüren güç iradeyi oluşturur. İrade, bireyin planladığı eylemlerini pratiğe dökme yetisidir ve bu süreçte aklın ulaşmak istediği hedeflere

varmak için gerekli olan kararlılığı sağlamakla görevlidir. Bununla birlikte irade, aklın ortaya koyduğu düşünceler doğrultusunda hareket eder. Dolayısıyla eğer irade olmazsa, aklın sunduğu bilgilerin uygulanması da sınırlı olur. Öyle ki irade yetimiz sayesinde düşüncelerimiz somut eylemlere dönüşmektedir. Bu bağlamda irade, bireyin içsel ve dışsal engellerle başa çıkabilmesini ve amaçlarına ulaşmasını sağlayan dinamik bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan, yalnızca tüm amaçlarını gerçekleştirebilmek için gerekli donanımlara sahip olmakla kalmamalı, aynı zamanda doğru ve etik amaçları seçebilme yeteneğini de geliştirmelidir. Bu yetenek, bireyin sadece araçlara sahip olmasının yeterli olmadığını, bu araçları hangi amaçlar doğrultusunda kullanacağını bilmesinin de önemli olduğunu vurgular. Toplumsal ve ahlaki açıdan evrensel bir değer olarak kabul edilmesi gereken bu özellik, her bireyin kazanmayı hedeflemesi gereken bir yetkinliktir (Kant, 2023a, s. 20). Kant'a göre insan, akıl sahibi bir varlıktır ve akıl, evrenselliği ve toplumsallığı içerdiği için insan da bir anlamda toplumsal bir varlık olarak görülmektedir. İnsan, basit varoluşuyla bile, en büyük bütünün, bir topluluğun ve nihayetinde bir evrenin parçasını oluşturmaktadır (Goldmann, 1983, s. 233). Dolayısıyla bireyin sahip olduğu bilgi ve becerileri doğru ve sorumlu bir şekilde yönlendirebilmesi hem kendi hayatında hem de toplum arasında anlamlı ve yapıcı bir rol oynamasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, eğitim sistemleri ve toplumsal değerler, bireylerin sadece bilgi edinmesini değil, aynı zamanda bu bilgiyi etik bir çerçevede kullanabilme kapasitesini geliştirmesine yardımcı olacak şekilde tasarlanmalıdır. Sürülebilir bir toplumsal gelişim, bireylerin bu yetkinlikleri kazanması ve uygulamaya koyması ile mümkün olacaktır.

Her bireyin sahip olduğu farklı yetenekler ve bilgi türleri, toplumsal ve bilimsel ilerlemeye önemli katkılar sağlar. İnsan, akıl sayesinde bilgilere ulaşır ve bunları zihninde muhafaza eder. Bu anlamda akıl, bilgiyi uygulama sürecinde çok önemli bir rol oynar. Öyle ki bilgiyi etkin bir biçimde kullanabilmek için muhakeme yeteneği ve analitik düşünme becerisi gereklidir. Ancak bilgiyi koruma, saklama, gerektiğinde hatırlama ve kullanma yeteneği olan bireyler bu süreçte vazgeçilmez bir role sahiptir. Bu yetenek türleri birbiri ile uyumlu bir şekilde çalıştığında, toplumsal ve bireysel gelişim için çok daha iyi sonuçlar elde edilebilir.

İnsan beyni, sinir hücreleri arasındaki bağlantılarla işlev görür. Bu bağlantılar insan vücudunda bulunan kas yapıları gibi düzenli olarak kullanıldıkça güçlenir ve gelişir. Beyin, çeşitli zihinsel aktivitelerle sürekli olarak teşvik edildiğinde; öğrenme,

anlama ve problem çözme gibi yetenekleri üzerinde olumlu etkiler sağlar. Ancak beyin, sürekli olarak uyarılmaz veya entelektüel olarak meydan okuyan görevlerle beslenmezse, zamanla işlevsiz hale gelebilir. Bu durum, bireyin bilişsel yeteneklerinin zayıflamasına ve zihinsel performansının gerilemesine yol açabilir. Dolayısıyla beyin sağlığını ve gücünü korumak için düzenli olarak yeni bilgi ve deneyimler edinmek ve zihni bu şekilde beslemek gerekmektedir. Bu bağlamda bakıldığı zaman Kant'ın da (2023a) ifade ettiği gibi; düşük seviyedeki zihinsel yetenekler tek başlarına bir anlam ifade edemezler. Örneğin bir insanın çok güçlü bir hafızası olabilir ancak akıl yürütme yetisi zayıfsa bu durumun pek bir değeri olmaz. Böyle kişiler adeta, ayaklı birer sözlük veya bir ansiklopedi gibi çok fazla bilgiye sahip olabilirler. Ancak bakıldığı zaman bu tür insanların katkılarını da görebilmek mümkündür. Şöyle ki kendilerinin etkin şekilde kullanmadığı bilgileri, analiz ve sentez yetenekleri yüksek kişilere aktararak faydalı hâle getirebilirler. Akıl yürütmeden yoksun bir kavrayış, içi boş bir kavramdır. Bilgiler bütünü kavrayışı oluştururken, bu bilgilerin seçilerek günlük yaşamda uygulanması muhakemeyi meydana getirir. Akıl da bu bilgi ve uygulama arasındaki ilişkiyi anlama yeteneğini oluşturur (s. 48).

İnsan, akli sayesinde deneyimini ve bilgisini kullanmaktadır. Kant'a göre bilgi deneyim ile başlar ama deneyimin kendisi bilgi için yeterli değildir. Bu durumun daha açık bir hale gelebilmesi için insan aklının, elde ettiği verileri işlemesi gereklidir. Kant'a göre, kitaplar üzerine iyi bir bilgi birikimimizin olması bilgimizi artırır ancak yanına akıl eklenmediği sürece, kavramayı ve algılamayı geliştiremez. Nitekim saf bir insan aklına sahip olmak da Tanrı vergisidir ama insan düşündüğü ve söylediği şeyleri hesap ederek ve akla vurarak, onu eylemleri ile kanıtlar (Kant, 2023b, s. 22). Dolayısıyla insan bilgilerini kullanırken, bunu ilk başta mantığı ile değerlendirerek hareket etmelidir. Bu da insanın, karar verme süreçlerinde, aklını kullanabilme yeteneği ile ilişkili bir durumdur. İnsan, yeni bir karar almada veya herhangi bir durum ile karşı karşıya kaldığı anda akli ile sorgulamalar yaparak, çözümler üretebilmektedir.

İnsan akli, tüm bilgileri belirli bir sistemin parçası olarak görme eğilimindedir. Bu perspektiften bakıldığında, akıl, farklı bilgileri organize ederek anlamlı bir bütün oluşturur. Aklın rehberliğinde, çeşitli bilgi parçaları, birbirleri ile ilişkili hale gelerek sistematik bir yapı oluşturmaktadır (Kant, 2023b, s. 24-25). Bu sistematik yapı, bilgilerin düzenlenmesi ve bir araya getirilmesi ile insanın daha derin bir kavrayış ve bütünsel bir anlayış geliştirmesine olanak tanır. İnsan, akli sayesinde derinlemesine sorgulamalarda

bulunabilir, birçok açıdan durumları değerlendirebilir. Bu şekilde akıl; bilgiyi düzenleme ve yapılandırma kapasitesiyle, insanın dünyayı ve kendisini anlamlandırma sürecinde merkezi bir rol oynamaktadır. İnsanın, bu özelliği ile ortaya çıkan durumlara karşı çözüm araması, ona oldukça kapsamlı bir bakış açısı sunarak, geniş düşünme alanları yaratmaktadır. Bu durum insanın, düşünen bir varlık olarak ortaya çıkmasının alanlarını geliştirmektedir.

Düşünen insan, aklı ile birlikte aynı zamanda bir zihne, algıya ve bilince sahiptir. Zihin; bilişsel ve duygusal süreçlerin işlendiği merkezi alanı oluşturmaktadır. Algı, dışarıdan gelen verileri toplayarak bilgiye dönüştüren bir süreçtir ve zihnin temel işlevlerinden biridir. Bilinç ise zihin aktivitelerinin farkındalığını sağlar. Zihin; algı ve bilinci kapsamakla kalmaz aynı zamanda hatırlama, karar verme, öğrenme gibi karmaşık süreçleri de içerir. Bu bağlamda zihin, insan deneyimlerinin ve yaşanan süreçlerin bütüncül bir temsilcisi olarak algı ve bilinçten daha geniş bir alan kaplar.

Zihin, bireyin bilişsel işlevlerinin merkezini oluştururken algı da bu işlevlerin temelini oluşturan bir bileşendir. Algı, dışarıdan edindiklerini bilgiye dönüştürürken, zihnin işlemini önemli derecede katkıda bulunur. Zihin, bir bakıma insanın hafızasıdır. Öyle ki geçmiş deneyimlerimiz, bilgilerimiz ve öğrendiklerimiz zihnimizde saklanır. Algı ise herhangi bir şey ile karşılaştırıldığında zihinde ilk olarak oluşan kıpırdamadır. Bu durum, duyu organlarımızın aldığı bilgilerin zihnimizde nasıl işlendiğini ve yorumlandığını gösterir. Böylece her şeyin özünde algı olduğunu söyleyebiliriz çünkü duyu organlarımız ve akıl aracılığıyla algıladığımız her şey bilmemizin temelini oluşturmaktadır. Algılarımız, beş duyudan gelen verilerin işlenmesiyle oluşur ve zihin tarafından düşüncelere dönüştürülür. Dolayısıyla insanın düşünen ve algılayan bir varlık olarak algı ve zihin ilişkisi, Kant'ın felsefesi çerçevesi içinde ele alındığında daha iyi anlaşılabilir. Bu çerçeve algılama türlerinin zihin ve akıl arasındaki etkileşimi nasıl şekillendirdiğini açıklamak için önemli bir araç sağlar.

Kant, insanın algı yönünü; *duyu algıları* ve *anlama algıları* olmak üzere iki açıdan ele alır. Bu algılar, insanın fenomenal dünyayı kavrama ve yorumlama kabiliyetini ifade eder. Duyu algıları görme, dokunma, işitme, koku ve tat alma gibi dışarıdan gelen bilgileri alır. Bu bilgilerin işlenmesi ise duyusal algılarımızı oluşturur. Kant'a göre (2022a), öznenin etkilendiği tüm ilkeler duyusal algılarımız ile ilişkilidir ancak saf bir düşünmeyi içeren ideler zihinsel yetimiz yani anlama algılarımız ile

gerçekleşmektedir (s. 60). Bu anlamda çevremizde algıladığımız şeyler, kendi doğalarıyla tanımlanamayacak şeylerdir. Kant, bu konu hakkında şöyle der: “Duyu nesnelerini kendi özlerinde nasıl olduklarıyla değil, ancak bize nasıl göründükleriyle tanımlayabiliriz” (Kant, 2023b, s. 37).

Anlama yetisi, doğası ve biçimi itibarıyla yalnızca duyuusal olana odaklanmış ve bununla sınırlı kalmıştır. Çünkü bu yeti yalnızca hissedilebilir varlıklarla ilişki kurabilen kategorilerden yani belirli düşünce formlarından oluşur. Bu bağlamda, sınırları da net bir şekilde çizilmiştir: Kategorilerin etkinliğinin sona erdiği yerde anlama yetisinin işlevi de son bulur. Zira bu kategoriler, onun çerçevesini çizer ve içeriğini oluşturur (Kant, 2021b, s. 122). Dolayısıyla nesnelerin gerçek doğasının algılarımızdan uzakta olduğunu ve olup bitenleri algılayabilmenin koşulu olarak sahip olduğumuz deneyimlerimizin olduğunu ifade ediyor. Ancak bu yöntem sürdürülürken, anlama yetilerine tahakküm kurarak gerçekleştirilmez aksine birbiri ile uyum içinde çalışır.

İnsan algısının sınırları, bilginin de sınırlarını belirler. Algılarımızla kavrayabildiğimiz nesneler, bilgimizin temel öğelerini oluştururlar. Bu sınırlar sadece fiziksel duyularla değil, aynı zamanda zihinsel kapasitemiz ve düşünce yetilerimizle de çizilir. Göremediğimiz, duyamadığımız ya da hissedemediğimiz şeyler hakkında bilgi sahibi olamayız. Fakat algılarımızın ötesindeki olasılıklar, düşüncenin ve hayal gücünün dünyasında yer bulabilir. Bu bağlamda algının genişletilmesi, bilginin de genişletilmesi anlamına gelir. “Algı nereye kadar uzanırsa, nesnelerin varoluşuna ilişkin bilgilerimiz de oraya kadar uzanır” (Kant, 2023b, s. 28). Bu anlamda yeni deneyimler, farklı bakış açıları ve derinlemesine düşünme, algı dünyamızı ve dolayısıyla bilgi ufhumuzu da genişletebilir. Böylece algının sınırları, bilginin de ufkunu belirler. Ancak insan zihni, bu sınırları sürekli zorlayarak, yeni anlayışlara kapı aralayabilir.

Anlama yetileri, duyuusal algıları düzenler ve yorumlar. Ancak, bu algılar üzerinde doğrudan doğruya bir kontrol uygulamaz. Kant’a göre anlama yetileri duyuusal yetilerden bağımsız bir şekilde işlev göremez. Bu doğrultuda duyuusal veriler de anlama yetilerinin rehberliğinde anlam kazanır. Böylece duyuusal algılarımız anlama yetilerimizle işbirliği yapar. Ancak bu iş birliği tek yönlü bir hâkimiyet ilişkisi değildir. Duyu algıları, anlama yetilerine ham veri sunarken, anlama yetileri bu verileri anlamlı bir şekilde işler ve organize eder. Kant (2022a), bu durumu, duyuların anlama yetilerine hizmet eden ancak onların kontrolü altında olmayan araçlar olarak tanımlar (s. 69). Bu

bağlamda duyu algılarımızın anlama algılarımız ile birlikte çalıştığını söylemek mümkündür.

Anlama algıları; duyuusal bilgilerin analiz edilip, değerlendirilmesi ile durumları ve olayları anlamaya imkân sağlar. İnsanın anlama algısının ortaya çıkmasında, ön koşul olarak akıl sahibi bir varlık olması gerekir. Kant için de aklın temel ilkesi algının sınırlı kapasitesinde, aynı nesnenin birliğini tamamlayarak, sınırsız olana ulaşabilmektir (Kant, 2023b, s. 33). İnsan algısı duyuyla sınırlı olmayıp, düşünce süreçleriyle de genişler. Bununla birlikte insanın çevresel faktörleri de dikkate alınır. Öyle ki her insan, kendi algıları sayesinde bilgileri analiz eder. Bu algıların belirlenim noktası, hayata karşı bakış açımızla ilişkili bir yerde durmaktadır. İnsan algılama yeteneği sayesinde, anlaşılması güç olan bilgileri kavrar. Böylece anlama algıları; insanların diğer insanlarla birlikte iletişimde veya eylemde bulunmaları ve herhangi bir durum karşısında seçim yapma ya da çözüm geliştirme gibi günlük pratiklerinde kullandıkları bir yöntem hâline gelir. İnsanın bir duruma anlam katması bireysel ve toplumsal düşünce gücünden etkilenecek şekilde ortaya çıkmaktadır. Böylece kültürel arka plan, eğitim faaliyetleri, öznel deneyim gibi birçok unsur anlama algılarını oluşturmada etkilidir.

Bu bakımdan akıllı bir varlık olarak insanın, birçok durumu değerlendirmeden önce bu kavramların ortak bir süzgeçinden geçirilerek hareket etmesi beklenir. Bu süzgeç, öz bilincin devreye girmesi ile daha da derinleşir. Öz bilinç, bireyin kendi var oluşunu, düşüncelerini ve duygusal tepkilerini derinlemesine kavramasını sağlayan benzersiz bir kapasitedir. Bu kapasite, yalnızca bireyin çevresindeki dünyayı değil, aynı zamanda içsel deneyimlerini de eleştirel bir bakış açısıyla gözlemlemesini mümkün kılar. Öz bilinç, bireyin kendi zihinsel süreçlerini metakognitif bir düzlemde değerlendirmesine olanak tanır ve bu sayede kişi, düşüncelerinin farkına vararak olayları daha bilinçli bir şekilde yönetebilir. Böylece öz bilinç sayesinde birey, kendi potansiyelini ve sınırlarını daha net bir şekilde görür. Kant'a göre insanın en önemli içsel dönüşümü, kendi üzerinde vesayetinden bağımsızlaşmasıdır. Artık sadece başkalarının düşüncelerini taklit etmek veya dışarıdan yönlendirilmekle yetinmeyip, kendisi deneyimler yoluyla adım atmaya cesaret eder. Bu adım bireyin özgünlüğünü ve kendi başına düşünme yeteneğini geliştirmesi açısından önemlidir (Kant, 2022a, s. 180).

İnsan sahip olduğu akıl, deneyim, mantık, irade, öz bilinç vb. yeteneklerini kullanarak değerlendirdiği durumların çözümlenmesinde daha etkin sonuçlar elde

etmektedir. Bu sonuçlar insan yaşamında tecrübe olarak kalır. Bu tecrübeler insanın belirli yeteneklerini ortaya çıkarabileceği gibi kimi zaman hatalarını fark etmesine, eksiklerini gidermesine yönelik bir bakış açısı da kazandırabilir. İnsan, sahip olduğu tecrübeler sayesinde kendini geliştirme fırsatı bulur. Bu gelişim sadece bireysel olarak kalmayıp, zaman zaman toplumsal değişimleri de etkiler. Bu anlamda diyebiliriz ki insanın akıl yetisini kullanabilmesinin faydalarından biri de toplumsal ilerlemeye katkı sağlıyor olmasıdır. İnsan sahip olduğu deneyimlerinin birikimi ile gelecek kurabilir ve bu sayede gelecek kuşakları etkileyebilir. Böylece her insan tarihsel sürecin bir parçasını oluşturabilir; toplumunu ve tarihini geliştirecek yenilikler ortaya koyabilir. Bu durumlar da insanın tarihsel bir varlık olarak nitelendirilmesinin önünü açar. Öyle ki insan tarihsel bir varlık potansiyeline sahip olarak, bugünlerine gelmiştir.

İnsan soyunun devam etmesinde; başta akıl olmak üzere sonrasında düşünme potansiyeli ve tarihsel nitelikleri önemli bir yere sahiptir. Bunların gerçekleşmesinin temelinde ise insanın aklı ile ne düşündüğü veya ne yaptığıdır. Şöyle ki insan, tarihleri oluştururken, toplumu etkilerken ya da gelecek nesillere fayda sağlamak isterken öncelikle yapıp eden, üreten bir varlık olarak kendini gözden geçirmelidir. İnsan, devamlı bir biçimde eyleme geçerek ve üretkenlik göstererek yeni bilgiler ortaya çıkarabilir. Bu sayede toplumlar üzerinde daha fazla etki sağlayabilir. Kant'ın önemseydiği konulardan biri de budur. O, ileriye doğru giden yolda; insanların çevrelerini iyileştirme amacı ile üretkenlik kazanmalarını ve topluma sürekli olarak fayda sağlayacak çalışmalarda bulunmalarını tavsiye eder nitelikte görüşlerde bulunmuştur.

Bir topluma katkı sağlamak, insani değeri arttıran bir davranıştır. Bu sayede insan, dünyayı değiştirme potansiyelini gerçekleştirme gücünü ortaya koyar. İnsanın yapıp eden, üreten bir akla sahip olmasının en temel özelliği kendini bilmesinden geçer. Öyle ki kendini bilen insan aynı zamanda toplumu ve onun değerlerini de çok iyi bilen kişidir. Kant, insanın her şeyden önce kendini bilmesine yönelik yeteneklerini ön plana çıkarması gerektiğini savunmaktadır. Onun bakış açısına göre insanın benlik bilincine sahip olması toplumun gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Öyle ki kendini bilen insan, geleceğe yönelik planlamalar yapabilir; kendi değerinin farkında olduğu süre boyunca da kendini geliştirebilir. Bu anlamda insanın kendini bilmesi, kişisel gelişimini gerçekleştirmesi ile de bağlantılıdır. Dolayısıyla insan kendisini bilirse, hem kendine

hem de içinde bulunduğu topluma fayda sağlar. Böylece insanın kendini bilmesi ile toplumsal gelişimlere katkı sağlamaya yönelik davranışları da önemli ölçüde artar.

Bu durumda insan; akıllı, üretken zeka yetisine sahip, bilen bir varlık olarak kendini gerçekleştirebilir. İnsanın tarih yazabilmesinin gücü, bilme ve irade koyma yetisi ile ilişkilidir. İnsan, var olduğu andan itibaren bir yaşam mücadelesi içerisinde hayatını sürdürmektedir. Dünyayı keşfetmesi, devrimler yapabilmesi, bir gelecek inşa etmesi, yenilikler üretmesi, akıllı ve bilgi potansiyeli ile gerçekleştirmiştir. İnsan, akıllı ve bilgisi sayesinde yaşamını sürdürür. Aynı zamanda insanın öğrenen, eğiten veya eğitilebilen niteliklerle donatılmış bir varlık olması, onun bilmesinin ufku daha fazla genişletmektedir. İnsanın bilen bir varlık olarak nitelendirilmesinde, algı yetisinin de büyük bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki insan, algılarını referans alarak hareket etmektedir. Eğer akıl ve bilinç olmasaydı, ne öğrenmek ne de kendimize ya da toplumumuza yarar sağlamak mümkün hâle gelirdi. Bu anlamda akıl, düşünce ve algı yetileri, insanın bilen bir varlık olarak nitelendirilmesinde ortak bir zemini paylaşmaktadır.

Bu bağlamda insanın akıl sahibi ve bilen bir varlık olması, bir bakıma toplum içerisindeki farklılıkları kabul etmesinin de önünü açmaktadır. Bu bakış açısına göre insan, evrende var olan tüm canlıların birbirinden farklı niteliklerle donatıldığını ve başkalarının kendi ile aynı düşüncelere sahip olamayacağını bilmektedir. Bu anlamda akıl sahibi olmak, empati kurabilmenin koşulu olarak görülmektedir. Şöyle ki insan, ancak akıllı sayesinde diğer insanlarla bağ kurabilir. Bu anlamda empati sahibi olabilmenin en önemli şartı, öncelikle bir akla egemen olmaktır. Akıl olmazsa, insan ilk olarak kendini anlayamaz ve bilemezdi. Bu durumda duygularını kontrol edemez, empati kuramaz, farklılıkları kabul edemez ve karşısındaki insanları da anlamaktan yoksun kalırdı. Bu bağlamda akıl, insanı anlamada ve bilmede en temel alanı kapsamaktadır

İnsanın kendini bilmesi; toplumun aidiyetleri ve ahlaki değerlerini bilmesi ile de ilişkilidir. Şöyle ki Kant'a göre insanın yapıp etmelerinin başında, rasyonel ahlaki ödevleri temel alması, insana atfedilen en önemli değeri ifade etmektedir. Bu anlamda Kant'ın felsefesinde akıl ve ahlak kavramları insanın doğasını ve konumunu anlamlandırmada kilit noktalarlardır. Doğadaki her şey yasalar çerçevesinde etkiye bulunur. Sadece akıl sahibi varlıklar, bu yasalara uygun şekilde davranır. Dolayısıyla

sadece akıl sahibi olanlar ilkelere dayanarak eylemde bulunma yetisine veya istemesine sahiptir. Eylemleri yasalardan türetmede akıl gerekli olduğu için isteme, pratik akıldan başka bir şey değildir. Eğer akıl, istemeyi belirliyorsa, bu varlık için nesnel olarak zorunlu eylemler, öznel olarak da zorunlu hale gelir. Dolayısıyla isteme, eğilimlerden bağımsız olarak, yalnızca aklın pratik olarak zorunlu ve iyi olduğunu bildiği şeyi seçme yetisidir. Ancak akıl, istemeyi tek başına yeterince belirleyemiyorsa, isteme öznel koşullara yani belirli güdülere bağımlı hale gelir. Bu güdüler nesnel koşullarla her zaman örtüşmez; başka bir deyişle, isteme, insanda olduğu gibi tek başına akla tamamen uygun olmadığına, nesnel olarak zorunlu olan eylemler öznel olarak rastlantısal hâle gelir ve isteme, nesnel yasalara uygun hareket etmekte zorlanır. Bu durum, akıl sahibi olan varlıkların, doğal eğilimleri nedeniyle her zaman akıl nedenlerine göre hareket edememesi anlamına gelir (Kant, 2002, s. 64). Böylece Kant'ın perspektifinden bakıldığında zaman, aklın ve ahlakın insan yaşamında daha ön planda tutulması ve ona daha fazla değer verilmesi gerektiği düşüncesi öne çıkar. Doğa amaçsız hareket etmez. En yüksek pratik amacı, iyi isteme olarak gören akıl, bu amaca ulaştığında kendine özgü bir memnuniyet duyar. Bu memnuniyet de aklın belirlediği bir amacın gerçekleşmesinden gelir (Kant, 2002, s. 12). Bu bağlamda insan her ne kadar toplumsal, kültürel ya da sosyolojik bir varlık olarak ortaya çıkıyor olsa da; ahlaka yönelik eylemlerin belirlenmesinde ilk olarak akla bağlı kalması gerekliliği açık hâle gelir. Akıl olmadan hiçbir ahlak kuralının bilgisine sahip olamayız. Bu yüzden insanın en önemli yönü aklıdır.

İnsanın bilen bir varlık olması; yaşamsal faaliyetlerini gerçekleştirmesinde ve geleceğini sürdürmesinde belirleyici bir rol oynar. İnsan, devamlı bir şekilde, aktif bir yaşam prensibi edinerek kendini geliştirebilir. Bunun sonucunda insan, aktif bir varlık olarak tanımlanabilir. Hayatın değişken durumları, ilişkileri, olayları ve kaygıları insanın sürekli içinde bulunduğu bir gerçektir. İnsan, bu durumlarla başa çıkmak ve onların etkisinden uzaklaşmak zorundadır çünkü yaşamı devam ettirebilmek için bu tür mücadeleler gereklidir. Dolayısıyla insanın aktif olması ve eylemde bulunması bu yaşam sürecinin doğal bir sonucunu oluşturmaktadır (Mengüşoğlu, 2015, s. 144).

İnsanın tabiatında pasifliğe yer yoktur. Nitekim insan eğer bilgiyi edinebilen bir varlık olmasaydı; yaşamın getirdiği durumlara karşı bir duruş sergileyemez, onlarla ilgili bir tavır geliştiremez ve bu durumlarla yüzleşemezdi. Böyle bir durumda, insan sürekli pasif kalan, tepkisiz ve adeta uykuda olan bir varlık olurdu. Hayatın

dinamiklerine yanıt veremeyen bir insan, ne aktif bir şekilde hareket edebilir ne de kendi varlığını anlamlandırabilirdi (Mengüşoğlu, 2015, s. 172).

İnsan sürekli etkin olarak hayatını idame etmelidir. Eylemsiz bir hayat, insanı yok oluşa sürükleyebilir. İnsan çalıştığı kadar var olabilir, hayatta kalabilir, kendine ve çevresine faydalı olabilir. Çalışma, insanın var oluşunun temel fenomenlerinden biridir. Çalışma, insanın kendine özgü bir eylemi olarak kabul edilir. İnsan, hayatın her alanında elde ettiği başarılar ve üstesinden geldiği zorluklar sayesinde çalışan bir varlık olarak tanımlanır. Hayvanlar gibi günübirlik bir yaşam sürdürmek yerine, geleceği düşünerek ve planlar yaparak hareket eder. Bu nedenle sadece kendi çıkarları için değil, aynı zamanda diğer insanlar ve gelecekteki nesiller için de bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde endişe duyar ve çaba harcar. İnsan, sahip olduğu her şeyi çalışmasına borçludur. Kant, çalışmanın insan yaşamındaki bu kritik rolüne dikkat çeker ve çalışma eylemini, insanları hayvanlardan ayıran temel bir özellik olarak değerlendirir. Bu nedenle insan, çalışma zorunluluğu olan tek varlık olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu çalışma anlamsız ya da hedefsiz bir uğraş değildir. Aksine, belirli hedefler, amaçlar ve planlar doğrultusunda yapılan anlamlı bir etkinliktir. Çalışma, insanın hayatını düzenleyen, ona amaç ve yön veren bir faaliyettir. Bu sebeple insan hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır (Mengüşoğlu, 2015, s. 262-264). Eylem, insanın dış bir etkiden ya da zorlamadan kaynaklanan bir değişimle değil, bireyin kendi ahlaki gücünü kullanarak aktif hale gelmesiyle düzeltilmelidir. Bu süreç, bireyin içsel potansiyelini devreye sokarak gerçekleşmeli ve dışsal bir müdahale olmadan, tamamen kendi iradesiyle ortaya çıkmalıdır (Kant, 2021b, s. 89). Bu bakımdan insan, çalışkan, aktif, dinamik bir varlık olarak gözlenmektedir. Çalışmak, insan hayatının en önemli tamamlayıcılarından biridir. Bu süreç insanın sürekli ilerleme ve gelişim serüveninin en önemli evresini vurgular. Bu süreç insana değer kattığı gibi, toplumsal ve kültürel gelişimini de etkiler. Dolayısıyla insan sürekli olarak kendini geliştirmeye gayret gösterirken; toplumsal, kültürel değerlerin gelişmesine de fayda sağlar. İnsan aklı sayesinde bir kültüre ve tarihe sahip olur. O kültürün ahlaki değerlerini benimser. Böylelikle toplumun ortaya koyduğu tüm kültürel aidiyetlere, yeniliklerine veya sanatına değer atfedebilir. İnsan bu yetenekler ile kuşatılmış eşsiz bir varlıktır.

2.1. Bilen Bir Varlık Olarak İnsan

İnsan, var olduğu zamanlardan beri kendini ve çevresini sorgulamaktadır. Çeşitli sorgulamalarla elde ettiği tüm bilgiler, insanı bilen bir varlık haline getirmiştir. Kant'a göre insanın bilen bir varlık olması, akıllı ile ilişkilidir. Nitekim akıl olmasaydı, böylesine derinlemesine düşünme yöntemleri geliştirilemezdi. İnsan akıllı, karmaşık düşüncelerle doludur. Bir durum karşısında hangi yolu izleyeceğini, mantığını devreye sokarak ve yeni stratejiler üreterek belirler. Bu anlamda eğer akıl olmasaydı, insanın bilmesi de kısıtlı bir hâl alırdı; karşı karşıya kalınan problemlerde kapsamlı bir düşünce anlayışına sahip olamayacağımız gibi, problemlerin çözümüne karşı farklı bakış açıları da geliştiremezdik. Bu bağlamda akıl, irade ve bilme yetisi insan yaşamının en önemli bileşenleri olarak rol almaktadır.

Bilmenin alanları çok geniştir bu anlamda bilen bir varlık olarak insanı ele aldığımız zaman, onu pek çok açıdan kategorize edebiliriz. Örneğin insan düşünebilir, deneyimleyebilir, karar verebilir, öğrenebilir, eğitebilir, algılayabilir, adapte olabilir, yapıp-bozabilir, üretebilir, iletişim kurabilir, kültürler oluşturabilir, sanat yaratabilir... Bu örnekler akıllı ve bilen insana yönelik özelliklerden sadece birkaçını oluşturmaktadır. Öyle ki insan pek çok yetenekle donatılmıştır. Tüm bu yetenekler insanın yaşam alanını ve dünyasını kavramasına ve daha derin anlamlar kazanmasına olanak tanır.

İnsan, yapıp etmelerinin sonucunda deneyim elde eder. Bu sayede kazanılan deneyimleri işleyerek bilgi sistemini oluşturur. İnsanın sahip olduğu tüm deneyimler, onu bilen bir varlık olarak nitelendirmeye daha fazla yaklaştırır. Bilgi, insanın varlık koşullarıyla etkileşim içinde olan ve aynı zamanda bu koşulları da şekillendiren bir olgudur. Bu açıdan bakıldığında, bilgi ile yaşam birbirini sürekli olarak etkileyip, dönüştürür. Bilgi, insanın başarılarını etkileyerek, onları ilerletirken, aynı zamanda gelişen insan başarıları, bilgiyi etkileyip onun sınırlarını genişletir ve sürekli bir değişim içinde tutar (Çıvgın, 2014, s. 117). İnsan, ulaştığı bilgiyi anlamlandırmaya çalışırken, kendi düşünce anlayışından hareket eder. Ancak bu durum toplumun bakış açısını ve anlayışını da referans alarak ilerlemeyi gerektirir. Öyle ki insanlar, bir arada yaşayarak toplumları oluştururlar ve bu durumda insan-toplum arasındaki düşünce yapısı birbirine temas etmekten kaçamaz. Bu sebeple elde edilen bilgilerin anlamlandırma tarzı kişisel olmaktan ziyade, toplumsal bağlamlarla da ilişkili olacaktır. Bu sebeple insanın bilen

yönünü ele alırken sıradan bir bilme işinden değil, aynı zamanda bilgiyi işleyen, zenginleştiren bir anlayışa sahip olduğunu da kastetmiş oluruz.

İnsanın bilgiye ulaşmak istemesi veya bilgiyi analiz etmesi onda merak duygularını uyandırır. Bütün insanlar, doğaları gereği bilgiye ulaşmayı arzularlar. Bu eğilimin bir göstergesi de duyuşal deneyimlere olan merakımızdır (Aristoteles, 2016, s. 13). Bu sayede insan, bilen bir varlık olarak nitelendirilirken, arzularından ve meraklarından kaynaklanan düşünce yapısı, onu öğrenen bir varlık olarak düşünmemizi sağlayabilir. Bilgili olduğunu iddia ettiğinden dolayı bizim de ondan bilgili olmasını beklediğimiz kişi dahi biridir. Ancak bilgili olması için öğretilenlerden hiçbir şey öğrenmeyen kişiye zırcahlı denir. Pek çok şeyi öğrenebilmesine rağmen, kendi düşüncelerini geliştiremeyen kişiye ise dar kafalı denir (Kant, 2022a, s. 57).

İnsanlar, hayatlarını sürdürebilmek ve geliştirebilmek için geniş bir kapsamda bilgi ve becerilere ihtiyaç duyarlar. Bu durum; giyinmekten beslenmeye, doğayla etkileşime ve doğa olaylarına karşı reaksiyonlarına, kişisel tercihlerine ve yaşam tarzına, sosyo-ekonomik durumuna, eğitimine ve teknolojik yeteneklerine kadar geniş bir alanı kapsar. İnsan, bu çeşitli alanlardaki bilgi ve deneyimlerini bir araya getirerek varoluşunu şekillendirir ve kendini dünyayla olan ilişkisinde geliştirir. Bu nedenle insanın yaşamını anlamlandırma ve iletme sürecinde sahip olduğu bilgi ve yeteneklerin önemi büyüktür (Mengüşoğlu, 2015, s. 101). Öğrenmenin, insan yaşamındaki değeri sadece bilgi edinme yeteneği ile sınırlı değildir. Öyle ki öğrenme, insan yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir ve insan için bir yaşam sanatı hâlidir. İnsan, öğrenme yeteneği ile dünyayı daha iyi kavramayı ve anlamayı sağlar. Kimse bilgeliş okulunda yetişmez, ancak isterse kendini geliştirebilir (Kant, 2023b, s. 34). Dolayısıyla insanın öğrenme kabiliyeti, ona hayatını sürdürme yolunda pek çok açıdan kolaylık sağlamaktadır. Akıl sahibi her insan, öğrenmeye muhtaç bir varlıktır çünkü o, doğası gereği öğrenme arzusu ile kuşatılmıştır. Bu anlamda insan, hayatı boyunca öğrenmeye ihtiyaç duymuştur.

İnsanın öğrenmesi ile gelişimi arasında da bağlantı bulunmaktadır. İnsan, kendini geliştirdiği ölçüde daha farklı bakış açılarına sahip olur, yeni anlayışların oluşmasına alan yaratır ve çevresine farkındalık sağlar. Bu sayede kendini geliştirebildiği gibi, içinde bulunduğu toplumun gelişimine de katkı sağlar. Böylece toplumda ortak bakış açılarının oluşmasına imkân sağlayarak toplumsal bağları

güçlendirir. Bu durum sayesinde öğrenilen bilgiler, kendinden sonra gelecek nesiller için yol gösterici olur. Bu bakımdan akıllı ve bilen bir varlık olarak insanın yaşamında, öğrenme kilit nokta olarak ele alınmalıdır. İnsan öğrenebildiği kadar ileri düşüncelere sahip biri olur. Bu sayede toplumu geliştirebilecek ve topluma fayda sağlayabilecek nitelikte örnek eylemlerde bulunur. Öyle ki Kant’a göre (2021b), geniş halk kitlelerinin aydınlanması, halkın görev ve hakları konusunda kamusal bir eğitim sürecine tabi tutulmasıyla mümkün olur (s. 142).

İnsanın, öğrenme ihtiyacı ile eğitime gerekliliği arasında bir bağ bulunmaktadır. Öyle ki eğitim, insanların öğrenme yeteneklerini geliştirdiği gibi öğrenmeye karşı olan motivasyonlarını da arttırır. İnsan eğitime ihtiyaç duyan tek varlıktır. Bu noktada eğitim ile aktarılması gereken mesaj; her türlü toplum değerinin kullanımı ve gelecek nesillere nakledilmesini kapsayan ahlaki kültür bilincinin verilmesidir (Kant, 2023a, s. 7). Eğitime gerekliliği, öğrenme ihtiyacının etkili bir şekilde karşılanması için toplumsal bir zorunluluk olarak görülmektedir. Eğitim sayesinde insanın potansiyeli artar. Bu doğrultuda eğitim, insana hem kişisel hem de toplumsal düzeyde değer kazandırır.

İnsanlar, varoluşlarını anlayabilmek ve gerçekleştirebilmek için ciddi bir çaba ortaya koymalıdır. Bu anlamda insanın önce kendini anlayabilmesi gerekmektedir. Öyle ki Scheler’in (2020) de ifade ettiği gibi; insan genel olarak var olmanın ve özellikle de yaşamın tüm öz basamaklarını kendisinde toplayarak içselleştirir (s. 97). İnsan, bu durumu gerçekleştirirken kendi hayal dünyasından yola çıkarak, içsel sorgulamalarıyla hareket eder. Bu sorgulama sürecinde sahip olunan tüm değerler varoluşumuzun bir parçasını oluşturur. Bu anlamda insanın sahip olduğu ailesi, içinde bulunduğu çevresi, etnik kökeni, kültürel dinamikleri, dini/siyasi görüşleri varoluşunu anlamlandırmada tamamlayıcı birer etkendirler. İnsan bu değerler ile yoğrulur, eğitilir ve belli bir bakış açısına sahip olur. Bu noktada eğitim en önemli değeri ifade eder. Çünkü eğitim, insanın var oluşuna anlam kazandırarak, kişisel gelişimine oldukça fayda sağlar. Kant’a göre (2023a), işlenmeyen herkes çığ, terbiye edilmeyenler de yabaniidir. Terbiyedeki ihmâl, belli bir bilgi kazandırmada oluşacak eksiklikten daha büyük bir tehdittir. Öyle ki kültür eksikliği yıllar içinde giderilebilirken; yabaniilik insana yapışır ve terbiye vermede yapılan hatanın geri alınması mümkün olamaz. Bu durumda insan tabiatının, eğitim aracılığıyla daha iyi bir seviyeye ulaşacağı ve insanlığın iyiliği için kullanılabilecek bir şekle dönüşeceği açık hale gelir. Bu anlayış, gelecekte daha mutlu

bir insan toplumunun hüküm sürmesi için umut vadeder. Kant'a göre böyle bir düşünce bile insanı mest etmeye yetecek güçtedir (s. 11-12). Bu durumda diyebiliriz ki eğitimdeki terbiye, bireyin ahlaki değerlerle donatılmasını önceler. Böylece birey, toplumsal kurallara, etik değerlere ve sorumluluk duygusuna sahip olur. Bu durum sadece kişisel gelişimin oluşumuna kaynaklık etmez. Aynı zamanda toplumların oluşumunda da önemli bir yer kaplar. Bu sayede toplumsal uyum sağlanır ve insanlar hem kişisel hem toplumsal düzeyde daha dengeli ve sorumlu bireyler olarak yetişirler.

Kant, insanların öğrenme süreçlerinde eğitimin temel bir aşama olduğunu vurgularken; insanları diğer canlılardan ayıran bu özelliğin, yaşamlarında belirleyici bir rol oynadığını da belirtir. Öyle ki insanlar, varoluş amaçlarını kavrayabilmek için bilinçli bir çaba sarf etmek ve bu konuda eğitilmek zorundadırlar. Kant (2023a), insanların, varoluş amaçlarını yerine getirebilmesi için tabii yeteneklerini doğru oranlarda geliştirmeleri gerektiğini vurgular. Hayvanlar farkında olmadan kendi varoluş amaçlarını yerine getirir. İnsanlarinsa, bunun için gayrette bulunmalıdır. Bunun için de öncelikle varoluşunu tasavvur etmesi gerekmektedir (s. 13). İnsan, herhangi bir ulus veya kültürden gelmiş olsa da doğal olarak belirli yeteneklerle donatılmış bir biyopsişik varlıktır. Ancak birey bulunduğu durumdan memnun değilse ve gelişmek istiyorsa, içsel potansiyelini ortaya çıkarmak için bu temel yetenekleri geliştirmek zorundadır. Bu süreç, derinlemesine ve köklü bir eğitimle mümkündür. Uzun vadeli ve sürekli uygulama gerektiren bu eğitim, insanın bilimsel düşünme becerilerini geliştirmesini, çalışma alanlarını organize etmesini ve yaratıcılığını artırmasını sağlar. Ayrıca, bu eğitim ile birey; dünya, doğa, adalet, insan hakları, özgürlük gibi konularda daha derin bir anlayış ve yeni bakış açıları geliştirebilir. Bu süreç, insanın kendi içsel potansiyelini gerçekleştirmesi ve yaşamının farklı alanlarında daha etkili olabilmesi için temel bir zemini oluşturur (Mengüşoğlu, 2015, s. 111). İnsan, varoluşunu tasavvur etme sürecinde hem içsel hem dışsal birçok kaynaktan faydalanır. Bu durumda insanın içinde bulunduğu aile ve yakın çevre insanın hayata karşı bakış açısını büyük ölçüde şekillendirir. Çünkü bu süreç insanın gelişimini etkileyen ilk basamakları oluşturmaktadır.

Kant'a göre insanlığın gelişim sırrı eğitim meselesinde toplanır. İnsanlık için de çocukları yetiştirebilmek son derece önemlidir. Eğitimin insanı amacına yaklaştıracak olumlu kısmı ise öğretimdir (Erişirgil, 1997, s. 277). Bu konu hakkında Kant, insanların sıradan bir şekilde sadece eğitilip, yoğrulup ve robot gibi yetiştirilebileceğini; ancak

aynı zamanda eğitim ile aydınlatılabileceğinin de altını çizer. Ona göre insanların, çocukluk dönemlerinde sıradan bir eğitim görmesi insanı nitelik kazanmaktan yoksun bırakmaktadır. Çocukların saf bir biçimde eğitim görmesi yeterli değildir. Esasında bir çocuğa edindirilecek en önemli nitelik düşünebilme yeteneğidir (Kant, 2023a, s. 20). Örneğin, önemli olan bir çocuğun sınavlardan çok yüksek notlar alıp, üstün başarılar sağlaması değil; bu noktada, öncelikle kendini iyi bir biçimde ifade edebilmesi, haklarını koruyabilmesi, başkalarının haklarını, özgürlüklerini ve sınırlarını ihlal etmemeyi bilmesi ve bu doğrultuda yetiştirilmesi çok daha kıymetlidir. Nitekim Kant da azın az olduğunu tam anlamıyla bilmenin, bir şeyi çok ama yüzeysel bilmekten daha iyi olduğunu söyler (Kant, 2023b, s. 34).

Bu bağlamda insanların eğitilme zamanlarına dair öncelikli olarak ele alınması gereken konu; özgürlüklerini nasıl kullanacakları konusunda onları doğru bir şekilde yönlendirmektir. Çünkü özgürlük, mutlak olanı bulabilmek için dışa çıkmamızı sağlar (Kant, 2023b, s. 53). Eğitimin önündeki en büyük sorunlardan biri, bireye aynı anda hem özgürlük bilinci aşmak hem de yasalara itaat etmesini öğretmektir. Burada üzerinde durulması gereken nokta; bireyleri, özgürlüklerini korumak amacıyla yapılacak kısıtlamaya hazırlamak ve aynı zamanda özgürlüklerinden en doğru şekilde yararlanmalarına rehberlik etmektir. Eğer bireye bu yetiler kazandırılmazsa, kişi tam olarak bir robota dönüşür ve eğitimi sona erdiği zaman, özgürlüğünü nasıl kullanacağını bilemez hâle gelir (Kant, 2023a, s. 24). Dolayısıyla öğrenme ihtiyacı ile eğitilme gerekliliği birbirlerini tamamlayıcı bir süreci ortaya koyar. Biri bireyin içsel duygularını harekete geçirirken diğeri bu dürtülerin somut ve faydalı sonuçlara dönüşmesini sağlar. Böylece bu süreç insanın hem kendisini hem de içinde bulunduğu toplumu devamlı bir şekilde gelişmeye yönlendirmektedir. Bu sayede toplumu oluşturan bireyler; daha dinamik, bilinçli, yetkin, aydın ve uyumlu hâle gelmektedir.

Bilen bir varlık olarak insanın öğrenmesi, algılama ve bilinç yönleriyle de ilişkili bir durumdur. Algı yetimiz, öğrenilen bilgilerin sentezlendiği alanı ifade eder. Bu anlamda insan, bilgiyi ve deneyimi algı yeteneği ile birlikte anlamlı hale getirmektedir. Algılanan bilgilerin açık hale gelmesi ise bilinç ile mümkün olur. Bu bağlamda insanın ayırt edici bir diğer özelliği olarak bilinç ortaya çıkar. İnsan, bilinç aracılığıyla kendini anlamayı ve dünyayı algılamayı başarır. İnsan, bilinci sayesinde farkındalıklara da sahiptir; çevresinde gerçekleşen olayları anlamlandırır, kendi karar alma süreçlerinde bu

farkındalıkları kullanır. Bu da insanın, muhakeme yeteneği ve karar verebilme kabiliyeti gibi özelliklerini ortaya çıkarır. Bu anlamda kişinin zihinsel ve bilinçsel derinlikleri, onu diğer bireylerden ayıran en temel özelliklerinin başında gelmektedir.

2.2. Düşünen bir Varlık Olarak İnsan

İnsan, diğer canlılardan farklı olarak derinlemesine bir düşünce kapasitesine sahiptir. Bu kapasite, insanın kendisini, evreni ve yaşamın doğasını sorgulama yeteneği ile ilişkilidir. İnsan, yaşam alanını oluştururken düşünsel yeteneklerini kullanarak hareket etmektedir. İnsan hakkındaki her türlü bilgi, düşünce ile başlar. Ardından kavramlarla ilerler ve sonunda fikirlerle son bulur (Kant, 2023b, s. 24). Bu süreç, bireyin çevresini anlamlandırmada ve etkileşimde bulunduğu dünya ile uyum kurmasında da aynı şekilde devam etmektedir. Bu durum insanın kendini geliştirme çabaları ve varoluş sebebini anlamaya yönelik temel bir arayış ile de yakından ilişkilidir. Böylece insan, kendini geliştirerek düşünsel kapasitesini arttırmaktadır. İnsan, düşünsel kapasitesini kullanarak; teknolojiyi geliştirebilir, sanat icra edebilir, toplumsal iletişim kurabilir ve doğayı daha iyi anlamaya yönelik bir kavrayışa sahip olabilir. Gerçek düşünce kapasitesi, kazanılmış değerlendirme yetisi ve derinlemesine zihinsel kavrayış, entelektüel bilgi ve anlayışın etki alanını belirler (Kant, 2023b, s. 30).

Aksiyolojik yeteneklerimizin bir parçası olan etik ve estetik değerlerden neşet eden ahlaki prensipler de insana bağlı olarak gelişir. Bu gelişim ile beraber yaşam alanlarını biçimlendirmek, sürdürülebilir bir dünya için daha iyi çözümler üretmek mümkün hâle gelir. Böylece daha iyi bir geleceğin temelleri de atılmış olur. İnsanın kendi içsel düşüncelerini keşfetmesi, dış dünyadaki olguların hakikatini anlamaya çalışmak gibidir. Bu anlamda insanın kendi zihinsel yeteneklerini kullanması öz bilinçte bir aydınlanmaya doğru ilerlemektir. Aydınlanma, insanın belli bir olgunluğa erişmesi ve kendi sorumluluklarını üstlenmesi anlamı taşır. Dolayısıyla, kendi düşüncelerimizi kullanma cesareti, aydınlanmanın temel ilkesidir (Kant, 2023b, s. 33).

İnsan, zihinsel kapasitesini ve mantığını kullanarak düşünce yetisini geliştirebilmektedir. İnsan bu yetenekleri sayesinde analitik ve sentetik düşünce düzeyine çıkma imkânı bulur. Düşünme yetisinin akıl, mantık, irade vb. algılarla olan ilişkisi özerk bilgilerin oluşmasında önemli bir noktayı oluşturur. Kant, insanı rasyonel bir varlık olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda insanlar, akılları ile hareket edebilirler ve

yapacakları birçok şeyin nedenlerini kendileri belirleyebilirler. Bu belirleyiş ise insanın akli iradesi sayesinde mümkün olur. Bunun sonucunda, insan kendini tanımlayarak; kendi kendine yasa koyma özelliğine ulaşır. Bu durum evrensel ahlak yasalarını keşfetmesine ve sonrasında birey ve toplumun sosyal ve politik yapılanmasının ilkelerini ortaya koymasına zemin hazırlar. Bu yasaların uygulanması ile insan bilinçli bir sosyal varlık düzeyine çıkar.

İnsanın düşünerek ilerlemesi, kendi iç dünyasını keşfetmeye ve ahlaki öz farkındalıklarını temellendirmeye yarar. İnsan bu süreçle birlikte, yaşama dair var olan değerleri gözden geçirir. Böylece ahlaki temellerin yeniden sorgulanmasını sağlar. Bunun sonucunda etik ilkeler irdelenir, yeniden formüle edilir ve tasarlanır. İnsanın eylemde bulunmadan önce düşüncelerini, davranışlarını ve seçimlerini içsel olarak kendi ile tartışması değerler sistemini yeniden inşa etmesine ve daha bilinçli hareket etmesine imkan tanır. Böylece zihinsel alanda gerçekleştirilen bu yolculuk, insanın ahlaki öz farkındalığının oluşum sürecine katkı sağlar. Kendi düşünce ve kararları ile hareket etmeyi bilen insan, hayatı sürdürme yolunda daha bilinçli adımlar atar. Bu sayede içsel tutarlılığa sahip olarak, kendi seçimlerinde ihtiyatlı adımlar atar.

İnsanın düşünerek karar verme süreci, karmaşık hayat akışı içerisinde, doğru adımlar atmasını sağlayacak önemli bir alanı oluşturur. Bu durum insanın başarıya ulaşma noktasında atacağı adımlarda kritik bir öneme sahiptir. Karar verme sürecinde; pratik düşünmek, karşılaşılan durumları değerlendirmek ve içinde bulunulan duruma karşı yeni stratejiler belirlemek düşünmenin kapsamını oluşturur. Bu yöntemi geliştiren insanlar, karşı karşıya kalınan problemlerde çözüm odaklı hareket ederek, olayların anlaşılmasını sağlayacak yollar bulmada bilinçli hareket ederler. Çünkü düşünen insan, duyguları ile mantığını dengeli bir şekilde kullanma yeteneğine sahiptir. Böylece düşünen insanın davranışlarının sonucu daha başarılı bir yöne doğru ilerler. Bu durum insanın öz farkındalığa sahip olmasına neden olacağı gibi, toplumsal sorumluluk anlayışının gelişmesine de yardımcı olur. Bu bakımdan insan düşünsel ilerleme yeteneği sayesinde hem kendi iç dünyasını hem de dış çevre ile ilişkilerinde daha anlamlı ilişkiler kurmaktadır. Dolayısıyla bu süreç insanı hem entelektüel açıdan hem ruhsal ve ahlaki açılardan geliştirerek; bireysel erdemin ve toplumsal uyumun bütünleştiği bir yaşam pratiğine ulaştırmaktadır. Bu anlamda diyebiliriz ki Kant, insanın hem düşünme yetisinin hem de düşüncelerini eyleme getirme yetisine sahip olduğunu vurgular. Kant (2002), düşünen bir varlık olarak insanın içsel yetenekleri sayesinde kendi kendine

yasalar koyma kapasitesinin olduğunu vurgular. Buna bağlı olarak insanın eylemlerinin, akıl tarafından ortaya çıkan evrensel ahlaki yasalar ve ilkeler doğrultusunda şekillendiğini ifade eder (s. 76). Bu durum da insanın hem bireysel hem de evrensel düzeyde ahlaki bir varlık olduğunu ortaya koyar.

İnsan, sahip olduğu düşünce yeteneğini harekete geçirecek iki merkezi alana sahiptir. Bunlardan biri tüm algıların toplandığı yer olan zihin iken; ötekisi deneyimlerin toplandığı bellek alanıdır. Zihin her türlü bilgiyi kendi alanı içine toplarken; bellek, önceden depoladığı tecrübeler ile birlikte gelecekle ilgili yeni bakış açıları oluşturarak, bireyin tercihlerini belirleme ve çeşitli problemleri çözme konularında rehberlik eder. Bu bağlamda insanın düşünsel yeteneğini ortaya koymada zihin ve bellek kavramları birbiri ile sıkı bir ilişki içindedir. Bu iki alan arasındaki etkileşim, insanın iç dünyasında derinlemesine bir arayış içinde bulunmasına neden olur.

Aynı zamanda insan, düşünsel yeteneği ile zihinsel becerilerini de artırmaktadır. İnsan düşünsel yeteneği sayesinde kendi varoluşunun temellerini ve yaşama dair değerlerini sorgular. Bu durum insana, yaşamı daha anlaşılır kılma açısından bir bakış açısı kazandırır. İnsan, bulunduğu çevre ile temas kurarak fiziksel ve zihinsel dünyasını geliştirmeye başlar. Bu bağlamda, insanın düşünme yeteneği sayesinde çevresi ile etkileşimde kalması; varoluşuna ve hayata dair sorgulamalar yapması açısından önemli bir anlam taşır. Yaşamı anlamlandırma çalışmaları ve varoluşsal sorgulamalar sayesinde insanlık tarihindeki ilerlemenin ve gelişimin temel hatları belirlenmiş olur.

2.3. Tarihsel Bir Varlık Olarak İnsan

Kant, insanı evrensel yasalara tabi bir varlık olarak ele alır. Ancak bunun yanı sıra insanı, tarihsel süreç içerisinde gelişen bir varlık olarak görür. Öyle ki insan, yalnızca akıl sahibi bir varlık olarak evrensel ilkelere tabi değildir. Aynı zamanda, tarih içinde şekillenen, deneyimleriyle gelişen ve kültürel bağlamda kendini inşa edebilen bir varlıktır. Kant'a göre insan, doğa ile akıl arasında bir köprü kurarak, tarih içinde kendini sürekli aşan ve geliştiren bir özne konumundadır. Tarih, insanın yalnızca olayların pasif bir tanığı olmadığı, aksine kendi aklını kullanarak toplumsal ve siyasal düzeni inşa ettiği bir süreçtir. İnsan, ahlaki özerkliğe sahip olmakla birlikte, bu özerkliği tarihsel koşullar

içinde pratikleştiren bir varlıktır. Bu bağlamda, akıl yürütme süreci yalnızca bireysel bir eylem değil, aynı zamanda kolektif ve tarihsel bir ilerleyişin parçasıdır. İnsan, bir yandan evrensel ahlak yasalarının öznesi olurken, diğer yandan bu yasaların tarih içinde nasıl uygulanacağını belirleyen bir aktör olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla insanın tarihsel varoluşu, onun salt zamanın ötesinde bir akıl varlığı olarak değil, toplumsal ve kültürel koşullar içinde anlam kazanan bir özne olarak değerlendirilmesini gerektirir. Bu süreç, akıl ile tarih arasındaki ilişkiyi bir gerilim noktası değil, insanın özgürlüğünü gerçekleştirme yolunda birbirini tamamlayan iki temel unsur olarak görmeyi zorunlu kılar.

İnsan, tarihsel bir varlık olarak, var oluşunun kesin başlangıç noktasını tespit etmekte zorlanır. Bu belirsizlik, zamanın derinliklerinde kaybolan kökenlerimize dair sorulara net cevaplar vermemizi engeller. Ancak insanın düşünsel kapasitesi ve akıl yürütme yeteneği, bu belirsizliği aşma çabasında kritik bir rol oynar. Akıl, geçmişin gölgesinde kalan izleri takip eder. İnsanlığın gelişim aşamaları yorumlanarak, geçirilen süreçler anlaşılmaya çalışılır. Bu süreçte akıl referans alınarak birtakım tahminler ortaya koyulur. Ancak akıl sadece varsayımlarla hareket etmez. Aynı zamanda bu tahminlerin mantıksal tutarlılığını ve bilimsel geçerliliğini de sorgular. İnsanın bu bilgiye ulaşma serüveni; aklın rehberliğinde, geçmişi de hesap ederek, kendi tarihini ve kökenini daha net bir şekilde görmeye çalışmasıdır. Bu çaba sadece insanın geçmişini değil, aynı zamanda kendi varoluşunu ve evrendeki yerini anlamlandırma serüvenidir. Bu nedenle tarihsel bilinmezlikler karşısında akıl, insanın en güçlü ve vazgeçilmez aracıdır. Aynı zamanda onu anlamlı kılan ve bilgiye dönüştüren bir pusuladır.

Aklımızın sınırlı kapasitesine dair serzenişte bulunmaktan ve kendimizi mütevazı bir şekilde tanımanın tatmin edici bir hayal olduğunu kabul etmekten kaçınamayız. Dünyanın ezelden beri var olup olmadığı, bir başlangıcının mevcut bulunup bulunmadığı ya da mutlak ve zorunlu herhangi bir varlığın yaratılıp yaratılmadığı gibi temel ontolojik ve kozmolojik sorular, ancak akıl yolu ile ele alınıp incelenebilir (Kant, 2023b, s. 36). Bu bağlamda insan zihni, bu tür derin ve karmaşık meseleleri anlamaya çalışırken hem kendi sınırlarını fark eder hem de var olan sınırları aşma gayretini sürdürür. Dolayısıyla akıl yürütme süreci, varoluşun ve evrenin en temel sorularına yanıt ararken, insanın bilişsel kapasitesini ve epistemolojik sınırlarını da sürekli olarak keşfetme çabasının bir yansımasıdır. Tarihsel bir varlık olarak insan, kendi kökenine ve evrendeki yerine dair sorular sormakla kalmaz, aynı zamanda bu

soruların peşinden giderek bilgi birikimini ve düşünsel kapasitesini sürekli olarak genişletir.

İnsanla ilgili olan her şeyin bir tarihsel geçmişi vardır. Bu geçmişin başlangıç noktası ne kadar belirsiz ve gizemli olursa olsun, mutlaka bir zaman dilimine sahiptir. Her ne kadar bulanık ve açık olmayan bir başlangıç noktasına sahip olsa da insanla ilgili var olan tüm olayların veya durumların tarihinin bir başlangıç noktası olur (Mengüşoğlu, 2015, s. 105). Tarihsel bir varlık olarak insanı ele almak ve onu sorgulamanın konusu haline getirmek derinlikli ve kapsamlı bir çalışmayı gerektirir. İnsanlık tarihi, geçmişten günümüze kadar uzanan bir serüveni kapsar. Bu serüvenlerin ele alınması; kültürel, sosyal, siyasi, ekonomik, teknolojik, bilimsel vb. değişimlerin, toplumun yapısal dönüşümünün ve kültürel mirasının özelliklerini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır. İnsanın tarihsel bir varlık olarak ele alınması; düşünsel yeteneklerinin derinliği, kültürel kimliğinin karmaşıklığı, toplumsal düzeninin ve tarihsel deneyimlerinin birikimiyle meydana gelir. Bu nedenle insanın ilerleyişini ve gelişimini anlama açısından, tarih serüveni önemli bir noktayı temsil etmektedir.

Tarihsel bir varlık olarak insan, sadece an içinde yaşayan ve eylemleri kesintiye uğrayan bir varlık değildir. Bu anlamda insanın sadece anlık yaşayan bir varlık olarak hayatta kalamayacağı gibi; bilim, sanat, teknik gibi başarıları ortaya koyması da mümkün olamaz. Çünkü insan, eylemlerinin ve bu eylemlerin sonuçlarının sürekliliği sayesinde yaşamını, varlığını ve ilerlemesini sürdürebilir. Ancak eylemlerinin kesintisizliği ile önceki deneyimleri biriktirip, saklayabilir, önceki nesillerin başarılarını devralabilir ve bunları kendisinden sonraki nesillere aktarabilir (Mengüşoğlu, 2015, s. 260). Ancak ifade edilen süreklilik kavramının Kant için buradaki kullanımı özel bir anlam ifade etmektedir. Kant'a göre; tarihe sadece insani değerler açısından değil aynı zamanda ilerleme perspektifinden de bakmak gereklidir. Ancak ilerleme, Kant için asla evrensel bir özellik olarak kabul edilemez. Öyle ki teorik akıl böyle bir genel ilerlemeyi tanımlayamaz. Bu nedenle ilerleme kavramı Kant için teorik değil, pratik bir mesele olarak görülmelidir. Kant'a göre ilerleme fikri, insan çabalarını anlamlı bir hedefe yönlendirdiği gibi hedeflere ulaşmak için yapılan eylemleri de anlamlı kılmaktadır. Bu bağlamda tarihte ilerleme görmek, tarihi anlamlı bir süreç haline getirebilir. Ancak çok daha önemli olan; tarihe ilerleme perspektifinden bakmanın, insanlığın daha özgür bir geleceğine doğru çabalarımızı destekleyen bir ahlaki görev olduğunu düşünmek kaçınılmazdır. İlerleme fikri, bir amaç doğrultusunda ilerlemenin bir gerekliliği olarak

görülür ve bu nedenle insan yaşamında önemli bir amaç olduğunu varsayar (Özlem, 2012, s. 49). Böylece tarih, bireyin eylemlerinin ifadesini üstlenerek, insanın özgürce gerçekleştirdiği eylemlerde bir ilerleme kaydedebileceği umudunu bize sunar. Bireyin tek tek eylemlerinde düzensiz ve karmaşık görünen olayları, insanlığın tamamının tarihi perspektifinden ele alırsak; bunu insanlığa özgü yeteneklerin gelişimi olarak yani insanlığın ilerlemesi olarak yorumlayabiliriz (Özkan, 2019, s. 6).

Başarıların nesiller arası aktarımı, insanın tarihsel yapısının bir özelliğidir. Bu durum, insanın zaman kavrayışına dayanır. Şöyle ki geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki farkındalık, zaman algısına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Tarih bilinci, insanın elde ettiği başarıların belirli bir amaç doğrultusunda kullanılmasına yön verir. Geçmiş, insanın kazandığı başarıların ve deneyimlerin arşivlendiği zaman dilimini ifade etmektedir. Başarıların korunması ve gelecek kuşakları motive etmesi insanın geçmiş hakkındaki bilgi ve tarih bilinci ile yakından ilişkilidir (Mengüşoğlu, 2015, s. 71). İnsanlığın bu bilinci sayesinde, geçmiş nesillerden kalmış başarıların gelecek nesillere ulaşması mümkün hale gelmektedir. İnsanlar, tarihin içinden gelen bu mirası koruduğu gibi iyileştirme ve geliştirme için de ciddi çabalar ortaya koyarlar. Her nesil bu eylemi yaparken geçmişin öğretilerinden faydalanarak hareket etmektedir. Böylece bu durum karşılaşılabilecek yeni sorunlara karşı çeşitli çözümler üretme yeteneğini de artırmaktadır.

İnsan, tarihsel gelişimi süresince devamlı olarak yenilikler yaratmaya çalışmıştır. İnsanın sahip olduğu başarıların süreklilik arz etmesi için tarihsel bilince sahip olması ve tarihsel birikimden daima beslenmesi gerekir. Öyle ki bu süreklilik bozulur ya da kesintiye uğrarsa, insan kendi başarılarının sürekliliğinden de kopar. Nitekim bu kopuş hali, kalıcı bir duruma dönüşürse uluslar için öngörülemeyen tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Bu sebeple bu uluslar tarihin akışı tarafından kenara itilebilir veya tamamen tarih sahnesinden silinebilirler. Nitekim tarihte bu duruma verilecek örnekler mevcuttur, tıpkı; Grekler, Persler, Mısırlılar ve daha birçok ulus gibi (Mengüşoğlu, 2015, s. 116). Her nesil farklı yaşam koşulları içerisinde var olur. Bu bağlamda her neslin kendine özgü problemleri, zorlukları, kaderi, başa çıkamayacağı talihsizlikleri, bakış açıları veya arzuları vardır. Bu farklılıklar her neslin üzerine çeşitli görevler ve sorunlar yükler. Bu sorunların kökeni ise genellikle önceki kuşakların başarılarına ve birikimlerine dayanır. Çünkü her nesil, var olan insan başarılarının ikliminde büyümek zorundadır ve bu

başarıların atmosferiyle beslenir. İster istemez her nesil, kendisinden önceki kuşakların elde ettiği başarılarla yüzleşmek ve hesaplaşmak durumunda kalır. Öyle ki her neslin yaşamı, içinde bulunduğu dünyadaki mevcut durum ve koşullar ile farklı bir nitelik kazanır. Böylece değişen dünya koşulları, her neslin kendine uygun sorunlar ve çözümler geliştirmesini zorunlu kılar. Bu bağlamda her nesil, kendi tarihsel bağlamı içinde kendine has bir yol haritası çizer (Mengüşoğlu, 2015, s. 322). Ancak bu durum sadece bir yenilenme ya da geliştirme sürecinden ibaret düşünülmemelidir. Öyle ki bu süreç, miras kalmış bir şeyin yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması sürecini de beraberinde getirmektedir. Çünkü insanlar tarih boyunca sadece geçmişin bilgisinin korunmasını sağlayarak değil; yeni bilgiler ve keşiflerin yapılmasını sağlayarak ilerlemişlerdir. Bilim, teknoloji, sanat, kültür ve toplumun diğer alanlarında yapılan bu ilerlemeler insanlığın yaşam kalitesini zenginleştirmiş ve dünya üzerinde etkisini kuvvetlendirmiştir. İnsanlar, tarih boyunca her dönemde mevcut bilgi, bilim ve teknolojiye yararlanmış, yeni fikirler ortaya koymuş ve bu fikirleri hayata geçirerek dünyayı değiştirmiştir. Bu anlamda dönemler boyunca yararlı görülen bilgilerin, ulaşılan başarıların ve elde edilen sonuçların bir sonraki nesle aktarılması düşüncesi sürekli olarak devam etmiştir. Bu aktarım süreci sadece bilgi birikimini devretmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal hafızanın korunmasını da sağlar. Böylece her nesil bu hafızaya kendi katkılarını ekleyerek zenginleştirir ve dönemin ihtiyaçlarına uygun yeni bilgiler sunar. Bu bağlamda tarihsel süreç, insanın, sürekli bir arayış içerisinde olduğunu ve bilgiye karşı bitmez tükenmez ihtiyacının varlığını ortaya koyar.

Kant, insanın tarihsel süreçteki rolünü önemsemiştir. Ona göre insan tarih bilincine sahip olmalı ve bu bilinci koruyarak sürekliliğini sağlamalıdır. Bu süreklilik sayesinde tıpkı geçmişten bize kalmış olan değerli bilgiler gibi, bizim de geleceğe bırakacağımız kıymetli miraslar olmalıdır. Öyle ki bugünkü insan başarılarının birçok eski ulus ve insan grubunun katkılarıyla şekillendiği görülmektedir. Bu ulusların veya grupların tarih kitaplarında isimleri yer alsın ya da yer almasın bu durumda bir değişiklik meydana getirmez. Çünkü tarih, artık var olmayan uluslardan da bahseder. Bu uluslar ya başka uluslarla birleşmiş ya da yok olmuş gibi görünebilirler. Ancak onların elde ettiği başarılar onlarla birlikte yok olup, gitmezler. Bu başarılar sonra gelen ulusları etkileyerek onların başarılarına eklenir ve dolayısıyla günümüze kadar ulaşırlar. Ancak belirtmek gerekir ki burada üzerinde durulması gereken nokta insanın başarılarından ziyade tarihsel olarak kalıcı bir varlık olmasıdır. İnsanlık geçmişten bu

güne kusursuz başarılarla gelmiş değildir. İnsanın hayatını sürdürmesi çetin bir mücadele gerektirir. Bu durum da insanın tarihsel kaderidir. Yükseliş, düşüş, var olma ve yok olma, sonsuz bir değişim döngüsü. Ancak bu değişimlerde bile kalıcı olan, tarihin ötesine geçen ve yok olmayan bir insani unsur mevcuttur. Bu, bir kerelik yaratılmış olan başarıların etkili olabilmesi için, onların yeniden keşfedilmesi ve tanınması gerekir. Çünkü bilinmeyen ve tanınmayan her şey ölü bir miras olarak kalır (Mengüşoğlu, 2015, s. 226-227). İnsanlar tarih boyunca pek çok sorunla mücadele etmiş, çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Ancak her defasında karşılaşılan zorlukları aşır, bu problemleri aydınlığa kavuşturabilmek için alternatif seçenekler geliştirerek, yeni yollar bulmuştur. Bu süreç, insanlığın adaptasyon yeteneğini ve yaratıcılığını sergilerken; aynı zamanda insanlığın ortak çabası ve dayanışmasıyla da şekillenmiştir.

Kant, insanın tarihsel varoluşunu incelerken, onu sadece biyolojik özellikleri ile ele almak yerine toplumsal ve kültürel perspektifleriyle birlikte kavramayı amaçlamıştır. Her şeyden önce insan tarihe sahip bir varlıktır. Dolayısıyla insan sadece biyolojik mirasıyla yaşamaktan ziyade gelenekleriyle birlikte kültürel yaşamını da devam ettirir (Jaspers, 1981, s. 78). Kant'a göre insanın tarihsel gelişimi bu perspektifler ile doğrudan ilişkilidir. Tarih, sadece olayların basit bir dizisi olarak görülmemelidir. Aynı zamanda, insanların belirli prensipler altında gerçekleştirdikleri eylemlerin bir dizisi olarak da görülmelidir. Bu eylemlerin gerçekleştirilmesinde bağlı kalınan ilkeler de söz konusu tarihsel süreçleri kavramada önemli bir alanı işgal etmektedir. Kant'ın tarih felsefesindeki temel ilke, etik prensiplere dayanmaktadır. Öyle ki Kant'a göre tarih felsefesi, ancak etik ilkeler içinde temellendirilebilir. Bu nedenle, etik ilkelerle tarih felsefesi arasındaki bağlantı, Kant için metodolojik olarak kaçınılmazdır. Bu bağlantı, tarih kavramının temel formunu oluşturur ve dolayısıyla tarih kavramının içeriği için de belirleyicidir (Cassirer, 1996, s. 239). Bu bağlamda Kant'a göre bir tarih felsefesinin mümkün olabilmesi için tarihsel süreçte belirleyici bir ilkenin tanımlanması gereklidir. Aksi takdirde, böyle bir ilkenin mevcut olmaması durumunda tarih, rastlantı ve tesadüflerin egemen olduğu bir süreç olarak algılanır ki bu durum da genel anlamda bir tarih felsefesinin kurulamayacağı sonucunu doğurur (Özkan, 2019, s. 7). Böylece tarih felsefesinin ve tarihsel gelişmelerin anlaşılması ayrıca insanın tarihsel bir varlık olarak değerlendirilmesi sürecinde, etik prensiplerin ön plana çıkarılması ve sorgulamaların bu çerçevede yapılması gerekmektedir. Öyle ki insan, toplumun yapısından ve kültürel dinamiklerinden etkilenir. İnsanlar, kendi doğal

eğilimleri doğrultusunda kültürel olarak devamlı gelişirler. Bu ilerleyiş, varoluşundaki ahlaki hedefler açısından daha iyiye doğru yönelir. Bu gelişme zaman zaman kesintiye uğrasa da hiçbir zaman tamamen durmaz (Kant, 2022b, s. 107). Bu bağlamda insanın değerlerinin oluşumu ve toplumsal normların belirlenmesi, kültürel ve toplumsal süreçlerin tarihsel bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

İnsanın tarihsel gelişimi, Kant'ın felsefesinde merkezi bir yer tutar. O, insanla yakından ilgilenmiş ve insanlığın toplumsallaşma yolunda verdiği çabalarla tarihsel bir varlık fenomeni olma başarısı arasında ilişki kurarak anlamaya çalışmıştır. İnsan, toplumsallaşmaya ihtiyaç duyar çünkü kendisinin daha fazla insan olduğunu, yani doğal yetilerinin geliştiğini ancak bu şekilde hisseder (Kant, 2022b, s. 25-26). İnsan yaşamı bireyin yalnızlığından değil, topluluk içindeki varoluşu ile şekillenmektedir. Bu unsurlar, birbirlerinden ayrılamaz bir bütün oluştururlar. Örneğin, geçmişteki bir felsefi sistem üzerine yapılan her çalışma, öncelikle bu sistemin temel öğelerini, insanlığın içinde bulunduğu toplumsal koşullarla ilişkilendirmelidir. Bu sistem, doğduğu ve geliştiği toplumsal ortamla iç içedir. Dolayısıyla bu ilişkiler göz ardı edilmeden analiz edilmelidir (Goldmann, 1983, s. 37).

Kant, insanın toplumsallaşma sürecini önemseyerek nasıl geliştiğini anlamaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar tarih felsefesi olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak Kant, doğrudan doğruya tarihe odaklanmamıştır. Çünkü onun asıl amacı, toplumsallaşma süreçlerinde gerçekleşen gelişmelerini bilmek ve bu doğrultuda tarihsel hafızadan yararlanarak insanlığı daha iyi anlayabilmektir. Kant tarihsel süreçleri, insanlığın gelişiminin bir parçası olarak görmüştür. Bu bağlamda onun tarih felsefesi, insanlığın aklını ve ahlakını oluşturma çabası ile ilişkili bir durumu ifade eder. Kant'ın bu yaklaşımı ahlaki bir arka plan geliştirmesi münasebetiyle aydınlatıcı görülmektedir. Böylece Kant sayesinde tarih felsefesi ahlak felsefesi ile bağlantılı olarak ele alınmıştır (Walsh, 2006, s. 144). Kant'a göre bir tarih felsefesinin oluşumu bu tür bir ahlaki zorunluluk anlayışının varlığıyla ilişkilidir. Bu anlayış altında doğanın bizden beklediği şeyin *evrensel birlik* olduğu açık hale gelir. Böylece *pratik akıl* ve *özgür irademiz* rehberliğinde, *evrensel birliği* gerçekleştirmek bize düşmektedir. Bu yolla, tarihe bu ideali gözeterek bakma imkanı elde ederiz. Böylece tarihi anlamlı kılan bir potansiyel elde ederiz. Bu da demektir ki bir tarih felsefesi ancak bu evrensel birlik ideali temel

alınarak oluşturulabilir (Özlem, 2012, s. 52-53). Bu bakımdan tarih, bir bakıma insanın, özgür irade sahibi akıllı bir varlık olarak evrensel etik değerlerini oluşturma sürecidir.

İnsan, geçmişten günümüze kadar gelen ve geleceğe uzanan uzunca bir yolculuğun içerisinde yer almaktadır. Tarihsel bir varlık olarak insan, uygarlıkların iniş çıkışlarına tanıklık etmiş, bilgiyi ve kültürü kuşaktan kuşaklara aktarabilmiştir. Böylece insan, dünyanın her tarafına izler bırakabilmiştir. Ancak ifade etmek gerekir ki insanın tarihsel süreci sadece geçmişte yaşanan olaylara bağlı kalarak değil; aynı zamanda akıllı bir varlık olarak, bugünün ve geleceğin potansiyellerine de dayanmaktadır. Öyle ki Kant'ın tarih anlayışı, belirli bir son noktanın, tarihin sonunun yani dünya yurttaşlığının gerçekleşmesini hedeflediği için, geçmişten çok gelecek odaklıdır. Bu bakış açısıyla ele alınan tarih, deneyimle doğrulanması mümkün olmayan ancak kavramsal olarak düşünülebilir bir fikir üzerine kuruludur. Dolayısıyla bu tür bir tarih yaklaşımı, kesin bir bilgiye değil; tahmin ve öngörülere dayalıdır (Güngör, 2020, s. 108).

İnsanın zihinsel yeteneklerinin artması ve bununla birlikte tarih boyunca edindiği bilgi ve deneyimleri edinmesi akıllı bir varlık olarak nitelendirilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda Kant'ın felsefesini ele aldığımız zaman, insanın akıl potansiyeli onu diğer canlılardan ayıran ve benzersiz kılan özelliklerden biridir. Bu süreç, insanın tarihsel bir varlık olarak başlangıcından, bugünkü akıllı bir varlık olma konumuna erişmesine uzanan bir köprüyü simgeler. Böylece bu geçiş; insanın geçmişteki deneyimlerden elde ettiği bilgi ve kültürel mirasını, günümüzdeki bilişsel yetenekler ile birleştirerek, onu benzersiz kılma amacını ortaya koymaktadır. İnsan, bugüne kadar akıllı ve bilgileri sayesinde gelmiştir. Kant'a göre (2002) akıl, bir amaç doğrultusunda iyi olan için değil, aklın mutlaka gerekli olduğu kendi başına iyi bir istemeyi ortaya çıkarmak için yol göstericidir. Bu bağlamda akıl, pratik bir yetidir. Yani isteklerimizi etkilemesi gereken bir yetidir (s. 11). Ancak belirtilmelidir ki tarihi bilgileri elde etme konusunda; akıl ile tarih bazı noktalarda birbirlerinden ayrılmaktadır. Şöyle ki insanın tarihsel bilgilerini akıl bilgileri olarak tanımlamak doğru olmaz. Çünkü Kant'a göre tarihsel bilgiler a posteriori bilgilerdir. Ancak bu durum aklın tarih bilgileri üzerindeki rolünü tamamen saf dışı da bırakmaz. Çünkü gelişmeleri anlamlandırmak ve tarihsel süreçleri değerlendirmek için akıl mutlaka gereklidir. Akıl, tarihsel verileri organize ederek bu verilere derinlemesine anlamlar kazandırır. Böylece insan, tarihin

gelişimi ve medeniyetlerin oluşumu üzerine akıl yürütebilir ve bu konular hakkında bilgi sahibi olabilir.

Kant, tarihin ilerleyişi ile ulaşılan medeniyetin; insanı mutluluğa getirip getirmediğini de sorgular. Bu soruya cevap verebilmek üzere ferdin hedefi ile insan cinsinin varlık amacını birbirinden ayırmakla sorgulamaya başlar. Bu ayrıma göre: fert ile beşer türünün birbirinden ayrı varlık şartlarına sahip olduğunu görür. Öyle ki birey, içgüdüleri ile hareket ettiği için, yalnız bırakıldığı zaman gelişemez. Bu durumda insanın, akıl sahibi bir varlık olduğu için ancak beşeriyet dediğimiz zümre arasında gelişim gösterebileceğini belirler. Akıl gelişimi nesillerin gelişimi ile mümkündür. Bu anlamda her neslin kendinden evvelkinin bilgilerine sahip olması sayesinde tarihsel ilerlemeleri gerçekleştirmektedir. Fakat insanlığın ilerleyişi aklın bu gelişmesi hedefine ulaşmaya değin birey için güçlük kaçınılmazdır. Öyle ki birey, içgüdülerine tabi olarak ve yalnız fert olarak gelişseydi, daha iyi ifade etmek gerekirse; akıl sahibi bir varlık olmasaydı, yaşamında daha az sıkıntı ve güçlük duyardı. Çünkü akıl sahibi bir varlık olarak insanın gelişmesi yani insanlığın ilerlemesi, sürekli bir mücadele ile felaket ve sefaletlerle aynıdır. Bu anlamda eğer sadece bireyin mutluluğu ön planda tutuluyor olsaydı, o zaman insanlar içgüdülerine uyarak kalır ve akıllı yok sayarlardı. Kant, bu hedefin tam olarak gerçekleşebilmesi için her bireyin özgürce kabul ettiği bu yolun, külli bir yasaya uyması sayesinde ortak olması ve her insanın hürriyetinin diğerinin hürriyeti ile uzlaşması gerektiği düşüncesine ulaşır. Her bireyin özgürlüğünü diğer bütün insanlarla uzlaşacak şekilde kullanması ise tüm insanlığın özgür fertlerden oluşmuş bir cemiyeti teşkil etmesi ile mümkün olur. İşte Kant'a göre insanlığın hedeflediği gaye tam olarak budur: Doğrudan doğruya ferdin mutluluğu değil, insanlığın külli bir yasa dairesinde eylemlerini belirlemesi ve özgür bireylerden oluşan bir insanlık topluluğunun kurulmasını hedefler (Erişirgil, 1997, s. 203-204). Kant (2022b), aklın içgüdüleri ile ilerlemediğini söyler. Öyle ki onun bir anlama düzeyinden sırasıyla diğerine geçişi tecrübe, alıştırma ve eğitim gerektirir (s. 23). Bu durumda bir insanın tüm doğal yeteneklerini tam olarak kullanabilmeyi öğrenebilmesi için ebediyen yaşaması gerekir. Nitekim bu durum da insan yaratılışı için mümkün değildir. Dolayısıyla doğanın amacına uygun ölçüde gelişebilmesi için kendi aydınlanmasını bir sonraki nesle devredebilen sayısız kuşakların geçmesi gerekmektedir (s. 24).

İnsanlar, tarih boyunca aklını ve yaratıcı gücünü kullanarak, dönemin ihtiyacına uygun yeni bilgiler ve çözümler üretmek için çaba sarf etmişlerdir. Bu yenilenme süreci insanlığın toplumsal ve teknolojik ilerleyişinin temellerini oluşturarak, bu gelişim sürecinin sürekliliğini arttırmıştır. Her nesil, kendinden önce ortaya konulmuş olan eylem ve başarıları değerlendirirken, aynı zamanda geleceğin şekillenmesine de katkıda bulunmuş sayılır. Böylece bu döngüsel süreç sayesinde insanlığın ortak başarı ve bilgi birikimi sürekli olarak gelişim göstermiştir. İnsanlık tarihi, ardışık nesillerin ortak çabaları ve sürekli yenilikçi çözümlerle zenginleşmiştir. Tam da bu sayede evrensel bir ilerleme kaydedilmiştir. Bu bağlamda tarihsel bir varlık olarak insan; aklını ve bilgisini kullanarak hem bireysel hem de toplumsal olarak devamlı bir şekilde gelişim sürecini devam ettirmiştir. Bu dinamik süreç, insanın adaptasyon ve yenilik kapasitesinin bir göstergesi olarak, tarih boyunca kaydedilen ilerlemelerin kaynağını oluşturmuştur. Böylece insanlık tarihi, nesillerin ortak çalışmaları, emek, hedef ve başarıları ile beraber, çeşitli bilgileri paylaşımları yoluyla evrensel dünya yurttaşlığının gerçekleştirme sürecine girmiştir.

3. KANT FELSEFESİNDE TOPLUMSAL BİR VARLIK OLARAK İNSAN

İnsanın, kendini gerçekleştirme süreci, iki temel boyutta ele alınabilir: Birinci boyut, bireysel değerler boyutudur. Düşünme, bilme, karar verme gibi daha çok aklın ön planda olduğu bireysel yeteneklerimiz ve faaliyetlerimiz, kişinin kendini gerçekleştirme potansiyelinin birer yansımalarıdır. Bu bağlamda, bireyin kendini sürekli olarak geliştiren ve potansiyelini hayata geçiren bir varlık olarak önemi vurgulanır. İkinci boyutu ise, insanın toplumsal bir varlık olarak kendini gerçekleştirmesidir. Bireyin hiçbir faaliyeti toplumsal bağlamdan tamamen bağımsız olamaz; kültürel, sosyolojik, etik ve inanç sistemleri bireyin toplumsal yönlerini şekillendirir ve ona anlam kazandırır. İnsan toplumsal bir bağlam içinde, kolektif bilinç ve değerlerle etkileşime girerek kendini gerçekleştirir. Bu iki boyut, insanın hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kendini gerçekleştirmesinin dinamik ve bütüncül bir süreç olduğunu ortaya koyar. Ayrıca bu süreç, bireyin sürekli olarak karşılaştığı zorluklar ve engellerle karmaşık hâle gelir. Kişi, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde kendini gerçekleştirebilmek için devamlı olarak öğrenme, uyum sağlama ve gelişim süreçlerinden geçer. Bu nedenle, insanın kendini gerçekleştirme yolculuğu, bireysel yeteneklerin ve toplumsal etkileşimlerin harmanlandığı bir bütünlük içinde değerlendirilmelidir.

Kant felsefesinde insan; yalnızca akıllı bir varlık olarak değil, aynı zamanda kültürel bağlam içerisinde gelişen ve olgunlaşan bir varlık olarak ele alınır. Bu perspektif, insanın hem bireysel hem de toplumsal düzeyde nasıl bir anlam kazandığını ortaya koyar. Kant'a göre insanın gelişimi akıl ve irade yetisine sahip olmasıyla gerçekleşebileceği gibi; sahip olduğu kültürel kurallar ve toplumsal bağlar aracılığıyla da olabilmektedir. İnsan akıllı, topluma yönelik ahlak kurallarını kavrayabilme açısından önemlidir. Bununla bağlantısından kültürel bağlam, bu kuralların hayata geçirilmesi için gerekli koşulları yaratarak bireylerin toplumsal düzenlerini oluşturmayı sağlar. Kant'a göre kültür, insanın bireysel özgürlüğünü ve sorumluluğunu toplumsal ilişkiler içerisinde gerçekleştirmesine olanak tanır. Kültürün gelişmesi ve insanların etik ilkeler

doğrultusunda daha güçlü toplumsal anlayışa sahip olması, toplumda barışın ve refahın sağlanmasına yönelik bir eğilimi destekler. Bu süreç bireylerin ortak değerler etrafında birleşerek barışa ve huzurlu bir toplum yapısına daha fazla rıza göstermelerine yol açar (Kant, 2022b, s. 144).

İnsan, kültürel değerler ve toplumsal kurallar aracılığıyla, kendi farkındalığını kazanır ve geliştirir. Öyle ki kültür, insanların ahlaki ilkelerine yönelik kavrayışlarını derinleştirerek, insanın özgürlüğünü ve toplumsal varoluşunu anlamlandırabileceği bir platform sunar. Mengüşoğlu (2015) toplum içerisinde yaşanan kültürel farklılıkları şu şekilde ifade eder: İnsanlar, milletler ve kültürler arasında farklılık gösteren değerlere dayalı davranış biçimleri ve durumlarla ilgili yargılar genellikle sübjektiftir. Her toplum, kendi davranış ve geleneklerini başkalarınınkinden üstün görme eğilimindedir. Bu duruma özellikle kültürel ön yargılar etki eder (s. 171). Ancak bu şekilde yaşanan kültürel farklılıklara, toplumun ahlaki kuralları ile birlikte uyum sağlanmaya çalışılmalıdır. Şöyle ki bu çeşit anlaşmazlıklara rağmen, insanlar ahlaki bir perspektif geliştirerek farklılıkları kabul etmeli ve saygı göstermelidirler. Etik ve evrensel ilkeler, insanları bu anlayış doğrultusunda bir araya getirir ve toplumsal birlik, saygı ve refahın sağlanmasına katkıda bulunur. Böylelikle etik değerler ve kültürel normlar için denilebilir ki insanın, ahlaki gelişiminde önemli bir rol oynayarak hem kişisel hem toplumsal yönüne olumlu etkiler sağlamayı amaçlar.

Kant, herkesin kabul edip, uygulayabileceği ahlaki ilkeleri *evrensel ahlaki yasalar* bütünü olarak ele almaktadır. Çünkü ona göre insan, yaratılışının son amacı olarak ahlaki bir varlık olabilir (Kant, 2023b, s. 26). Bu doğrultuda Kant, insanın evrensel ahlaki ilkeleri kavrayabilme yeteneğini vurgularken, bu yeteneğin kültürel değerlerin oluşumunda nasıl bir rol oynadığını ortaya çıkarmaya çalışır. Kant'a göre insanın topluma etkisi, kültürel mirasın aktarılması ve yeniden üretilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu sayede bireyler, kendi düşünsel ve ahlaki gelişimleriyle birlikte toplumsal yapıların şekillenmesine destek olurlar. Ahlak yasası, insanın özgürlüğünü anlamasına ve ahlaki eylemlerini şekillendirmesine yardımcı olur. Bu yasa sayesinde birey; düşünce yetisini geliştirerek, eylemlerindeki doğru ve yanlışların ayırt edebilmesini olanaklı hale getirir. Ahlak yasası, bireyin kararlarını etik değerler çerçevesinde değerlendirmesine imkân sağlar. Bu anlamda toplumsal ilişkilerde adil ve sorumlu bir tutum sergilemesine rehberlik eder. Kant'a göre ruhumuzda derin bir hayranlıkla gözlemlediğimiz bir olgu vardır. Bu olgu; adaletle uyumlu olması ve ruhu

yüceltmesi bakımından içimizdeki köklü bir ahlaki eğilimi ifade etmektedir (Kant, 2023b, s. 56).

Ahlak yasası sayesinde birey, her eylemin ve tercihin insanın bütünsel gelişimi ve diğer insanlarla olan ilişkileri üzerinde önemli derecede etkisi olduğunu anımsamasını sağlar. Öyle ki kendi için isteme maksimlerini ortaya koyduğumuzda, bilincimize ilk olarak gösterilen şey doğrudan ahlak yasasıdır. Akıl, bu yasayı hiçbir duyusal koşul tarafından etkilenmeyen, hatta koşullardan tamamen bağımsız bir belirleyici olarak ortaya koyar. Ahlak yasası, doğrudan doğruya özgürlük kavramına götüren bir neden olarak karşımıza çıkar. İşte bu yüzden, kendimizi ve eylemlerimizi bu yasa doğrultusunda değerlendiririz. Çünkü ahlak yasası, insanın özgürlüğü ve ahlaki eylemleri anlamasına yardımcı olur (Kant, 1994, s. 34). Kant, ahlaklılığın kavramını özgürlük düşüncesine indirger. Ona göre yalnızca akıl sahibi, ve eylemlerinin neden sonuç ilişkisini fark edebilen, yani irade gücüne sahip bir varlık olarak düşündüğümüzde, özgürlük fikrini kabul etmemiz gerekir. Aynı şekilde, akıl ve iradeyle donatılmış her varlığa, kendisini özgürlüğün düşüncesine dayalı olarak hareket etme kapasitesine sahip bir varlık olarak kabul etmeliyiz (Kaya Keha, 2014, s. 78).

Kant'ın felsefi sisteminde ahlaki yasalar; davranışlarımızın hangi amaçlar doğrultusunda yapılması gerektiğini belirler. Bununla bağlantısında Kant'a göre ahlaki ödevlerimiz evrensel olarak geçerli olan ahlaki yasalar tarafından belirlenir. Bu yasalar, insanın özgürlüğünü korurken, ahlaki eylemlerimizin altında yatan nedenleri anlamamıza da imkân sağlar. Öyle ki erdemli insan, eylemde ödevin gerektiğini kabul ederek hareket eder (Kant, 2022b, s. 74). Böylece ahlaki ödev sayesinde insanların özgürlüğü ve ahlaki sorumlulukları hakkında derinlemesine bir anlayış geliştirilerek hareket edilir ve bu şekilde bireyler, ahlaki ilkeler doğrultusunda tutarlı, sorumluluk sahibi, güçlü ve daha sağlıklı bir yaşam sürmeye motive edilir. İnsan; erdemi, ödevi uymakla elde edilecek zenginliğinden bütünüyle arındırarak, kendi saflığı içerisinde tasarlamaya çalışsa ve bundan yararlanmayı temel ilke haline getirmiş olsa, bu durumda insanın ahlaklılığı da hızlıca ilerleme gösterecektir (Kant, 2022b, s. 82).

İnsanın etik ve kültürel yönleri, onun bireysel ve toplumsal kimliğini derinlemesine etkilerken, sosyolojik boyut da bu kimliğin, sosyal yapılar içerisinde nasıl şekillendiğini gösterir. Kişi, toplumsal ilişkiler ve kültürel bağlamlar aracılığıyla gerek bireysel olarak, gerekse toplumun bir parçası olarak konumlandırılır. Bu bağlamda

sosyolojik perspektif; bireylerin etik ve kültürel tercihlerinin toplumsal düzlemdeki etkilerini ve bu tercihlerin toplumsal yapılar üzerindeki yansımalarını ifade etmektedir. Bireyler, sosyalleşmeye ihtiyaç duyan varlıklardır. Bu durum onların, ortak sosyal bir birlikteliği paylaşımları ile toplumsal yaşamda nasıl bir rol aldıklarını ortaya çıkarır. Bu bağlamda bireyin toplumdaki rolü, toplumun refahını sağlayacak belirli bir takım etik sorumlulukları ve kuralları yerine getirmesi olarak algılanır.

İnsanın etik, kültürel ve sosyolojik boyutlarıyla ilgili olarak, bu konuların ötesinde, bireyin bilgi edinme ve düşünme yetenekleri de önemli bir perspektif sunar. Öyle ki bilgi ve düşünme süreçleri, insanın etik ve kültürel tercihlerini nasıl şekillendirdiğini ve sosyal olarak nasıl konumlandığını anlamamıza imkân tanır. Bu bağlamda, insanın bireysel ve toplumsal açıdan değerlendirilmesinde, bilgi edinme süreci ve düşünsel yapısı önemli bir alanı kapsamaktadır. Çünkü insanın bilgi edinme süreçleri, onun etik değerleri anlaması ve ahlaki kararlar almasında temel bir rol oynar. Bilgiye dayalı düşünme süreçleri, bireyin etik tercihlerini ve bu tercihlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini belirler. Bununla bağlantısında bireyin düşünsel yapısı da toplumdaki rolünü ve bu rolünün toplumun refahına olan katkısını ortaya çıkarır.

Kant'ın perspektifinden bakıldığında zaman; insanın, içinde yaşadığı topluma ve sahip olduğu kültüre etkisi, akıl ve özgür iradesi ile ilişkilendirilmektedir. İnsanın bu etkisi, ahlaki eylemlerinde gösterdiği sorumluluk ve toplumsal etkileri ile şekillenir. Bu bağlamda insanın ahlaki yapısı ve toplumsal ilişkileri onun hem bireysel hem de toplumsal kimliğini ortaya çıkarmaktadır. Özgürlük, insan zihninde doğrudan deneyimlenemeyen ancak tecrübe yoluyla varlığını gösteren, mutlak ve koşulsuz bir yasanın gerçekliğidir (Kant, 2023b, s. 51). Akıl sahibi bir varlık, kendisini özgürlüğün sunduğu olanaklarla her zaman amaçlar krallığında ister yasa koyucu bir üye, isterse de bir lider olarak, yasa koyucu olarak görmelidir. Ancak, lider olduğunu yalnızca maksimleriyle değil; tamamen bağımsız bir varlık olduğu, gereksinimlerinin bulunmadığı ve istemesine tam anlamıyla uygun sınırsız bir güce sahip olduğu durumda ileri sürebilir. Bu bağlamda ahlaklılık, bütün eylemleri yasa koyma süreciyle ilişkilendirmekten oluşur; bir amaçlar krallığını kurmak ve sürdürmek sadece bu yasa koyma süreci ile mümkün olabilir. Bu yasa koyma yeteneği, her akıl sahibi varlığın içinde bulunmalı ve istemesinden doğmalıdır. İstemesinin ilkesi ise şu olmalıdır: genel bir yasa olabilecek bir maksim dışında, hiçbir maksimle eylemde bulunmamak. Bu ilkeye bağlı kalarak, her akıl sahibi varlık, kendi içindeki yasa koyucu yönünü

gerçekleştirir. Böylelikle toplumsal ve ahlaki düzenin temellerini atar. Bu düzen, tüm akıl sahibi varlıkların bir arada uyum içinde yaşamasını ve ahlaki bir toplum oluşturmalarını sağlar (Kant, 2002, s. 51).

İnsanın etik boyutu, akıl ve iradenin birleşimiyle ortaya çıkar. Dolayısıyla bu durum, etik ve kültürel özelliklerin epistemolojik özelliklere kıyasla daha baskın olmasını sağlar. Akıl, insanın doğruyu yanlıştan ayırt etmesini sağlarken, irade bu doğrultuda eyleme geçme kapasitesini belirler. Bir insan eylemde bulunduğu anda, o eylemin ahlaki ödevlere uygun olup olmadığı konusunda kesin bir eminlikle hareket etmelidir. Ahlaki konularla ilgili belirsizlik yaşadığında ise harekete geçmekten kaçınmalı ve yasalara karşı gelme riskiyle karşı karşıya kalmamalıdır (Kant, 2023b, s. 73). Böylece etik değerler ve kültürel normlar; bireyin, düşünce ve bilgi yapılarından daha etkili bir şekilde davranışlarını şekillendirir. Bu etkileşim, insanın toplumsal yaşamında etik ve kültürel sorumluluklarını daha belirgin kılar. Etik, insanın ahlaki kararlar alabilme yeteneği ile doğrudan ilişkilirken, kültürel boyutlar bu kararların bağlamını oluşturur. Böylece, insanın etik ve kültürel yönleri, onun epistemolojik yanını destekler ve tamamlar. Ancak aynı zamanda daha ağır basarak, yaşamında belirleyici bir rol de oynar.

Etik ve ahlak yasası, hem insanın kendi yaşamında hem de toplumsal bağlamda daha iyiye ulaşma, toplumu düzene sokmada vs. oldukça önem arz eder. Öyle ki eğer ahlak yasası, bize daha iyi olmamızı emrediyorsa, bu doğal olarak yapmamız gereken bir şey olur (Kant, 2023b, s. 49). Ancak bu konu hakkında belirtilmesi gereken bir gerçek vardır: Etik ve ahlak toplumun yapısını önemli ölçüde etkiler ancak bu etki bütünü belirleyici bir etki değildir. İnsanların etik ve ahlaki değerleri, kültürel ve toplumsal faktörlerden derin bir biçimde etkilenirken, bu değerlerin tam tamına bir belirlenim içinde olması, her kültürde aynı türden davranışları zorunlu kılmaz. Örneğin bir toplumda baskın olan ahlaki normlar, bireyler arasında geniş bir kabul görse de her zaman istisnalar olabilir. Bu durum, farklı düşünce ve inanç sistemlerinin varlığına ve kültürel çeşitliliğe işaret eder. Dolayısıyla etik ve ahlaki değerlerin etkisi güçlü olsa da insanların davranışları üzerinde mutlak bir belirlenim sağlamaz. Kültürel çeşitliliğin ve bireysel farklılıkların varlığı, bu değerlerin esnekliğini ve toplumsal dinamiklerin karmaşıklığını ortaya koyar.

Kant'ın bakış açısına göre insan yalnızca kendi başına değil, toplumsal bir bağlam içinde anlam kazanır. Buna göre insanın toplumsal varlık olarak değerlendirilmesi, onun etik kararlarını alma sürecinde toplumsal normların ve kültürel değerlerin nasıl bir etkisi olduğunu açığa kavuşturur. Ona göre, bireyin toplumsal ilişkileri ve kültürel bağlamı ahlaki eylemlerini biçimlendirir. İnsanın etik ve ahlaki tercihleri, bireyin kendi özgürlüğüyle uyumlu olarak, toplumsal sorumlulukları ve eşitliği sağlama çabasını yansıtır. Bu bağlamda, insanın toplumsal bir varlık olarak değerlendirilmesi, bireyin etik davranışlarını ve toplumsal ilişkilerini daha derinlemesine anlamamıza olanak tanır ve böylece toplumun ortak refahı için de önemli bir temel oluşturur.

3.1. Birey Olarak İnsan

İnsanı en iyi şekilde anlamamanın anahtarı, onun iki temel yönü olan bireysellik ve toplumsallık ikiliği arasında kurulan dengeyi çözmekte yatar. Birey olarak insan; özgün kişilik özellikleri, kendine has yaşam deneyimleri ve özgür iradesi ile ortaya çıkar. Bu bireysel özellikler, kişinin kimliğini ve aynı zamanda ahlaki değerlerini oluşturarak, bireyin iç dünyasını anlayabilmemize olanak tanır. Her insan, birey olarak doğuştan gelen birtakım yapısal özellikleri bünyesinde taşımakla beraber aynı zamanda, ömür boyunca ruhsal, duygusal ve psikolojik değişim ve gelişimleri de yaşamaya devam eder. Bu süreç, bireyin kendi iç dünyası ve dış çevresi ile etkileşim kurmasıyla birlikte şekillenir. Öyle ki büyüdüğü ortam, aile, akraba veya arkadaş çevresi ve aldığı eğitim; bireyin kişilik yapısını, düşünce dünyasını ve öz farkındalığını biçimlendirmesine yönelik önemli bir zemini hazırlar. Bireyin ruhsal gelişimi; duygusal anlamda bir olgunluğa ulaşmakla, kendini anlama kapasitesinin artmasıyla ve bilgiye olan ihtiyacının giderek derinleşmesiyle gerçekleşir. Bireyin ruhsal yeteneklerinin keşfi ise kendi yeteneklerini tanıması, hedeflerine ulaşmak için çabalaması ve bu doğrultuda kendini gerçekleştirme isteği ile ortaya çıkar. Bununla birlikte kendi var oluşuna karşı bir anlam arayışı, bireyin içsel potansiyellerini keşfetmesi açısından en önemli adımlarından biridir. Nitekim birey, bu tür niteliklerini keşfetmesi ile kendi var oluşunu ve ruhsal gelişimini belirgin bir şekilde ortaya çıkarabilir.

Toplumsal bir varlık olarak insanın ise bireysel kimliği, toplumsal bağlamda yeniden şekillenir. Toplum, bireyin kültürel öğeleri deneyimlediği ve etkileşimde bulunduğu somut bir alan sunar. Bu doğrultuda yapılan sosyal etkileşimler, bireyin

kendini ve başkalarını anlamasında, empati kurmasında ve sosyal becerilerini kazanmasında son derece bir öneme sahiptir. Bireyin sahip olduğu toplum içindeki kültür yapısı; bireye normlar, değerler ve inançlar sunarak onun dünyayı algılama biçimini, dünyaya karşı bakış açısını ve davranış biçimlerini şekillendirmesine etki eder. Bu kültürel yapı, bireyin kimlik gelişiminde önemli bir rol oynar. Öyle ki birey, kültürel kodları ve normları içselleştirerek kendini tanımlar ve ifade eder. Birey, toplumsal normları ve kültürel değerleri içselleştirirken, aynı zamanda kendi deneyimlerini ve bakış açısını da bu yapılar içerisine katar. Bu karşılıklı etkileşim, bireyin kimliğini ve toplumsal aidiyetini sürekli olarak yeniden inşa etmesine imkân sağlar. Dolayısıyla birey, kendi potansiyelini gerçekleştirirken, toplumsal ve kültürel yapıları da dönüştürür ve zenginleştirir. Böylece bireysel kimlik ile toplumsal kimlik iç içe geçerek insanın bütüncül doğasını oluşturur. Bu süreç, bireyin yaşam boyu süren gelişim yolculuğunun temelini oluşturur ve hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli bir anlam taşır.

Toplum, bireye dayalıdır. Toplumun temel dinamiği, bireylerin bir araya gelerek oluşturduğu etkileşim ile gerçekleşmektedir. Her birey, kendine has kişisel deneyimlere sahiptir. Bununla birlikte her bireyin sahip olduğu bilgi birikimi, yetenekleri ve değerleri bir araya gelerek, toplumsal yapıya güç ve önemli derecede katkı sağlar. Toplum, her bir bireyden elde ettiği değerle birlikte biçimlenir. Böylece toplum, ancak bünyesinde bulundurduğu bireylerin, kazandırdıkları ile gelişir. Bireylerin, topluma karşı birtakım sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar, sosyal normlar ve kurallar tarafından belirlenirken aynı zamanda bireyler de bu süreci geliştirme sürekliliğinde önemli bir rol oynarlar. Öyle ki Kant (2022a) insanların, topluma karşı sorumlulukları, her bireyin topluma yönelik edindiği adalet ve eşitlik ilkelerine uygun olarak adil bir şekilde katkıda bulunma arzusuyla ilişkili olduğunu ifade eder. Bu ilişki ise bireylerin özgür iradelerini kullanarak saf pratik akıllarını yönlendirmelerini sağlar. Toplumsal düzen içerisinde bireyler, ortak değerler ve normlara uygun olarak hareket ederler ve bu şekilde toplumun dengeli işleyişine katkıda bulunurlar. Bu şekilde toplumu oluşturan her bir bireyin, diğerine karşı olan sorumluluğu; bireysel çıkarlara yönelik değil, aynı zamanda toplumun refahını gözetecek nitelikte olmalıdır. Bu sayede bireyler, toplumsal kurallara uyum sağlamakla kalmaz, toplumun gelişimi için aktif bir rol oynarlar (s. 235).

İnsan, aklının yönlendirmesiyle; diğer bireylerden oluşan bir toplumda yaşamaya ve bu toplumsal yapının içinde kendini geliştirmeye, medeniyetin gereklerine uygun

hareket etmeye eğilimli bir varlıktır. Toplum, bireyin ahlaki açıdan gelişimine katkıda bulunurken, aynı zamanda sanat ve bilim aracılığıyla daha yüksek bir amacı benimsemesini önceler. Birey, toplumsal bir varlık olmanın gerektirdiği sorumlulukları üstlenirken, kendi doğasından kaynaklanan içsel ve dışsal engellerle sürekli bir çatışma halindedir. Dolayısıyla birey, kendi doğasının karmaşıklığından ve sınırlarından kurtulmak için sürekli bir çaba sarf etmek zorundadır. Bu süreç, onun insanlık idealine ulaşmasını sağlayacak bir mücadeleyi gerektirir. Kişinin, kendi potansiyelini gerçekleştirme çabası, hem bireysel gelişim hem de toplumsal katkı açısından kaçınılmaz bir kaderdir. Bu mücadele, bireyin kendisini insanlığa layık kılma yolundaki zorunlu bir yolculuğudur ve bu yolda her zaman sanat ve bilimin rehberliğinde daha yüksek bir ahlaki amaç benimsenmelidir (Kant, 2022a, s. 302). Toplum içindeki her birey, kendi yaşamını sürdürürken, diğer bireylerle etkileşim halinde olup, birbirini etkilemektedir. Bu süreçte toplumu oluşturan bireylerin ortak bilinçle hareket etmesi, ortak dayanışma ve katılımı sağlaması ile toplumun daha güçlü hale gelmesi mümkündür. Bu sayede birey, toplum içerisinde kendi sürekliliğini de sağlamayı başarabilecek gerçekliğe ulaşmaktadır. Toplumun bu şekilde işlemesi, bireylerin aktif katılımı ve etkileşimine dayalıdır. Dolayısıyla bu durum her bir bireyin toplum içindeki yerinin ve rolünün önemini vurgular.

İnsana aklını geliştirme fırsatı veren temel unsur eğitimden geçer. Dolayısıyla insan sahip olduğu potansiyeli ortaya çıkarabilmek için eğitime ihtiyaç duyar. Ancak, insanlığın kendi kendine yeter hale gelmesi, tek bir bireyin kısa ömrü içinde gerçekleşebilecek bir durum değildir. Bu nedenle, insanın uzun vadeli hedeflerini adım adım gerçekleştirebilmesi için toplum içine dâhil olması gerekmektedir. Bu doğrultuda insanın ahlaki boyutu da önemli rol oynar. Birey, ahlakın öznesi olup, kendi başına değerli bir varlıktır. Sahip olduğu bu değerden dolayı hiçbir zaman araç olarak görülmemelidir; aksine bir amaç olarak görülmelidir. Öyle ki Kant’a göre insanın ahlaki değeri, onun rasyonel bir varlık olmasından kaynaklanır ve bu durum, onun her zaman bir amaç olarak görülmesini gerektiren bir durumdur. Bu bağlamda bireyler, toplum içerisinde diğer bireylerle olan ilişkisinde onları birer amaç olarak görmeli ve bu anlayış ile hareket etmelidir. Başkalarını sadece kendi çıkarları için kullanmak yerine, onların da değerli ve amaçları olan varlıklar olduklarını kabul etmelidir. Bu şekilde, toplumsal ilişkilerde karşılıklı saygı ve ahlaki değerlere dayalı bir düzen oluşturulabilir. Eğitim ve

ahlak, insanın kendini gerçekleştirmesinde ve toplumun bir parçası olarak anlam bulmasında temel unsurlar olarak karşımıza çıkar (Durna, 2023, s. 174).

Toplumu oluşturan bireyler, aktif bir şekilde bilgi ve becerilerini kullanarak içinde yaşadıkları toplumu güçlendirme amacıyla olmalıdırlar. Öyle ki aktif bireylerin yenilikçi düşünceleri ve yaratıcı çözümleri, toplumsal sorunların çözülmesine ve yeni fırsatların doğmasına olanak sağlar. Böylece toplum sürekli olarak gelişir ve değişen ihtiyaçlara daha hızlı ve etkili bir şekilde yanıt verebilir. Mengüsoğlu'nun (2015) da ifade ettiği gibi: insan, aktif bir varlıktır. Bu aktivite; bilim, felsefe, sanat ve teknik gibi ürünler ortaya koyar. Bu ürünlere de insan başarıları denir. İnsanın bu faaliyetleri, yönlendirilmiştir. Bu durumda her faaliyetin gerçekleştirilmesi gereken bir amacı ve ulaşılması gereken bir hedefi vardır (s. 288).

Aktif bireylerin görevleri göz önüne alındığı zaman çoğu zaman akla; toplumsal dinamikleri canlı tutmak, sosyal etkileşimleri artırmak ve kolektif bilincin yükselmesini sağlamak gelir. Bu bireylerin öncülüğünde gelişen girişimler toplumun refah seviyesini yükselterek, kimi zaman ekonomik büyümeyi de destekleyebilir. Böylece bireyin, topluma olan aktif katılımı, sürdürülebilir gelişimi doğrudan etkiler. Bireylerin bu çabası, insanın yaşamına derin bir anlam katar. İnsanın aktif ve üretken yapısı; toplumun sosyal düzenini oluşturmada anahtar rol oynadığı gibi; aynı zamanda, kültürlerin ve medeniyetlerin gelişiminde de önemli bir yer tutar. Öyle ki ortaya çıkan her yenilik, bir önceki bilgi birikimine dayalı olur. Bu sayede her bireyin bu süreçteki katkısı, toplumun genel yapısını ve sosyal statünün gelişimini etkiler. Bu durum da bireyin, toplum içindeki işlevinin ne derece önemli olduğunu gösterir.

Toplumun yapısı, bireylerin etkileşimleriyle şekillenir. Tek bir homojen toplumdan söz etmek mümkün olmaz. Cinsellik, cinsiyet, ekonomi, etnik köken, sosyal durum, din, ahlak, kültür, ideoloji, düşünce, psikoloji ve coğrafya gibi pek çok unsur; birlik ve bütünlük karşısında ayrıştırıcı ve karşılaştırmacı güçler olarak ortaya çıkabilir. Üst sosyal yapılar, alt birimlerden oluştuğunda, en geniş kavramlardan daha özel kavramlara doğru ilerledikçe, ayrışma ve farklılıklar daha da belirgin hale gelir. Bireylerin toplum içinde aktif rol alması bu süreci daha da hızlandırır ve çeşitliliği artırır. Bu farklılıklar, toplumun dinamik ve sürekli değişen bir yapıya sahip olduğunu gösterir (Aşkaroglu, 2017, s. 74).

Bireyler, doğaları gereği sosyal varlıklardır. Bireylerin sahip olduğu sosyal doğaları, onların toplum içinde çeşitli alanlarda bir araya gelmelerine olanak sağlar. Sosyal çevre içerisinde bağ kuran bireyler, gerek toplum kurallarını öğrenir ve hayatına geçirir; gerekse toplumun yararına yönelik ortaya çıkarılan kuralların oluşmasına destek sağlar. Bireyler, bulundukları ortam neresi olursa olsun topluma karşı belli başlı birtakım roller üstlenmektedirler. Sahip olunan bu roller sayesinde kendi bireysel kimliklerini yaratırlar. Oluşan bu kimlikler üzerinden yaşanan sosyalleşme süreci, bireylerin toplumsal bağlamda kendilerini gerçekleştirmeleri ve toplumun yapısal özelliklerine yönelik uyum sağlamaları açısından oldukça önemlidir. Bu süreç, bireyin doğrudan doğruya kendine ve yaşamını sürdürdüğü topluma karşı farkındalığını artırmaktadır. Bu sayede bireylerin, toplumun işleyişine yönelik çabaları da aynı oranda yükselerek, toplumu daha bilinçli bir hale getirmektedir. Dolayısıyla birey, ne kadar toplum içine karışıp sosyal bir yaşam sürdürürse, o ölçüde kendine ve topluma yararlı olacaktır. Ancak, bu döngünün sürebilmesi için toplumun her zaman sorumluluklarını bilen bireylere ihtiyacı vardır.

Zaman zaman bireylerin toplumdan uzaklaşma istediği olmuştur. Ancak günümüzde bu durum daha fazla kendini hissettirmektedir. Öyle ki modern yaşamın getirdiği yoğun tempo, kişisel rekabetlerin artması ve anonim olma duygusu bireyleri yalnızlığa ve toplumsal izolasyona daha fazla itmektedir. Dijital teknolojilerin ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, bireylerin kendini toplumdan izole etme eğilimini kızıştırmaktadır. Böylece insanlar sosyal ağlarla kurdukları etkileşim nedeniyle, sanalda daha etkin hale gelerek; gerçek hayatta var olan sosyal etkileşimleri ihmal etmişlerdir. Bu durum; toplumda yaşanan pandemi süreçleri, doğal afetler, politik çatışmalar gibi küresel olaylar sebebiyle olabileceği gibi; bireysel problemler, kişisel tercihler ve psikolojik geçişler sebebiyle de gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla gelişen dünya ile birlikte bireylerin kendini toplumdan izole etme durumu daha aktif bir duruma geçmiştir. Bireyin, toplumu reddetmesi, kendini toplumdan izole etmesi ise sosyal bağların korunmasını zorlaştırarak, sosyal çürümenin yollarını açmıştır. İnsanın kendini gerçekleştirmek için eyleme geçmediği, kendini dışarıya kapattığı süreçte sosyal çürüme kendini gerçekleştirir. Ancak bu durum insan yaşamı için bunaltıcıdır. Bireylerin yaşamı daha anlamlı hâle getirebilmeleri için her zaman başka bir insanın varlığına ihtiyacı vardır. Çünkü insan ancak ötekiyle birlikte var olur ve kendini gerçekleştirecek alanı oluşturur.

Bireyler toplum içinde duygu ve düşüncelerini ifade ederek sosyal etkileşimde bulunurlar. Bireylerin sosyal etkileşimde bulunması; kendi duygularını ön plana çıkarmaya ve düşüncelerini özgür bir şekilde ifade etmelerine olanak sağlar. Bu şekilde bireyler sosyal ortamlarda bir araya gelip duygusal paylaşımlarda bulunarak, entelektüel gelişimlerine katkı sağlarlar. Bu etkileşimle birlikte bireylerin duygusal algıları daha açık hâle gelerek sosyal dinamikleri güçlenir. Öyle ki birey, duygusal bir varlıktır; sağlıklı bir bireyin duygularından arınmış biçimde yaşaması düşünülemez. Duygusuz bir yaşam şekli, onu mekanik bir robottan farksız kılar. Bu nedenle duygular, insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır ve sosyal bağları güçlendirir.

Birey olarak insan, sosyal etkileşimler ve duygusal paylaşımlar yoluyla kendini ifade eder ve geliştirir. Ancak insanın var oluşunu anlamlandıran bir diğer önemli boyut, inançlarıdır. İnsanın, inanan bir varlık olarak kimliği, onun manevi dünyasını ve ahlaki değerlerini şekillendirir. Toplum içinde, birey olarak kendini gerçekleştiren insan, inançları aracılığıyla da derin bir anlam arayışına girer. Bu anlamda bireyin ihtiyaçlarının ve manevi değerlerinin, onun toplumsal ve duygusal yaşamını nasıl etkilediğini incelemek, insanın bütüncül bir anlayışını kavramak için gereklidir. Ancak bu konuya gelmeden önce bireyin, kendini ifade etme ve anlam arayışını kişisel özgürlük bağlamında ele almakta fayda vardır. Öyle ki bireyi şekillendiren önemli noktalardan biri toplumsal ilişkilerken, diğeri kişisel özgürlüğü olarak görülür. Bireyin toplumsal kimliği ile bireysel kimliği ortak bir paydada birleştiği zaman daha sağlıklı bir gelişim süreci ortaya çıkar. Bu durumda insanın içsel dünyasında kendi değerleri ve inançları doğrultusunda şekillendiği bir yaşam, derinlemesine bir anlam kazanır ve bireyin varoluşsal bütünlüğünü pekiştirir.

3.2. Özgür Bir Varlık Olarak İnsan

Kant'a göre insan; dışsal zorunluluklardan bağımsız olarak, kendi içsel yasalarını koyabilen ve bu yasalar doğrultusunda eylemlerini şekillendirebilen, özgür bir varlıktır. Onun felsefesinde insan, özgür bir varlık olarak kendini belirleme kapasitesiyle tanımlanır. Dolayısıyla bu özgürlük, insanın kendi iradesi ile beraber ahlaki yasalarını belirleme yetisine sahip olması anlamına gelir. Yasanın yalnızca akıl tarafından tasarlanabileceği ve bu nedenle duyuların bir nesnesi olmadığı, dolayısıyla da görünüşler arasında yer almadığı göz önüne alındığında, istemeyi belirleyen bir neden olarak yasanın biçim tasarımı, doğadaki olayları nedensellik yasasına göre belirleyen

tüm nedenlerden farklıdır. Çünkü bu nedenler durumunda, belirleyici nedenlerin kendilerinin de görünüşler olması gerekmektedir. Eğer genel yasa koyucu biçim dışında hiçbir belirleyici neden, isteme için yasa rolünü üstlenemiyorsa, bu tür bir isteme, görünüşlerin bağlı olduğu doğa yasasından yani nedensellik yasasından bağımsız olarak düşünülmelidir. Böyle bir bağımsızlık ise transandantal anlamda, özgürlük olarak adlandırılır. Bu durumda, maksimin yalnızca yasa koyucu biçimi, bir isteme için yasa rolünü üstlenebiliyorsa, o isteme özgür bir istemedir (Kant, 1994, s. 32-33).

Kant için insan özgür bir varlıktır ve hangi sebeple olursa olsun, hiçbir insan, özgür davranan bir canlı olmayı bırakamaz (Kant, 2023b, s. 25). Kant’a göre özgürlük, doğanın belirleyiciliğinden sıyrılarak, içsel bir yasa doğrultusunda hareket edebilme durumunda söz konusu olur (Uygun, 2021, s. 1446). Özgür bir varlık olarak insan, Kant’ın kategorik imperatif ilkesiyle yönlendirilir. Bu ilke, daha önce de (1.4. bölümde) ifade edildiği gibi; bireyin her eyleminin, evrensel bir yasa olup olamayacağını sorgulamasını gerektirir. Bu yalnızca, insanın kendi çıkarlarını değil aynı zamanda var olan tüm varlıkların yararını gözeterek hareket etmesini de sağlar. Böylece insanın özgürlüğü, onun ahlaki evrensel yasalarla uyum içerisinde eylemde bulunma kapasitesi ile bütünleşir. Bu bağlamda özgürlük, insanın ahlaki bilincinin ve sorumluluğunun derinleşmesini sağlar. İnsan, kendi iradesi ile ahlaki yasalar koyarken; bu yasaların, evrensel geçerliliği sağlamasını ve tüm insanlık için yararlı olmasını gözetir. Böylece Kant’ın özgürlük anlayışı bireysel hakların ötesinde, toplumsal bir sorumluluk olarak ortaya çıkar.

Kant’ın felsefesinde özgürlük, teorik bir tartışma konusundan ibaret değil; günlük yaşam ve ahlaki eylemler için önemli bir kavramdır. Bu bağlamda özgürlüğün pratik boyutu, bireyin kendi iradesiyle, ahlaki kararlar alabilme yetisini vurgular. Kant, özgürlüğü yalnızca metafizik bir spekülasyon olarak görmez. Aksine bu kavramın, bireyin günlük eylemlerinde nasıl somutlaştığını ve ahlaki sorumluluğun temelini nasıl oluşturduğunu açıklar. Bu çerçevede özgürlüğün, pratik kavramının nasıl anlaşılması gerektiğine dair şu önemli noktayı belirtir: Özgürlüğün, pratik anlamdaki kavramının, tamamen metafizikçilere bırakılan spekülatif bir kavramla herhangi bir ilgisi yoktur. Çünkü şu an içinde bulunduğum durumda nasıl davranmam gerektiği önemliyken, bu durumun kökeni benim için önemsizdir. Ben sadece, şu anda ne yapmam gerektiğini sorarım. Bu noktada özgürlük, gerekli pratik bir ön koşul ve aklın buyruklarını geçerli bir şekilde görebileceğim bir fikir haline gelir (Kant, 2023b, s. 50).

İnsan, hem akıl hem de özgürlük ile donatılmış bir varlık olarak var oluşunu şekillendirir. Akıl yeteneklerini geliştirme süreci, insanın kendini anlama, düşünme ve problem çözme yetilerini artırma çabası ile ilişkilidir. Bu süreç, bireyin bilgiye erişimi, düşünsel kapasitesini genişletmesi ve çevresiyle etkileşimini derinleştirilmesi açısından önemli görülmektedir. İnsanın varlık yapısında uyuklayan potansiyelleri uyandırma ve geliştirme süreci, genellikle çatışmalarla ve tutkuların karşıtlıklarıyla doludur. İnsanın içindeki çıkarlar ve amaçlar arasındaki bu gerginlikler, bireyin gelişimini ve kararlarını şekillendirir. Bu süreç, bireyin kişisel ve toplumsal ilişkilerini etkiler. Böylece insanın akıl ve özgürlük varlığı olarak var oluşu, sürekli bir anlam arayışı içerisinde geçer. Bu anlamda birey, akıl yoluyla düşünsel yetilerini artırırken, özgürlük ile iradesini kullanma gücünü keşfeder. Bu süreç, bireyin kendini ifade etme ve kendini gerçekleştirme yolculuğunda önemli bir rol oynar (Heimsoeth, 2007, s. 183). Akıl sahibi bir varlık, istemenin özgürlüğüyle mümkün olan bir amaçlar krallığında, ister üye isterse lider olsun, yasa koyucu olarak kendini görmelidir. Ancak, bu durumu yalnızca maksimleriyle değil, tamamen bağımsız bir varlık olması, gereksinimlerden bağımsız ve iradesine tamamen uygun sınırsız bir güce sahip olması durumunda, lider olarak iddia edilebilir. Bu bağlamda ahlaklılık, tüm eylemleri yasa koyma süreciyle ilişkilendirir. Öyle ki amaçlar krallığını yalnızca bu yasa koyma mümkün kılar. Ancak bu yasa koyma yetisi, her akıl sahibi varlığın içinde bulunmalı ve iradesinden doğmalıdır. Yalnızca genel bir yasa olabilecek bir maksim ile eylemde bulunmak, bu iradenin temel ilkesini oluşturmaktadır (Kant, 2002, s. 51).

Kant'ın felsefesinde özgürlük problemi, insanın hem bireysel hem de toplumsal düzeydeki sorumluluklarını kapsar. Birey, kendi ahlaki yasalarını belirlerken bu yasaların tüm insanlık için geçerli olup olmadığını değerlendirir. Bu değerlendirme, bireyin kendi ahlaki özerkliğini ve toplumsal sorumluluğunu derinleştirir. Bu bağlamda Kant'ın felsefesinde insan, özgür bir varlık olarak kendi aklı ve iradesiyle ahlaki yasalar belirleme kapasitesine sahiptir. Bu kapasite, insanın hem bireysel ahlaki özerkliğini hem de toplumsal sorumluluklarını gerçekleştirmesine olanak tanır. Özgürlük, bireyin kendini gerçekleştirme sürecinin temelini oluşturur. Bu durum da onu ahlaki topluluğun sorumlu bir üyesi haline getirir. Bu bakımdan Kant'ın özgürlük tutumu, bireyin ahlaki anlayışını güçlendirir ve onun toplumsal çerçevede daha iyi bir yere ulaşmasını sağlar. Özgür bir varlık olarak insan; ahlaki eylemlerinin, evrensel yasalarla uyumlu olup olmadığını sorgulayarak, kendi içsel özgürlüğünü gerçekleştirir. Bunu yaparken aynı

zamanda toplumsal düzenin ahlaki temellerini güçlendirir. Bu anlayış ise insanın kendi değerini artırıp onun ahlaki varlık olarak, evrensel düzenin bir parçası olmasını sağlar.

İnsan, evrensel düzenin bir parçası olarak toplumun kalkınmasına ve gelişmesine de etki eder. Bu anlamda Kant felsefesinde, insanın özgür bir fenomen olarak ortaya çıkması, toplumun aydınlanmasıyla bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Öyle ki aydınlanma düşüncesi, Kant'ın felsefesinde özgürlük kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Özgürlük, insanın kendi akıl kullanımında ve düşünce süreçlerinde tamamen bağımsız olabilme halidir. Öyleyse Kant'a göre bu özgürlük, aklın kamusal kullanımıyla (herkesin yararına açık, evrensel bir düşünce biçimi) doğrudan ilişkilidir. Ancak aklın özel kullanımı, (bireyin kendi yurttaşlık görevinde akıl yürütmesi), bu evrensel özgürlükten ayrı düşünülemez. Özellikle bireysel düzeyde, aklın sınırları çizilmeye başladığında, aydınlanma süreci tehlikeye düşebilir. Kant'ın vurguladığı gibi; aydınlanma ancak, bireylerin özgür düşüncelerle donanmış olmalarıyla gerçekleşebilir. Bu bağlamda, özgürlük kavramı, hem bireyin kendi düşüncelerini özgürce ifade edebilmesini hem de toplumun ortak yararına akıl kullanımını teşvik etmesini içerir. Aydınlanma ideali, bireylerin bu özgürlük çerçevesinde bilgiye erişim, düşünce özgürlüğü ve toplumsal ilerleme için çaba göstermelerini gerektirir (Kant, 2022b, s. 41-42). Bu anlamda özgürlük, hür iradeye sahip bir varlıkta sadece aklın gerekli ön koşulu olarak geçerlidir (Kant, 2023b, s. 50).

İnsanın özgür bir varlık olarak ortaya çıkışında birtakım niteliksel özellikleri de göze çarpar. Şöyle ki insan, özgür bir varlık olduğu gibi özgürce inanan bir varlık olarak da ön plana çıkabilir. İnanma duygusu insanın doğasında bulunur ve insan her zaman bir şeylere inanmaya meyilli bir varlık olarak var olmuştur. Kant felsefesinde de insanın özgür bir varlık oluşunun inanç sahibi/inanan bir varlık olmasıyla ilişkisi bulunmaktadır. Özgürlük, bireyin iradesi ile eylemde bulunma kapasitesi iken; inanç, bu özgürlüğün anlamını ve amacını oluşturan temel unsurlar bütünüdür. Birey, ahlaki yasaları kendi iradesiyle kabul ederek özgürlüğünü deneyimler ve bu süreçte pratik aklın gereklilikleri doğrultusunda inanç sahibi olur. Kant, ahlaki eylemlerin amaçlarını derinlemesine kavrayabilmek için birtakım metafizik inançlara sahip olunması gerektiğini vurgular. Bu noktada özgürlüğün sağladığı ahlaki zeminde inanç kavramı, insanın varoluşsal sorularına yanıt arayışında önemli bir yer tutar.

Kant felsefesinde insan, inanan bir varlık olarak; hem aklın sınırlarını zorlayan bir metafiziksel varlık hem de ahlaki sorumluluğun taşıyıcısı olarak ortaya çıkar. Bilginin sınırlarını aşmaya çalışan birey, inanca ihtiyaç duyar. Bu bağlamda Kant; özellikle Tanrı'ya, ölümsüzlüğe ve özgürlüğe olan inancı, ahlaki yaşamın temel unsurları olarak görmektedir.

Özgürlük kavramı, pratik aklın zorunlu yasasıyla doğrulandığı ölçüde, saf aklın hatta teorik aklın sisteminde tüm yapının merkezi unsurunu oluşturur. Teorik akılda yalnızca ideler olarak kalan diğer tüm kavramlar yani Tanrı ve ölümsüzlük kavramları, özgürlük kavramı ile birleşerek, onun aracılığıyla dayanak bulur ve nesnel gerçeklik kazanır. Bu kavramların olasılığı, özgürlüğün gerçekliği ile kanıtlanır. Çünkü bu ide ahlaki yasa aracılığıyla kendini ortaya koyar. Bu bağlamda inanan bir varlık olarak insan, ahlaki yasaların ve özgürlüğün gerçekliğini kabul ederken, aynı zamanda bu kabul üzerinden Tanrı ve ölümsüzlük gibi kavramları da işler (Kant, 1994, s. 4).

Kant, pratik aklın rehberliğinde; insanın ahlaki yasaları belirleme ve bu yasaları evrensel bir çerçevede anlamlandırma kapasitesine vurgu yapar. İnsan, ahlaki yasaların zorunluluğunu kabul ederken, bu yasaların belli bir düzen içerisinde var olması gerektiğini ve bu düzenin ancak bir Tanrı inancı ile temellendirilebileceğini öne sürer. Öyle ki Kant için Tanrı inancı, rasyonel temellere dayanan bir gereklilik olup, ahlaki buyrukların gelişimini pekiştirir. Bununla beraber, ahlaki yasaların düzenini ve adaletin gerçekleşeceği umudunu da içinde barındırır. Böylece bu inanç; insanın özgürlüğünü, ahlaki kararlarının ve eylemlerinin anlamlı bir bütün içinde yer aldığını gösterir. Goldmann'ın (1983) da ifade ettiği gibi; inancın temelinde her zaman yüce, evrensel ve insani değerlere inanmak ve bu değerleri hayata geçirme umudu yatar. Bireyin hiçbir inancı olmadığında, rasyonel bir varlık olmaktan çıkar. Bu anlamda inanç kavramı için, evrensel anlamda insani bir durumu ifade ettiğinden söz edilebilir (s. 196). Dolayısıyla Kant'ın felsefesinde inanç kavramı, yalnızca teolojik bir kabul değil, aynı zamanda ahlaki yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilir. Kant, bireyin ahlaki açıdan en iyiye ulaşmasının bu dünyadaki sınırlı yaşam süresi ile kısıtlanamayacağını savunur. Bu sebeple ahlaki gelişimin devam edebileceği bir öte dünya inancı, insanın ahlaki çabasını sürekli kılar ve ona kıymetli bir anlam kazandırır. Özgürlükse ahlaki yasaları kabullenme sürecini kapsar. Bu anlamda eğer insan özgür olamazsa, ahlaki yasaları içselleştiremez ve böylece ahlaki sorumlulukları da alamaz.

Bu bağlamda Kant felsefesinde insan; hem özgür hem de inanan bir varlık olarak ele alınır. Bu iki yön de insanın ahlaki yaşamının vazgeçilmez bir parçasını oluşturur. İnanç, insanın ahlaki eylemlerine anlam katan bir unsur olarak, onun özgürlüğüyle birlikte varoluşsal bütünlüğünü tamamlar. Böylece Kant felsefesinde inanç ve özgürlük problemleri insanın ahlaki yaşamını şekillendiren ve ona yön veren iki temel bileşen olarak ortaya çıkmaktadır. Ahlaki yasaların kılavuzluğunda hareket eden birey, sadece özgürlüğünü ve inancını yansıtmakla kalmaz çünkü bu doğrultuda ahlaki yükümlülüklerini de yerine getirir. Böylece bu yükümlülükler sayesinde insan, hem kendi varoluşunda hem toplumsal ilişkilerinde belirleyici bir unsur haline gelir. Bu durum da onu ahlak sahibi bir varlık olarak değerlendirmenin amaçlarını sağlar.

3.3. Ahlaki Bir Varlık Olarak İnsan

Ahlaki bir varlık olarak insan, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli bir role sahiptir. Bireysel bağlamda, insanın ahlaki değerleri ve vicdanı onun eylemlerini yönlendirir. Birey, kendi ahlaki çerçevesini oluşturarak; dürüstlük, güvenilirlik, tarafsızlık, sorumluluk gibi erdemleri kendi hayatına geçirir ve ardından bu davranışlara yönelik eylemlerde bulunur. Bireyin bu şekilde hareket etmesi hem kişisel hem de toplumsal açıdan refahı sağlar. Bu bağlamda bireysel ahlak anlayışı, insanların kendi iç dünyalarında bir denge yaratarak huzuru sağlar ve bu durum da insanların toplumsal düzeyde bir arada yaşamalarına olumlu etki eder. Toplumu oluşturan her bireyin, karşılıklı bir biçimde saygı ve güven ortamını oluşturması gerekir. Oluşacak bu ortamda her birey, ahlaki sorumluluklarını birebir yerine getirmelidir. Toplumdaki bireylerin bu tutumu sürdürmesi ile sosyal eşitliğin, beraberliğin ve ortak güvenin temelleri atılır.

Ahlaki değerleri benimseyen bir toplumda kişisel kazançlar amacıyla hareket edilmez. Bunun yerine ortak iyiye yönelik bir dayanışma ve iş birliği ortamı oluşturulur ve bu duruma yönelik eylemde bulunulur. Toplum, ancak bu şekilde hareket ederek huzurlu bir ortama sahip olabilir. Böyle bir ortam, topluma sosyal bilinç, ortak güven duygusu ve barış nitelikleri kazandırır. Bu bağlamda ahlaki bir varlık olarak insanın toplumsal etkisi, sadece bireysel eylemleri ile sınırlı kalmaz. Öyle ki insan, ahlaki yapıya sahip olarak toplumu geliştirirken, aynı zamanda toplumsal kuralların ve etik değerlerin de kendini şekillendirmesine olanak tanır. Bireylerin, ahlaki sorumluluklarını

yerine getirecek şekilde eyleme geçmesi; toplumsal sorunların daha kolay bir şekilde çözülmesini ve daha etik, sürdürülebilir bir dünyanın oluşmasını sağlar.

Erdem her zaman ilerleme halindedir ve sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Ancak erdem bir ilerleme kaydedemezse, kaçınılmaz olarak zayıflar. Çünkü ahlaki ilkeler, teknik kurallar gibi sadece geçmişe, geleneğe dayanmazlar. Aynı zamanda geleceği şekillendirirler. Teknik kurallar zaman içinde geleneksel hale gelebilirken; ahlaki ilkelerin uygulanması, bireyin kendi ilkelerini özgürce seçme yetisini kaybetmesine yol açabilir. Bu özgürlük, bir eylemin ahlaki karakterini belirler ve görevin yerine getirilmesinin önemini vurgular. Dolayısıyla erdem sadece bir eylemin sonucu olarak değil, aynı zamanda sürekli bir gelişim ve yenilenme süreci olarak da görülmelidir (Kant, 2021a, s. 64-65).

Ancak bireyin burada dikkat etmesi gereken nokta; sorumluluklarını yerine getirirken takındıkları tavır ve yapacakları eylemlerde tamamen ahlak yasalarına uygun biçimde olmaları gerektiğidir. Gedikli'nin de (2021) ifade ettiği gibi; Kant felsefesinin başat problemi, ahlaki eylemlerdir. Bu yüzden Kant'ın ahlak teorisinin asıl amacı, doğru eylemin ne olduğunu belirlemek ve doğru eylemi gerçekleştirmeyi mümkün kılan şartları ortaya koymaktır (s. 90). Kant (2023b), insanların birbirine yönelik davranışlarında, bireylere sık sık ödev anlayışına uygun hareket etmeleri gerektiğini vurgular. Eğer bir birey, diğer insanlara karşı olan sorumluluklarını gelişigüzel bir şekilde yerine getirirse, kendi iç dünyasında, bu konuda hesap vermesi gereken bir yargıcın sesi gibi en sert eleştirilere ve kınamalara maruz kalacaktır. Bu eleştiriler, insanın kendi ahlaki ödevlerini ihmal etmesinin sonuçlarını anlaması için içsel bir uyarı işlevi göreceklerdir. Kant'a göre, bireyin ahlaki olarak sorumlu davranışları, sadece dışarıdan gelen kurallara uymaktan ziyade; içsel bir ahlaki yükümlülüğünden kaynaklanmalı ve bu yükümlülükler bireyin kendi ahlaki bilincini derinleştirmelidir (s. 46). Çünkü insan, insanlığın ahlaki değerlerini oluşturma fenomenlerinde tek başınadır (Kant, 2021b, s. 145). İyi ve onurlu bir davranış, başkalarına saygıyı yansıtan bir dış görünüş olarak kendini belli eder. Bu davranış biçimi, bireyin ahlaki duruşunu ortaya koyduğu gibi, toplumsal ilişkilerde de kendini belli eder. Saygıyı teşvik eden bu tutum, bireyler arasında güven ve değer duygusunu pekiştirir. Bu doğrultuda toplum arasında belirli bir uyum sağlayarak, toplumsal bağları güçlendirir. Bu şekilde bireyin tavırları; hem kendi ahlaki bilincini hem de çevresindeki olumlu etkisini temsil eder (Kant, 2022a, s. 78-79). Bu süreç, doğrudan doğruya bireylerin topluma, toplumun da bireylere

olan etkisini ortaya koyar. Ahlaki değerler, bu karşılıklı ilişki sayesinde toplumun gelişimine katkı sağlar.

Kant'a göre akıl sahibi bir varlık olarak insanın akılı, aynı zamanda ahlak yasasının da kaynağını oluşturur. Bu yasa, tıpkı akıl gibi biçimsel bir nitelik taşır ve akıl sahibi varlıkların eylemlerinin ahlaki değerini belirleyen tek geçerli ölçüt olarak ortaya çıkar. Ayrıca, akıl sahibi varlıkların bir araya gelerek oluşturacakları toplumsal düzenin mümkün olabilmesi için de bu yasa, yine tek geçerli ve zorunlu bir temel ilkedir. Başka bir ifadeyle, Kant'a göre, sürekli barış içinde var olabilen bir toplum düzeni, ancak insanın içsel değerini ve saygınlığını esas alan bir ahlak ilkesine dayanarak mümkündür. Bu ilke, hem bireylerin ahlaki eylemlerini yönlendirir hem de toplumsal yaşamın temelini oluşturur (rek, 2003, s. 47). Bu bağlamda bireyin ahlaki varlığı yalnızca kendi yaşamını değil, toplumsal yapının bütününü de etkiler. Bu karşılıklı etkileşim ile birlikte bireyler ve toplumlar sürekli olarak gelişirlerken aynı zamanda daha sağlıklı, eşitlikçi, huzurlu, mutlu ve daha dinamik bir dünya yaratmış olurlar.

Toplumsal yapının, ahlaki değerlerle şekillendiği ve bu değerlerin bireyin yaşamını nasıl etkilediğini, felsefi bir derinlikle ele alan Kant, insanın ahlaki doğasını ve eylemlerini evrensel ilkelerle açıklayabileceği bir sistem oluşturmuştur. Bu sistem sayesinde birey, ahlaki bir varlık olarak topluma karşı görevini daha belirgin hâle getirmiştir. Kant, toplumun ahlaki bütünlüğünü ve bireyin etik sorumluluklarını geniş bir perspektif ile ele almıştır.

Kant'ın ahlak felsefesi, temelde bireyin ahlaki yapısını ele alır. Kant, bu durumu bireyin benzersiz özelliklere sahip olmasına yönelik düşünceler ortaya koyarak destekler. Öyle ki Kant'a göre, bireyin ahlak sahibi olabilmesi, ahlaki yetiler kazanabilmesi ve bu doğrultuda ahlaki sorumlulukları alıp, buna göre hareket edebilmesinin tek koşulu; bireyin akıl sahibi bir varlık olması ve zgr irade yetisini kullanabilmesi ile ilişkilidir. İnsanlar, neyi tasavvur ederlerse etsinler, ahlaki ilkeler hiçbir zaman duygulara dayandırılmaz. Byleyi ilkeler, aslında her insanın akıl yürütme kapasitesinde, belirsiz ve soyut bir şekilde yer alan bir metafizik anlayıştan doğar. Bu anlayış, ahlaki kuralların temellerini oluşturur ve duygusal tepkilerden bağımsız olarak varlığını sürdürür (Kant, 2021a, s. 7).

İnsan, akıllı bir birey olarak eylemde bulunurken, bu eylemlerini ahlaki ilkeler doğrultusunda gerçekleştirmelidir. İnsanın en yüce ahlaki mkemmeliliği, görevini

yerine getirmesi ve bu görevi gereği gibi yapmasıdır. İlk bakışta bu durum katı bir zorunluluk gibi algılanır. Dolayısıyla görev ilkesi; zihinsel eğilimi, bir yasanın kesin ve katı emriyle yönlendirir gibi görünür. Ancak aslında yasa, eylemin sadece kendisini emreder. Bu, insanın özgürlüğünü ve ahlaki yükümlülüklerini yerine getirme sorumluluğunu vurgular. Öyle ki ahlaki eylemler; yasaların doğasına uygun olarak, özgür irade ile yerine getirilmelidir (Kant, 2021a, s. 36). Tüm görüngelerin duyular üstü temeli, yani akılla ve ahlaksal yasayla olan ilişkisi, ancak aşkınsal özgürlük bağlamında ele alınabilir. Ancak aşkınsal özgürlük, doğası gereği belirlenemez bir kavram olup yalnızca aklın bir ideasıdır. Erdem de benzer bir niteliğe sahiptir. Öyle ki bir yandan, deneyim içinde tam olarak kavranamaz; diğer yandan hiçbir deneyim ürünü, akıl ideasının belirlediği nedensellik düzeyine ulaşamaz (Kant, 2006, s. 219).

Bizi bağımsız ve özgür varlıklar yapan, bu özgürlüğe dayalı olan ahlaktır. Bu nedenle, bizi gerçekten insan kılan şey ahlaki değerlerdir (Kant, 2021b, s. 125). Bireyin bu niteliklere sahip olması; onu gerek bireysel gerek de toplumsal ilişkileri bakımından, ahlaki sorumluluklarını yerine getirmeye yönlendirir. Akıl, insanlığın genel durumu ve insan ruhunun kabul edilen sorumluluğu çerçevesinde ahlaki bir bütün olarak ele alınmalıdır. Evrensel ve tarafsız bir anlayışla, insanın başarısına dair umutlar taşınmalı ve bu başarıya ulaşmak için gerekli çabaları göstermelidir (Kant, 2021b, s. 140). Kant'ın ahlak anlayışında, insanın ahlaki değerleri evrensel etik bir sistemin parçası olarak ele alınmaktadır. Böylelikle bu sistem, bireyin kendi özgür iradesi ile yapmış olduğu bilinçli seçimler doğrultusunda şekillenir. Bu şekilde birey, özgür iradesi ile ahlaki sorumlulukları alarak, evrensel ahlak kurallarına göre hareket eder. Bu bağlamda Kant'ın perspektifinde, ahlaki bir varlık olarak insan, hem kendi içsel değerleriyle hem de evrensel ahlak yasalarıyla uyumlu bir yaşam sürdürmeyi hedefler.

Kant'ın ahlak felsefesi, bireyin içsel ahlaki yasaları evrensel değerlerle uyumlu hâle getirme çabasını temel alır. Kant'a göre birey, aklın öncülüğünde, kişisel isteklerinin dışında durarak evrensel bir etik anlayışı geliştirmelidir. Bu anlayışın gelişmesi, Kant'ın sistemini geliştirdiği şekilde; *ahlaki ödevlerimize* bağlı olarak şekillenir. Kant'a göre ahlak yasası, her akıllı varlığın iradesi için, geçerli olan bir ödev yasasıdır. İnsanın kendi kendine karşı olan ödevi ise insanlık erdemini kendi kişiliğinde korumasında yatar. Bu anlayış, bireyin ahlaki sorumluluğunu kabul etmesini ve ahlaki eylemlerinde özgür iradeyi kullanmasını gerektirir. İnsanın ahlaki olarak kendini yönlendirmesi, ahlaki yasayı içselleştirerek, hem kendi hem de diğer insanların

kişiliklerini değerli kılan erdemleri geliştirmesini sağlar (Kant, 2023b, s. 48). Kant, ahlaki bir kişilik sorunu olarak ele alır ve iyi bir kişiliğin geliştirilmesinin gerekliliğinden bahseder. Ona göre, bu kişiliğin inşa edilmesi, öncelikle insanın tutkularından ve arzu kaynaklı eğilimlerinden arınmasını zorunlu kılar; ahlaki yaşam, yasaklardan uzak bir şekilde var olmayı öğrenmekle mümkün olur (Şahin, 2015, s. 95). Kant'a göre ahlak, karakterin bir yansımasıdır. Birey kişiliğini korumak ve güçlü bir karakter oluşturmak istiyorsa öncelikle sahip olduğu tüm tutkularından arınmayı bilmelidir. Kişi, eğilimlerinin tutkuya dönüşmesini engellemek ve ona yasak olan şeyler olmadan yaşayabilmek için kendini disipline etmelidir. Bir şeylerden yoksun kalmayı öğrenmek için cesaret ve arzu gereklidir. İnsan, karşıtlıklara ya da reddedilmelere karşı kendini alıştırmalıdır (Kant, 2023a, s. 63).

Bu çerçevede Kant'ın ahlak sisteminin en önemli noktasını oluşturan ahlaki ödev anlayışı; bireyin ahlaki kararlarını belirlerken, kendi iradesini evrensel yasalara bağlı kalarak uyma zorunluluğunu ifade eder. Bu zorunluluk bireyin, erdem sahibi bir varlık olarak sorumluluklarının bilincine ulaşmasına ve etik ilkeleri pekiştirmesine olanak tanır. Erdem ise Kant'ın (2022a) ele aldığı gibi, bireyin ödevini yerine getirmesindeki ahlaki gücü ifade eder. Kant'a göre bu durum asla sıradan bir alışkanlık haline gelmemeli, her zaman taze ve özgün kalmalı ve bireyin düşünce yapısından kaynaklanmalıdır (s. 72). Öyle ki alışkanlıklar, kötülüğe karşı hoş görüyü artırır ve bu durum genellikle sahte bir erdem olan sabırla adlandırılır. Edinilmiş alışkanlıklar, iyi eylemleri, ahlaki değerinden mahrum eder. Çünkü zihinsel özgürlüğü engeller ve bireyin düşünmeden eylemleri tekrarlamasına neden olur. Bu durum, kişinin ahlaki bilinçten uzaklaşmasına ve eylemlerinin anlamını sorgulamadan devam etmesine yol açar. Gerçek erdem, alışkanlıkların ötesine geçerek, sürekli bir ahlaki farkındalıkla beslenmelidir (s. 74).

Kant'ın ahlaki ödev anlayışı ahlak felsefesinin önemli konularından birini oluşturmaktadır. Öyle ki akıllı ve özgür bir varlık olarak insanın, ahlaki açıdan sorumluluklarını nasıl yerine getireceğini belirleyen ve onu bu minvalde yönlendiren önemli bir alanı kapsamaktadır. Kant'ın ahlaki ödevinin temelinde menfaate, arzuya veya dışarıdan gelebilecek herhangi bir zorlamaya yer yoktur. Kant'a göre davranışlarımızın mutlak gerekliliği ödev olmalıdır (Kant, 2023b, s. 48). Öyle ki Kant'ın felsefesinde insanlar yalnızca bir amacın aracı değil, kendi varoluş değerleriyle başlı başına bir amaç olarak kabul edilirler. Bu durumu Kant, insanın ahlaki

eylemlerinin diğ er insanlarla kurduğu ilişkilerde daha belirgin h alde ortaya çıktığını ifade eder ve şu şekilde ifade eder: “ yle davran ki insanlık hem senin hem de bir başkasının kişiliğinde her zaman bir amaç olsun, hiçbir zaman araç olmasın” (Kant, 2023b, s. 47). Ahlak yasasının özerkliği, insanı kendisini ve diğerlerini her zaman bir amaç olarak görmeye yönlendiren bir şekilde şekillendirir. Ancak insanın, hem duysal hem de düşünsel olarak fenomenal ve numenal alanlarda varlık gösteren doğası, onu hem bir amaç hem de bir araç olarak kullanabilmesinin temellerini atar. Bireyin  zerkliği ve dolayısıyla özgürlüğü, istemesinin özerkliğinde, bir bakıma ahlak yasasının özgürlüğü içinde kendini bir amaç olarak belirlemesinden geçer. (Coşkun, 2016, s. 148). Bu bağlamda Kant için, ahlaki ödevin temelinde sadece yasaya yönelik karşılıksız bir saygı biçimi bulunur. Bu şekilde yerine getirilmesi beklenen eylemler de saygıya yönelik zorunlu eylemler olarak ortaya çıkar. Böylece bu durumun oluşması, bireyi saf bir biçimde ahlaki yasaya bağlı kalmayı gerektirir.

Kant, insanın  dev kavramını, ahlaki eylemlerinin temelini oluşturan bir prensip olarak görür.  dev duygusu, bireyin ahlaki eylemlerinin temelinde yatan ahlaki zorunluluğu ifade etmektedir. Bu doğrultuda birey, ahlaki eylemlerinin doğruluğunu ve yanlışlığını  dev kavramıyla ilişkilendirerek belirlemelidir. Bu ilke *kendini bil!* Sözüyle ifade edilir ve ahlaki özgürlüğün temelini oluşturur. Kant’a göre ahlaki bilgelik, insanın kendi eylemlerini ödevleriyle bağdaştırarak belirlemesidir. Bu süreç, insanın ahlaki sorumluluğunu anlaması ve eylemlerinin ahlaki değerini değerlendirmesi için gereklidir. İnsanın, davranışlarının evrensel bir yasaya dönüşmesini istemek zorunda olması, ahlaki yargılamanın temel ilkesini oluşturmaktadır. Bunun yanında insanın en büyük  devi, bir insan olabilmek için ne olmak gerektiğini doğru anlamaktır. Öyle ki birey ancak bu doğrultuda ahlaki sorumluluklarını yerine getirir ve bu sayede toplumsal ilişkilerini düzene sokabilir. Kant’a göre kendi saygınlığı hakkında diğeri ile anlaşmak için söylenmesi gereken bir yasa, yani *ahlak yasası* her insanın içinde anlaşılması basit bir bilgi şeklinde bulunur. Bu anlamda insan her zaman bu yasaya göre hareket ederek hem kendini hem de yaşadığı toplumu etkilemelidir (Kant, 2023b, s. 44).

İnsanın  zerk ve akıllı bir varlık yapısına sahip olması, ahlaki ödevleri gerçekleştirmesini olanaklı hale getirir. Öyle ki akıllı varlık olarak insanlar, kendi ahlaki yasalarını belirleyebilme yeteneğine sahiptirler. Bu durum, bireylerin kendi akıllarını kullanarak ahlaki kararlar almalarını sağlar. Ancak belirtmek gerekir ki Kant için, ahlaki

karar almada ve ona yönelik hareket etmede en önemli nokta bireyin niyetidir. Şöyle ki Kant, bir eylemin sonucu ne olursa olsun eğer iyi niyetle yapılmadıysa o eylemi ahlaki olarak kabul etmez. Dolayısıyla ahlaki ödev bilincine sahip olarak insanlar, herhangi bir çıkar, kişisel arzu vb. bir duygu gütmenden; sadece içten gelen iyi bir niyetle ve ahlaki yasaya saygı duyacak biçimde eylemde bulunmalıdır.

Kant'ın ahlak felsefesi, insanların birbirlerine karşı olan ödevlerini insan sevgisi ve iyi niyetle ilişkilendirir. İnsan sevgisi, diğer insanların değerini anlamayı ve onlara karşı saygı duymayı gerektirir. İyi niyet de diğerinin mutluluğunu isteyerek, onlara karşı dürüst ve adil olmak anlamına gelir. Bu bağlamda insanlara karşı adil olmak ve iyiliğine yönelik davranışlarda bulunmak, insanın temel ahlaki ödevlerinden biridir. Tüm insanların birbirlerine karşı ödevi, insan sevgisine karşı olan *iyi niyetlilik*ten geçer dolayısıyla insanlara karşı iyilikte bulunmak bizim ödevimizdir. Kant'a göre insanlık, bu tür ahlaki eylemler aracılığıyla kendine ve topluma yarar sağlar. Dolayısıyla insanın ahlaki ödevi, insan sevgisi ve iyi niyetle hareket etmekten geçer. (Kant, 2023b, s. 60). Kant'a göre ahlaki görev söz konusu olduğunda, bir bireyin mutluluğundan feragat etmesi beklenmemelidir. Zira bu insan doğasına aykırı bir taleptir. Aklın buyurduğu yasaya koşullu bir şekilde uymak, ahlaki değerın özünü zedeler. Görev, kendi başına erek teşkil eder ve bu, insana en yüce iyiyi arzlatan bir istenç sunar. Böylece insan aklı, ahlaki bir düzenin varlığına ve gelecekteki bir yaşama inanma yönünde motive olur. Bu inanç, pratik akıl yoluyla dünyada adaletin sağlanabileceği umudunu da besler (Kant, 2022b, s. 72-73). Kant'a göre düşünen bir insan görev bilincinde olduğunda, doğal olarak mutluluk hisseder. Ancak etiğin merkezine bireyin kendi mutluluğunu yerleştiren bir bakış açısı; mutluluğu, erdemli davranmanın asıl nedeni olarak görür. Bu durumda, kişi yalnızca görevini yerine getirdiğinde bu mutluluğu hak eder. Böylece birey, mutluluğun görev bilincinin doğal bir sonucu olduğunu düşünmeden, öncelikle görevini yerine getirmek zorunda hisseder. Gerçek mutluluğa ulaşmanın, ancak bu bilinçle mümkün olabileceğini umar. Ancak bu yaklaşımda temel bir çelişki vardır: Bir yandan, birey mutluluğu göz ardı ederek, yalnızca ahlaki bir ilke gereği görevine uymak zorundadır; diğer yandan, mutluluğu elde etmek için görevi aracılığıyla duygusal tatmini hesaba katarsa, bu ahlaki ilkenin tam tersini kabul etmiş olur. Bu ikilem, etiğin özünde görev bilinci ile kişisel mutluluk arasında süregelen gerilimi ortaya koyar. Kant, ahlaki eylemlerin temelinin, duygusal tatmin yerine, evrensel yasaya bağlılık olduğunu savunur. Bu bağlamda birey, görevini içsel bir zorunluluk olarak görmeli ve

mutluluğun, görev bilincinin bir yan ürünü olduğunu kabul etmelidir. Böylece mutluluğun bir hedef değil, erdemli yaşamın doğal bir sonucu olduğunu anlamış olur (Kant, 2021a, s. 9-10).

Kant'ın ahlak felsefesine göre; birey, ahlaki bir davranış sergilediğinde, eylemlerinin temelinde yatan iyi niyetin, koşullu iyilik kavramından bağımsız olması beklenir. Çünkü koşullu iyilik kavramı, ahlakın temel ilkeleri ile bağdaşmaz. İyiliğin, beklentilere bağlı yapılması, onun saf ahlaki değerini azaltır. Bu nedenle gerçek iyilik, her türlü koşuldan bağımsız olmalıdır. Aynı şekilde, koşullu cezalandırma da ahlaki bütünlük ile çelişir. Eğer bir ceza, belirli şartlar gerçekleştiğinde uygulanıyorsa, bu durum bireyin ahlaki yükümlülüklerinin gerçek doğasını gölgeler. Cezanın, yalnızca belirli davranışlar ile ilişkilendirilmesi; bireyleri, ahlaki eylemleri dışsal sonuçlar temelinde değerlendirmeye yönlendirir. Bu bağlamda, ceza, ahlaki gelişim için bir araç olmaktan çıkar ve yalnızca bir kontrol mekanizması haline gelir. Gerçek ahlaki davranışlar, ödül ya da cezadan bağımsız olarak, yalnızca ödev bilincine dayanmalıdır. Bireyler, ancak bu şekilde saf bir ahlaki değer anlayışını geliştirebilirler.

Kant'a (2021) göre etik, saf pratik aklın hedeflerinin sistemi olarak da adlandırılabilir (s. 15). Saf pratik mantık, içerisinde barındırdığı, en yüce ve koşulsuz amacı şu şekilde tanımlar: erdem kendi kendisinin amacıdır ve insanların iyiliğini hak ederken, aynı zamanda kendi kendisinin ödülü olur (s. 43). Bu bağlamda Kant'ın ahlak felsefesi; bireyin ödev duygusunu ve iyi niyetini temel alarak, ahlaki eylemlerin özünde bir irade özgürlüğü bulunduğunu savunur. Birey, akli ile meydana getirdiği ahlaki yasalar doğrultusunda; sadece kendi yararına yönelik veya bireysel isteklerine ve heveslerine göre değil, içsel ahlaki bir sorumluluğa göre eylemlerini biçimlendirir. Bu perspektif, bireyin sahip olduğu ahlaki değerleri özümsemesine ve onu harekete geçirecek olan eylemlerin zemininde yatan niyeti sorgulamasına sebep olur. Bu durumda ahlak yasası, bireyin vicdanını harekete geçiren bir içsel rehber dönüşür. Kant'a göre ahlaki sorumlulukların alınması; insanı sadece ahlaki kararları alırken değil, aynı zamanda toplumsal ilişkiler kurarken de ahlaki bütünlüğünü ortaya koyabilen varlıklar haline getirir. Kant'ın ahlaki bir varlık olarak insan anlayışının, ahlak felsefesine ve etik tartışmalara katkısı oldukça fazladır. Bireyin kendi ahlaki yasalarını oluşturması, onu gerçek anlamda özgür bir varlık olarak iyiye ulaştırır. Bu durum aynı şekilde toplumu da etik bir yapıya kavuşturarak, refahı sağlar.

SONUÇ

Kant felsefesinde insan; akıl, ahlak ve özgürlük kavramları etrafında şekillenen çok katmanlı ve derin bir varlık olarak ele alınır. Dolayısıyla bu çalışmada, Kant'ın insan anlayışının farklı boyutları, kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Bu doğrultuda, insan felsefesinin tarihsel arka planı ele alınmış, insan anlayışının, ilk varoluş anlarından itibaren geçirdiği süreci takip ederek, felsefi düşüncenin gelişimini ve bu düşüncenin insan kavrayışına katkıları ortaya konmuştur. Antropolojik incelemeler aracılığıyla, insanın tarih boyunca nasıl bir değişim ve gelişim gösterdiği, çeşitli kültürel ve bilimsel perspektiflerden elde edilen verilerle tartışılmıştır. Felsefi ve antropolojik karşılaşmaların ışığında insanın ortak problemlerinin nasıl değerlendirildiği ve bu değerlendirmelerin insan anlayışını nasıl şekillendirdiği incelenmiştir. Kant'ın perspektifinden insanı değerlendirirken, onun felsefi antropolojiye yaptığı katkıları ve bu katkıların eleştirel bir çağın başlangıcını nasıl oluşturduğu derinlemesine tartışılmıştır. Böylelikle bu çalışma en temelde, insan felsefesinin gelişimi ve Kant'ın bu gelişimdeki rolünü ele almıştır. Ayrıca bu tez çalışması, insanın kendini anlamasına ve toplumsal yapılar içerisindeki yerini belirleme çabalarına yönelik önemli bir katkı sunmuştur. Bu tartışmalar insanın hem bireysel hem de toplumsal boyutlarda daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına olanak tanıyarak, felsefi antropolojinin de temellerini güçlendirmektedir. Böylece bu çalışmada, Antik Dönemden Kant'a kadar uzanan düşüncelerin gelişimi detaylandırılarak, tartışılmıştır. Antik filozofların insanı doğa ve evrenle ilişkilendirerek ele alışlarından, Kant'ın insanı akıl sahibi ve özgür iradeye sahip bir varlık olarak tanımlamasına kadar geniş bir yelpaze sunulmuştur. Bu süreç, Kant'ın insan felsefesinin tarihsel kökenlerini ve gelişimini anlamamız açısından büyük önem arz etmektedir.

Kant; insanı akıl sahibi bir varlık olarak kabul eder ve insanın bilgiye ulaşma çabasını algı ve bilinç düzeyindeki süreçlerle birlikte değerlendirir. Ona göre, insanın bilme ve düşünme kapasitesi, onun ahlaki sorumluluklarını da beraberinde getirir. Dolayısıyla akıllı ve bilen bir varlık olarak insanı problem ederken, insanın deneyimlerini analiz etme ve bilgiyi sistematik bir şekilde kullanabilme yetisi üzerinde

durulmuştur. Bu noktada Kant'ın epistemolojik yaklaşımlarından destek alınarak çalışma daha fazla güçlendirilmiştir. Bu anlamda insanın bilme yolundaki çabası, öğrenme ve eğitim süreçleriyle ilişkilendirilerek, insanın bilgiye ulaşma arzusu ve bunu gerçekleştirme yolları derinlemesine tartışılmıştır. Düşünen bir varlık olarak insan, zihinsel kapasitesini ve mantığını kullanarak kendi varoluşunu anlamlandırır. Bu çerçevede düşünsel kapasitenin artırılmasının, insanın özünü nasıl şekillendirdiği ortaya koyulmuştur. Bu anlamda tarihsel bir varlık olarak insanın, bilgiye ulaşma serüveninin tarihsel bağlamı incelenerek; geçmiş ile geleceğin insan varoluşuna bağlı olduğu aktarılmıştır. Bu bağlamda bilgi birikiminin nesiller boyunca aktarıldığı ifade edilerek; insanın gelişiminde ve toplumsal ilerlemede oynadığı kritik role vurgu yapmıştır. Bu aktarım sürecinin, insanın tarihsel bir varlık olarak gelişimini ve bilginin sürekliliğini sağladığı belirtilmiştir. Bu analizler, insanın akıllı bir varlık olarak kendi bilincini ve dünyayı anlama çabasının, Kant felsefesinde ne denli önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Kant'ın insan anlayışı, bireyin hem kişisel gelişimini hem de toplumsal sorumluluklarını derinlemesine değerlendirerek, insan varoluşunu çok boyutlu ve zengin bir perspektiften ele alınmasına katkı sağlamaktadır.

İnsan, dünya üzerindeki gelişimini toplumsal ve kültürel bir varlık olarak sürdürmektedir. Kant'ın bakış açısına göre insan, toplumsal kurallar ve etik normlar aracılığıyla yaşamını şekillendirir. Dolayısıyla bu normların, ahlaki gelişimin temel belirleyicisi olduğu açıktır. Bu bağlamda toplumsal yapıların ve etik değerlerin, bireyin ahlaki eylemlerine yön verdiği bu çerçevede, insanın toplumsal sorumlulukları ve özgür iradesiyle kendi ahlaki yasalarını belirleme yeteneği üzerinde durulmuştur. Böylece insanın akli ve özgür iradesi üzerinde durarak, etik noktaların derinlemesine ele alınması sağlanmıştır. Ahlaki bir varlık olarak insan; erdem, ahlak yasası ve ödev bilinci gibi değerlerle yoğrulmuştur ve bu değerler, Kant'ın felsefesinde bireyin toplumsal barışa katkısını anlamlandırmada merkezi bir yer tutar. İnsanın etik, sosyolojik ve kültürel boyutlarıyla ilgili tartışmaların yapıldığı bu çalışmada bireyin bilgi edinme ve düşünme yeteneklerinin de önemli bir perspektif sunduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte birey olarak insanın, toplumsal yapılar içindeki rolü ve sorumlulukları, bireysellik ve toplumsallık kavramları çerçevesinde irdelenmiştir. Bu anlamda toplumun bireye dayalı olduğu ve bireylerin, toplum içerisinde aktif rol oynadıkları belirtilmiştir.

Özgürlüğün ahlaki boyutları ve insanın kendi iradesiyle ahlaki yasalarını belirleme yetisi Kant'ın insan felsefesinde önemli bir yere sahiptir. İnsan, akli ve özgür

iradesi ile etik boyutunu oluşturur ve bu çerçevede toplumsal kurallar ve evrensel ilkeler, insanın ahlaki gelişiminde kilit rol oynar. Bu bağlamda ahlaki bir varlık olarak insanın bireysel ve toplumsal açıdan ahlaki değerleri, erdemi, ödev bilinci ve toplumsal barışın sağlanmasındaki rolü derinlemesine tartışılmıştır. Bu tartışmalar, Kant'ın insan anlayışının, toplumsal yapıların ahlaki değerlerle şekillenmesi ve insan sevgisi ile iyi niyetin toplumsal barışa katkısının ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

Kant'a göre insan, evrendeki en değerli varlıktır. Öyle ki insan, özgür iradesiyle kendi yaşamını yönlendirebilme kapasitesine sahiptir. Kant, insanı ahlaki yasaların kaynağı olarak görür ve bu yasaların insanın akıl yürütme yetisiyle şekillendiğini savunur. İnsan, sadece doğanın bir parçası değil aynı zamanda etik değerlerin ve evrensel ahlak ilkelerinin taşıyıcısıdır. Bu bağlamda Kant, her bireyin kendi içinde bir amaç taşıdığını ve bu nedenle her insanın saygıyı hak ettiğini savunur. İnsan, özgür iradesiyle ahlaki eylemlerde bulunabilme yeteneğine sahip olduğundan, Kant'ın felsefesinde merkezi bir konuma yerleştirilir. Bu yaklaşım, insanın kendini gerçekleştirme potansiyelini ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirme kapasitesini ortaya koyar. Böylece insan varoluşunun, derin anlamını ve değerini belirler.

Bu bağlamda insan, Kant'a göre, akıl sahibi, düşünen, tarihsel, toplumsal ve ahlaki bir varlık olarak kendini gerçekleştirme potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel, bireyin bilgiye olan merakı, düşünsel kapasitesi, toplumsal sorumlulukları ve ahlaki eylemleriyle şekillenir. Kant'ın insan anlayışı, modern, felsefi ve sosyolojik tartışmalara ışık tutarak, insan varoluşunun temel sorularına dair yeni bakış açıları geliştirilmesine katkıda bulunur.

Bu çalışmanın literatüre en temel katkısı, Kant felsefesinde insanın çok boyutlu yapısını ortaya koyarak, onun; akıl, bilinç, özgür irade, toplumsal ve ahlaki değerler ekseninde nasıl bir bütünlük oluşturduğunu göstermektir. Kant'ın insan anlayışının derinlemesine analizi modern felsefi düşüncenin temellerini anlama ve bu temeller üzerinden yeni bakış açıları geliştirme konusunda önemli bir kaynak teşkil eder. Bu tez, insanın kendi potansiyelini keşfetme, etik ve ahlaki gelişim süreçlerini anlama ve toplumsal yapı içerisindeki yerini belirleme konularında değerli bir katkı sunmaktadır. Kant felsefesi, insanın doğasını ve onun evrendeki yerini anlama çabasında önemli rol oynamaktadır.

Bu alışma, Kant felsefesinde insan kavramını çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alarak, gelecekte araştırmalara bir giriş sunmuştur. Yapılan literatür taramalarında, antropoloji ve felsefenin kesişim noktalarına dair bütünsel ve belirgin bir çalışma bulmak zor olmuştur. Bu eksiklik, iki disiplini bir araya getiren multidisipliner bir yaklaşımın gelişimini sınırlamıştır. Ancak bu çalışma, her iki alanın ortak zeminlerini keşfetmeye ve her iki perspektifi bütünleştirerek yeni bir bakış açısı sunmaya odaklanmaktadır. Böylece antropolojik düşüncenin ve felsefi sorgulamanın birbirini nasıl tamamlayabileceğini ortaya koyarak, her iki disiplini daha derinlemesine inceleme firsatı sunmaktadır.

Bu bağlamda bu tez, Kant'ın insan anlayışını modern bağlamda yeniden yorumlayarak, ağdaş etik, toplumsal teori ve antropoloji çalışmalarına yeni perspektifler sunacağını mit etmekteyiz. Ayrıca Kant'ın eleştirel felsefi yaklaşımının, insanın zgr iradesi, etik sorumlulukları ve toplumsal ilişkileri üzerine yapılan tartışmalara bir katkı sunduğunu düşünüyoruz. Bu bağlamda Kant'ın felsefi mirasının, günümüzün insan merkezli karmaşık, toplumsal ve ahlaki sorunlarının anlaşılmasında ve çözümünde önemli bir kaynak olabileceğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Adjukiewicz, K. (1994). *Felsefeye Giriş* (A. Cevizci, Çev.). Gündoğan Yayınları.
- Aristoteles. (1997). *Nikomakhos'ta Etik* (S. Babür, Çev.). Ayraç Yayınevi.
- Aristoteles. (2016). *Metafizik* (Y.G. Sev, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Arslan, A. (2008). *İlkçağ Felsefe Tarihi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aşkaroğlu, V. (2017). Toplum Ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 35(35), 78-83. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.341181>
- Beals, R.L. ve Hoijer, H. (1971). *Antropoloji'nin Konusu Ve Alanı* (G. Erginer, Çev.).
- Cassier, E. (1996). *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi* (D. Özlem, Çev.). İnkılâp Kitabevi.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2014). *Etik-Ahlak Felsefesi*. Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Ortaçağ Felsefesi*. Say Yayıncılık.
- Coşkun, S. (2016). Özgürlük Problemi: Spinoza ve Kant. *Dört Öge*, (9), 139-156. https://dergipark.org.tr/tr/pub/dortoge/issue/40210/478795#article_cite
- Çıvgın, A. G. (2014). Ontolojik Temellere Dayanan Felsefi Antropoloji. *Mavi Atlas Dergisi*, (3), 109-121. <https://doi.org/10.18795/ma.30745>
- Çotuksöken, B. ve Babür, S. (1993). *Ortaçağda Felsefe*. Kabalcı Yayınevi.
- Doğrucan, M. F., & Karabulut, D. (2018). İnsan Anlayışının Ontolojik Bağlamıyla Felsefi Antropolojisi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 726-739. <https://doi.org/10.21547/jss.374614>
- Durna, H. (2023). Kant ve Heidegger Felsefelerinde Bireyin Konumu: Otonom ve Otantik Birey İdealleri. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, (2), 165-183. <https://doi.org/10.55543/insan.1265175>
- Eriksen, T.H. (2015). *Sosyal ve Kültürel Antropoloji* (E. Koca, Çev.). Birleşik Yayınevi.
- Erişirgil, M. E. (1997). *Kant ve Felsefesi*. İnsan Yayınları.

- Gedikli, M. E. (2021). Kant ve Darwin’de Ahlaklılık Problemi, *Dört Öge*, 20, 89-114.
<http://dergipark.gov.tr/dortoge>
- Goldmann, L. (1983). *Kant Felsefesine Giriş* (A. Timuçin, Çev.). Metis Yayınları.
- Güngör, I. (2020). *Immanuel Kant’ın Politika Felsefesi*. İksad Yayınevi.
- Heimsoeth, H. (2007). *Kant’ın Felsefesi* (T. Mengüşoğlu, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Hume, D. (2009). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme* (E. Baylan, Çev.). BilgeSu Yayıncılık.
- Jaspers, K. (1981). *Felsefeye Giriş* (M. Akalın, Çev.). Dergâh Yayınları.
- Kant, I. (2021a). *Eğitim Üzerine* (S. E. Bekman, Çev.). İz Yayıncılık.
- Kant, I. (2021b). *Fakültelerin Çatışması* (M. Albayrak, Çev.). Fol Kitabevi.
- Kant, I. (2022b). *Politik Yazılar* (A. Gelmez, Çev.). Dipnot Yayınları.
- Kant, I. (2023b). *Yaşamın Anlamı* (G. Uyanık & A. Sarı, Çev.). Fol Kitap.
- Kant, İ. (1994). *Pratik Aklın Eleştirisi* (İ. Kuçuradi, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, İ. (2002). *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi* (İ. Kuçuradi, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kant, İ. (2006). *Yargı Yetisinin Eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınevi.
- Kant, İ. (2008). *Arı Usun Eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınevi.
- Kant, İ. (2022a). *Pragmatik Bakış Açısından Antropoloji* (M. Erkan, Çev.). Fol Kitap.
- Kant, İ. (2023a). *Eğitim Üzerine* (S. E. Bekman, Çev.). İz Yayıncılık.
- Kaya Keha, M. (2014). Hume & Kant: Nedensellik-Özgürlük İkileminde İnsanın Özgürlüğü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 65-81.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisosbd/issue/2807/37687#article_cite
- Kottak, C.P. (2002). *Antropoloji* (S. N. Altuntek vd. Çev.). Ütopya Yayınevi.
- Leibniz, G.W. (1999). *Monadoloji - Metafizik Üzerine Konuşma* (A. Altınörs, Çev.). Bilge Kültür Sanat.
- Leibniz, G.W. (2012). *Maria Rosa Antognazza* (O. Düz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (2012). Ontolojik Esaslara Dayanan Felsefi Antropoloji Hakkında Düşünceler. *Felsefe Arkivi Dergisi*, 4(2), 1-8.
- Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan Felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Moore, J.D. (2015). *Kültür Teorileri* (E. Koca, Çev.). Atıf Yayınları.

- Özbudun, S. ve Uysal, G. (2015). *50 Soruda Antropoloji*. Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Özbudun, S., Şafak, B. ve Altuntek, N.S. (2016). *Antropoloji*. Dipnot Yayınları.
- Özkan, C. İ. (2019). *Tarih Felsefesi II*. Anadolu Üniversitesi.
- Özlem, D. (2012). *Tarih Felsefesi*. Notos Kitap Yayınevi.
- Platon. (1999). *Devlet* (S. Eyüboğlu, & M. A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şahin, M. (2015). Eğitime İşlevselci Bir Yaklaşımla Kant Okuması. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(8), 87-100.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ufuksbedergi/issue/57456/814925#article_cite
- Uygun, O. (2021). Immanuel Kant Ve Ahlakın Temel İlkesi. *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1439-1454.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/yuhfd/issue/66299/1037081#article_cite
- Ürek, O. (2003). Toplumsal Düzen Oluşturmaya İlişkin Üç Yaklaşım : Kant, Popper ve Sartre. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(4), 43-52.
https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosbilder/issue/23119/246941#article_cite
- Walsh, W. H. (2006). *Tarih Felsefesine Giriş* (Y. Z. Çelikkaya, Çev.). Hece Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Tuçe Doğmuşöz
Yabancı Dili	İngilizce
Orcid Numarası	https://orcid.org/0000-0003-4048-2131
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10524666
Lise	Meydanbaşı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
Lisans	Mardin Artuklu Üniversitesi - Antropoloji
Yüksek Lisans	Mardin Artuklu Üniversitesi - Felsefe
Mesleki Deneyim	-
Akademik Çalışmalar	1. Bildiri: Varoluşçu Felsefe Bağlamında Ölüm Sorunu